

147679

M.K.Ü.
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Tarih Anabilim Dalı

147679

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞ'INDA YILDIRIM ORDULAR GRUBU

Mehmet Fatih TARIM

Danışman

YRD. DOÇ. DR. MUSTAFA ÇOLAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HATAY
Temmuz, 2004

M.K.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,
Bu çalışma jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : *M. Mustafa Çolak*
.....
Ünvanı, Adı SOYADI
(Danışmanı)

Üye : *S. Hatipoğlu*
.....
Ünvanı, Adı SOYADI

Üye : *Bülent AKI*
.....
Ünvanı, Adı SOYADI

Üye :

Ünvanı, Adı SOYADI

Üye :

Ünvanı, Adı SOYADI

Kod No : 51

Yukarıdaki imzaların adı geçen Öğretim Üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

M. Yükselen
Prof.Dr. Cemal YÜKSELEN
Sos. Bil. Enst. Müdürü
30.09.2005
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti'nin dağılmasını hızlandıran bir savaş olmasının yanında, savaş hedeflerini Almanya ile karşılıklı yardımlaşma içerisinde gerçekleştirmek istemesi bakımından da ayrı bir öneme sahiptir. Bu iki devletin Yıldırım Ordular Grubu'nu oluşturarak, Suriye-Filistin Cephesi'nde İngilizlere karşı savaşmaları, bu dayanışmanın en iyi örneklerindedir. Fakat devlet politikaları, dünya görüşleri, kültürleri farklı iki milletin, ortak amaç uğruna birlikte hareket etmeleri de kolay olmamıştır.

Bu çalışmamızda, Yıldırım Ordular Grubu'nun oluşturulmasında, Osmanlı Devleti ve Almanya'nın amaçları, beklentileri ve Türk-Alman ilişkilerinin boyutları çeşitli yönleriyle ele alınmaya çalışılmış, ittifakın zorlukları, Almanya ve Osmanlı Devleti'nin birlikte hareket etmelerine karşın ne kadar farklı savaş hedeflerine sahip oldukları, Suriye-Filistin hezimetini hazırlayan etkenler, Genelkurmay ATASE Arşivi belgelerine ve Yıldırım Ordular Grubu bünyesinde görev yapan komutanların raporlarına ve hatıralarına dayanılarak verilmeye çalışılmıştır. Buradaki amacımız, Almanya ve Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı içerisinde aynı cephede mücadele etmeleri sırasında yaşanan zorlukları, bu ittifaka bakış açılarını ortaya koyabilmek ve bu durumun cepheye yansımalarını irdelemektir.

Bu çalışma süresince bana kaynak gösterme ve metot konularında yardımlarını esirgemeyen hocalarım, başta danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÇOLAK olmak üzere, Tarih Bölüm Başkanı Sayın Yrd. Doç. Dr. Süleyman HATİPOĞLU'NA, Sayın Yrd. Doç. Dr. Ahmet GÜNDÜZ'e ve Sayın Yrd. Doç. Dr. Songül ÇOLAK'a teşekkürlerimi borç bilirim. Ayrıca çalışma süresince zaman zaman kendisini ihmal ettiğim halde, bana büyük bir hoşgörü ve sabır göstererek beni destekleyen eşim Özlem TARIM'a, arkadaşlarım Murat ALBAYRAK ve Hasan KESKİN'e bilgisayar teknik bilgileri konusundaki yardımlarından dolayı teşekkür ederim.

M. Fatih TARIM

İÇİNDEKİLER	<u>Sayfa No:</u>
Türkçe Özet	III
İngilizce Özet.....	IV
Kısaltmalar Listesi.....	V
1. GİRİŞ	1
2. TEZİN ÖNEMİ VE AMACI	3
2.1. Yöntem	3
2.2. Kavramsal Çerçeve	4
2.3. Kapsam ve Sınırlılıklar	4
2.4. Veri Toplama Tekniği.....	5
3. BULGULAR VE YORUMLAR.....	6
3.1. Yıldırım Ordular Grubu'ndan Önce Güney Cephesinde Genel Durum.....	6
3.2. Yıldırım Ordular Grubu'nu Oluşturma Düşüncesi.....	8
3.3. Yıldırım Ordular Grubu'nun Kurulması İçin Hazırlıklar Ve İlk Tepkiler.....	11
3.4. Yıldırım Ordular Grubu'nun Resmen Kurulması.....	15
3.5. Filistin Cephesi'nde Tehlikenin Büyümesi Ve Kararsızlık Dönemi.....	23
3.6. Sina-Filistin Cephesi'nde Falkenhein Dönemi Faaliyetleri.....	28
3.6.1. Yıldırım Ordular Grubu'nda Alman Etkinliği.....	28
3.6.2. Almanya'nın Suriye-Filistin Bölgesindeki Osmanlı Siyaseti.....	30
3.7. Mustafa Kemal Paşa'nın 7 nci Ordu Komutanlığı.....	35
3.8. Sina-Filistin Cephesi'ndeki 1917 Mücadeleleri.....	42
3.8.1. Birüssebi-Gazze Savaşları (Üçüncü Gazze Muharebesi).....	46
3.8.2. Geri Çekilme Ve Kudüs'ün Kaybı.....	49
3.9. Kudüs'ün Kaybından Sonra Yıldırım Ordular Komutasında Değişiklikler.....	53
3.9.1. Von Kress ve Cemal Paşa'nın Ayrılması.....	53
3.9.2. Falkenhein'in Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığından Ayrılması.....	57
3.9.3. Falkenhein Dönemi Değerlendirmesi.....	58
3.10. 1918 Yılı Başlarında Genel Durum.....	62
3.10.1. Siyasi Durum	62
3.10.2. Askeri Durum	63

Sayfa No:

3.11. Liman Von Sanders'in Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı.....	64
3.12. Liman Von Sanders Dönemi Mücadeleleri.....	68
3.12.1. 1918 İlbahar Mücadeleleri.....	68
3.12.2. 1918 Yazı Mücadeleleri.....	72
3.12.2.1. Alman Birliklerinin Geri Çağırılması Sorunu.....	72
3.13. Mustafa Kemal Paşa'nın Yeniden 7 nci Ordu Komutanlığına Atanması	79
3.14. Suriye'nin Boşaltılması.....	81
3.15. Liman Paşa'nın Grup Komutanlığını M. Kemal Paşa'ya Devretmesi.....	87
3.16. Mustafa Kemal Paşa'nın Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı.....	89
3.17. Yıldırım Ordular Grubu Ve Suriye-Filistin Cephesi Yenilgileri Hakkında	
Genel Değerlendirme.....	91
3.17.1. Başkomutanlık Karargahı'nın Hataları.....	92
3.17.2. Osmanlı Ordusu'nun Durumu.....	95
3.17.3. Alman Komutanların Tutumu.....	100
4. SONUÇ	103
KAYNAKÇA.....	108
EKLER	
EK 1: Sina Cephesi Komutanı Von Kress'in raporu.....	113
EK 2: 16 Ekim tarihli Yıldırım İstihbarat Subayı Raporu.....	114
EK 3: (Harita) Suriye ve Irak Cepheleeri Haritası.....	115
EK 4: (Resim 1) Başkomutan Vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa.....	116
EK 5: (Resim 2) Halep'te Yıldırım Ordular Grubu Karargahından Bir Kısım.....	117
EK 6: (Resim 3) Yıldırım Ordular Grubu Komutanı Mareşal Von Falkenheim Ve Karargah Subayları.....	118
EK 7: (Resim 4) Yıldırım Ordular Grubu Komutanı Mareşal Von Falkenheim	119
EK 8: (Resim 5) Bahriye Nazırı Ve 4 ncü Ordu Komutanı Ahmet Cemal Paşa.....	120
EK 9: (Resim 6) Sina Cephesi Komutanı Von Kress.....	121
EK 10: (Resim 7) 7 nci Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa (Atatürk).....	122
EK 11: (Resim 8) Alman Askeri Heyeti Başkanı, 5 nci Ordu Komutanı ve Yıldırım Ordular Grubu Komutanı Liman Von Sanders.....	123

ÖZET

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞINDA YILDIRIM ORDULAR GRUBU

Mehmet Fatih TARIM
Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans
Danışman: Yrd.Doç. Dr. Mustafa ÇOLAK
Temmuz 2004, 123 Sayfa

Yıldırım Ordular Grubu, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti ile Almanya'nın birlikte oluşturdukları ordulara verilen addır. Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Devleti'nin Bağdat'ı kaybetmesi (11 Mart 1917), Osmanlı Genel Karargahında büyük üzüntü yaratmış, dini ve siyasi açıdan önem verilen Bağdat'ın geri alınması için Almanya'dan yardım istenmiştir. Alman Genelkurmayı da kendi savaş hedefleri doğrultusunda bu isteği kabul etmiştir. Böylece Almanya'nın da askeri ve ekonomik katkılarıyla güney cephesinde Yıldırım Ordular Grubu oluşturulmuştur. Ordular Grubu'nun en önemli özelliği ise, grup komutanı ile birlikte karargahının büyük çoğunluğunu Almanların oluşturması idi. Bağdat için hazırlıklar yapılırken Sina-Filistin Cephesindeki İngiliz varlığının ciddi bir tehdit oluşturması üzerine, Yıldırım Ordular Grubu'nun öncelikle bu cephede kullanılmasına karar verilmiştir. Bu andan itibaren Yıldırım Ordular Grubu, Mondros Mütarekesi'ne kadar İngiliz saldırılarını durdurmaya çalışmıştır.

Bu çalışmamızda Yıldırım Ordular Grubu'nun, kuruluşundan (15 Temmuz 1917) feshedilmesine (7 Kasım 1918) kadar geçen süredeki faaliyetleri incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızın birinci bölümü, Yıldırım Ordular Grubu'nun oluşturulması düşüncesi, bu düşünceye karşı tepkiler, Osmanlı ve Alman Genel Karargahlarının bu projedeki amaçları ve hazırlıklardan oluşmaktadır.

İkinci bölümde, Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığına atanan Erich Von Falkenheim dönemindeki faaliyetler, Osmanlı ve İngiliz Ordularının durumları ve özellikle bu dönemde yaşanan Türk ve Alman komutanları arasındaki anlaşmazlıklar anlatılmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde Falkenheim'in görevden alınmasıyla yerine atanan Liman Von Sanders dönemindeki faaliyetler, Suriye'nin boşaltılmasıyla sonuçlanan büyük İngiliz saldırısı ve Mustafa Kemal Paşa'nın Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı ele alınmıştır.

Çalışmamızın dördüncü ve son bölümünde ise Yıldırım Ordular Grubu'nun faaliyetleri genel bir değerlendirme içerisinde ele alınarak, Suriye-Filistin mağlubiyetinin sebepleri incelenmeye çalışılmıştır. Bu konuda değerlendirme yapılırken daha çok, bölgede görev yapan Osmanlı ve Alman komutanların raporları ve hatıralarından yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yıldırım Ordular Grubu, Birinci Dünya Savaşı, Suriye-Filistin Cephesi, Cemal Paşa, Mustafa Kemal Paşa.

ABSTRACT

URGENT ARMIES GROUP IN WORLD WAR I.

Mehmet Fatih TARIM

History Department, Master Of Science

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Mustafa ÇOLAK

July 2004, 123 Pages

Urgent Armies Group is the name given to the armies that was gathered by Ottoman Empire and Germany in World War I.

Ottoman Empire's losing Baghdad in World War I (March 11, 1917) caused a great sorrow with Ottoman General Military Headquarters, so they asked Germany for help to be able to countermand Baghdad, to which it was given religious and political importance. German General Staff accepted that request through its war targets. Thus, Urgent Armies Group was formed in South front with military and economic help of Germany. The most important aspect of Armies Group was that its headquarters was constituted mostly by Germans, including the group commander. Upon a serious threat of British existence at Sina-Palestine front during the preparations of the Group, it was decided to use Urgent Armies Group at that front, first. From then on, Urgent Armies Group tried to prevent British attacks until Mondros Armistice.

In our study, the activities between the foundation (July 15, 1917) and abolishment (November 7, 1918) of Urgent Armies Group are tried to examine.

First phase of our study contains the thought of forming Urgent Armies Group; reactions to this thought; aims of Ottoman and German General Military Headquarters in this Project, and finally, preparations.

In second section, it is tried to explain activities in period of Erich Von Falkenheim, who was appointed to the Urgent Armies Commandership; state of Ottoman and German Armies and disagreements, especially in that period, among Turk-German Commanders.

In third phase activities during Liman Von Sanders, who was appointed instead of Erich Von Falkenheim; British attacks which caused evacuation of Syria, and Mustafa Kemal Pasha's Urgent Armies Group Commandership is handled.

In our fourth and last section, activities of Urgent Armies Group in general evaluation are held, besides causes of Syria-Palestine defeat. While evaluating this subject, mostly, the reports and memories of Ottoman and German Commander's, who nominated in the district, are used.

Keywords: Urgent Armies Group, World War I., Syria-Palestine Front, Cemal Pasha, Mustafa Kemal Pasha.

KISALTMALAR

ATASE	: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi
Başk.	: Başkanlığı
Bkz., bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Dos.	: Dosya
Dr.	: Doktor
F.	: Fihrist
Haz.	: Hazırlayan
Kl.	: Klasör
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
T.T.K.	: Türk Tarih Kurumu
V.	: Vesika
vb.	: Ve Benzeri.
Yay.	: Yayımlayan

1. GİRİŞ

19. yüzyılın sonlarından itibaren başlayan Osmanlı-Almanya yakınlaşmasında Osmanlı Devleti; denge politikasıyla siyasi yalnızlıktan kurtulmak, Almanya ise; geniş sömürgelere sahip Avrupa devletlerine karşı Osmanlı Devleti'ni yanına çekmek ve Osmanlı topraklarından siyasi ve ekonomik bakımdan yararlanmak istiyordu. Fakat Almanya, Osmanlı Devleti'ne topraklarında gözü olmadığına inandırmayı başarmıştı. Bununla birlikte, İtilaf Devletlerinin Trablusgarp ve Balkan Savaşlarındaki tutumları da, Osmanlı Devleti'ni Almanya'ya yaklaştırmıştı. Sonuçta bu iki devlet arasında Ağustos 1914 de gizli bir ittifak antlaşması imzalanmış, bu antlaşma ile taraflar, savaşta birlikte hareket etmeleri durumunda, birbirlerinden beklentilerini ve sorumluluklarını belirlemişlerdi. Buna göre; Osmanlı Devleti, Ruslara ve İngilizlere karşı açtığı cephelerle Almanya'nın Avrupa'daki yükünü hafifletecek, boğazları itilaf devletlerine kapatacak, Almanya ise Osmanlı Devleti'nin zor durumda kalması halinde, ekonomik ve askeri yardımda bulunacaktı. Osmanlı Devleti yöneticileri, Almanya'nın kendilerini koruyacağına inanıyorlardı.

Osmanlı Devleti, Kasım 1914 de kendisini savaşın içerisinde bulduğunda, üst üste girmiş olduğu savaşlardan yorgun, bitkin, ekonomik bakımdan tükenmiş, ruhsal çöküntü içerisindeydi. Almanya ise bir an önce Osmanlı Devleti'ni, İngilizlere ve Ruslara saldırtarak kendi cephelerinde rahatlatma peşindeydi.

Mısır'da bulunan Süveyş Kanalı'na yapılan seferler, daha çok Alman çıkarları doğrultusunda hazırlanmış olup; istenilen sonuç elde edilemediği gibi, İngilizlerin taarruza geçmelerine ve Osmanlı Devleti'nin bu cephede zor durumda kalmasına neden olmuştu. Ayrıca İtilaf devletlerinin Çanakkale Boğazına düzenledikleri saldırıların sonuçsuz kalması, Irak ve Filistin Cephelerine daha fazla önem vermelerini gerektirmişti. Bu nedenle Mart ve Nisan 1917'de, Sina-Filistin Cephesi'ndeki Osmanlı Ordularına iki saldırı düzenlemişlerse de (Birinci ve İkinci Gazze Muharebeleri), başarılı olamamışlardır. Diğer yandan 1916'da Irak Cephesi'ndeki İngiliz taarruzu, başlangıçta Osmanlı Ordusunun zaferiyle sonuçlanmışsa da, bu başarı uzun sürmemiş, bölgeye yeniden takviye kuvvet çıkaran İngilizler bu cephede ilerleyerek, 1917 Martunda Bağdat'ı ele geçirmeyi başarmışlardı. Bağdat'ın kaybedilmesi ise, hem Osmanlı Devleti hem Almanya için şok etkisi yaratmıştı. Osmanlı Başkomutanlık

Karargahı, artık Almanya'nın Osmanlı Devleti'ne yardım etme zamanının geldiğini düşünüyordu. Almanya da, karargahı Almanlardan kurulu Yıldırım Ordular Grubu'nun oluşturulmasına onay vermişti.

Biz bu çalışmamızda, her iki devlet için de önemli olan Bağdat'ın tekrar kurtarılması amacıyla, bizzat Almanya'nın da askeri ve ekonomik katkılarıyla oluşturulan Yıldırım Ordular Grubu'nun, kurulmasından lağvedilmesine kadar geçen süredeki faaliyetlerini, Almanya ve Osmanlı Devleti'nin amaçlarını, beklentilerini, Osmanlı ve Alman komutanlar arasındaki ilişkileri ele almaya ve sonuçlar çıkarmaya, kısacası başka bir devletle ittifak kurmanın ve aynı cephede birlikte savaşmanın olumlu ve olumsuz yönlerini ortaya koymaya çalışacağız.

Bu hedeflerimizi gerçekleştirmek için öncelikle Genelkurmay bünyesindeki Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivinden konumuz ile ilgili belgelerin yanında, Yıldırım Ordular Grubu çatısı altında çalışan Türk ve Alman komutanların hatıralarına ve değerlendirmelerine yer vermeye çalışılmıştır.

2. TEZİN ÖNEMİ VE AMACI

Çalışmamızın ana konusunu, Birinci Dünya Savaşı'nda Yıldırım Ordular Grubu'nun Sina-Filistin Cephesi'ndeki faaliyetleri oluşturmaktadır. Bu Ordular Grubu'nu, diğer cephelerde mücadele eden Osmanlı Ordularından ayıran en önemli özelliği; Almanların askeri ve ekonomik katkılarıyla oluşturulmuş olmasıdır. Bu tarihe kadar daha çok Osmanlı Ordusunun geliştirilmesi amacıyla hizmet eden Almanya, ilk defa Osmanlı cephelerindeki savaşa doğrudan müdahale etmiş oluyordu. Bu müdahale ise Almanya'nın Mezopotamya ve Orta Doğu'daki çıkarlarıyla ilgili görünüyordu. Nitekim, Yıldırım Ordular Grubu'nun faaliyetlere başlamasından hemen sonra, Almanların Suriye ve Filistin'deki Araplar ve Yahudilerle ilgilenmeleri bunu doğrulamaktaydı. Bu duruma başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere Türk komutanlar büyük tepki göstermişlerdi. Özellikle Mustafa Kemal Paşa'nın bu cephede görev yaptığı sırada Başkomutanlık Vekaleti'ne gönderdiği raporlar, Almanların bu coğrafyadaki emellerini gözler önüne sermekteydi. Bunun yanında Mustafa Kemal ve Cemal Paşa gibi bağımsızlığına düşkün komutanlar, Osmanlı ordularına Almanların komuta etmesine şiddetle karşı çıkmışlardı. Çünkü Osmanlı subayına ve askerine Almanlardan emir almak ve daha çok Alman çıkarlarına hizmet etmek zor gelmişti.

Bu çalışmamızda, bir yandan kendisinden çok üstün olan İngilizlere karşı mücadele eden Osmanlı askerinin, diğer yandan sömürgeci bir devlet gibi hareket eden Almanlarla da mücadele etmek zorunda kaldığı anlatılmaya çalışılacaktır.

2.1. Yöntem

“Birinci Dünya Savaşında Yıldırım Ordular Grubu” konulu tez çalışmamızda ilk aşamada konuya ilişkin ana kaynakların bir ön taraması yapılmış olup, Yıldırım Ordular Grubu'nun Sina-Filistin Cephesi mücadeleleri konusunda, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi'nde (ATASE) bulunan ve daha çok Başkomutanlık Karargahı ile Ordu Komutanları arasındaki yazışmaları kapsayan belgeler incelenmiştir. Ayrıca bizzat bölgede Yıldırım Ordular Grubu bünyesinde görev yapan veya gelişmeleri yakından takip eden komutanların anıları değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Yine konuyla ilgili bildiriler, dergi ve araştırma yazılarının taraması yapılmıştır.

Çalışmamızın ilk aşamasında kaynak tasnifi yapılmış, arşiv belgeleri okunmuş olup, ikinci aşamada çıkarılan sonuçlar konu başlıklarına göre sınıflandırılarak, Yıldırım Ordular Grubu'nun faaliyetleri; Almanya'nın bölgedeki amaçları, Alman-Osmanlı komutanlar arasındaki ilişkiler ve cephedeki Osmanlı Ordusunun durumu açılarından değerlendirilmeye çalışılmıştır.

2.2. Kavramsal Çerçeve

Çalışmamız, iki farklı devletin ilişkilerini esas aldığından, tarih biliminin en önemli özelliği olan objektifliğin, bu çalışmada temel ilke olarak alınmasına büyük önem verilmiştir. Bu açıdan ifadeler de kesin yargılarda bulunmaktan mümkün oldukça kaçınılmıştır.

Olaylara ve değerlendirmelere tek taraflı yaklaşmış olmamak için, karşıt düşünceler bir arada verilmeye çalışılmıştır. Özellikle anılarda yer alan ifadelerdeki esneklik payı göz önünde bulundurulmuştur. Yine olayların değerlendirilmesinde, olayın geçtiği dönemin şartlarının da çok önemli olduğu gerçeğiyle hareket edilmiştir. Bu açıdan bu dönemde kişilerin birbirlerine karşı suçlamalarında, kişisel faktörlerinde rol oynamış olabileceği vurgulanmıştır. Kaynakların değerlendirilmesi konusunda arşiv belgelerine öncelik tanınmış olup, daha sonra sırasıyla bizzat Yıldırım Ordular Grubu bünyesinde çalışan komutanlara, o dönemdeki gelişmeleri konumu gereği yakından takip eden kişilere, harp yazarlarına ve araştırma yazılarına yer verilmiştir. Belirli bir dönemin incelenmesinde ise arşiv vesikalarından sonra o dönemde önemli rol oynayan kişilerin ifadelerine öncelik tanınmıştır.

2.3. Kapsam ve Sınırlılıklar

Bu çalışmamız Yıldırım Ordular Grubu'nun resmen kurulduğu tarih olan 15 Temmuz 1917 ile feshedildiği tarih olan 7 Kasım 1918 arasındaki dönemi kapsamaktadır.

Yıldırım Ordular Grubu, Bağdat'ın kurtarılması amacıyla Almanların da askeri ve ekonomik işbirliğiyle Halep'te kurulmuş olan bir teşekküldür. Bu açıdan öncelikle Bağdat'ın kurtarılmasında Almanya ve Osmanlı Devleti'nin çıkarları ele alınmış ve

daha sonra da bu Grubun Sina-Filistin Cephesi'ndeki faaliyetleri incelenmiştir. Bu bölgedeki askeri mücadeleler anlatılırken, çok kapsamlı olduğundan, detaylarına inilmemiş, Almanya'nın ve Alman komutanların bölgedeki faaliyetleri ve amaçlarına ağırlık verilmiştir. Ayrıca bölgede görev yapan Osmanlı komutanları ile Alman Komutanı Falkenhein arasındaki mücadele anlatılmıştır. Kısaca Suriye ve Filistin bölgesindeki Osmanlı -Alman ve Yıldırım Ordular Grubu-İngiliz Ordusu arasındaki mücadeleler konunun kapsamını oluşturmaktadır.

2.4. Veri Toplama Tekniği

Araştırma ile ilgili olarak öncelikle bir literatür taraması yapılmıştır. Elde edilen kaynaklar önemine göre tasnif edilmiş, arşiv belgeleri günümüz Türkçesine çevrilmiştir. Elde edilen tüm kaynaklar önem derecesine göre, kronolojik bir sıra halinde tasnife tabi tutulduktan sonra yazım aşamasına geçilmiştir.

Bu çalışmamızda birinci elden kaynak olarak, öncelikle ATASE Arşivi belgeleri değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu belgeler, konumuzun geçtiği dönemde Başkomutanlık Karargahı ile ordu komutanları arasındaki resmi yazışmalar olduğundan daha fazla güvenilirlik arz etmektedir. Yine cephedeki mücadelenin devam ettiği dönemde, Osmanlı ve Alman komutanlar tarafından değişik tarihlerde yazılan raporlara da, döneminin mevcut şartlarını yansıttığı için ayrı bir önem verilmiştir.

Yıldırım Ordular Grubu bünyesindeki Osmanlı ve Alman komutanlar arasındaki ilişkiler konusunda ise bu ordular içerisinde resmi görevi bulunan ve gelişmeleri yakından takip etme şansı fazla olan Osmanlı ve Alman komutanların hatıralarına yer verilmiştir. Fakat hatıraların bilimselliği ve objektifliği konusundaki esneklik payı da göz önünde bulundurulmaya çalışılmıştır. Bu hatıralardaki Alman ve Osmanlı komutanlarının birbirlerini suçlamaları konusunda tarafsız olunmaya özen gösterilmiştir.

3. BULGULAR VE YORUMLAR

3.1. Yıldırım Ordular Grubu'ndan Önce Güney Cephesi'nde Genel Durum

Osmanlı Devleti'nin Şubat 1915 ve Temmuz 1916'da Süveyş Kanalı'na düzenlediği saldırıların başarısızlığa uğraması, İngilizlerin kendilerini Mısır'da güven içinde görmelerinden başka, çözü geçerek Filistin üzerine yürümleri için cesaretlerini de arttırmış bulunuyordu. 1916 yılında bu doğrultuda yapımına giriştikleri tren yolu ile su yolunun, El Ariş'e 20 km. kadar yakınlaşması, Hicaz'da Şerif Hüseyin'in ayaklanması, üzerine, 15 Aralık'ta Sina'dan harekete geçmişlerdi. Osmanlı Cephe Komutanlığı, cepheden bir alay kuvvet bırakarak kuvvetlerini Kudüs dolaylarına çekmiş bulunuyordu. Bu durumda çok üstün kuvvetlerle saldırıya geçen İngilizler, El Ariş (21 Aralık 1916) ve Magadaba'yı (22 Aralık) ele geçirdikten sonra 9 Ocak 1917 de Refahiye'yi almayı başardılar. İngilizler bu başarılarından sonra bir süre duraklayarak tekrar kuvvet toplamaya başlamışlardı. Bu sırada Filistin'e karşı General Sir Archibald Murray komutasında yapılacak hareket için İngilizler tarafından 5 veya 2 atlı tümen ile bir Hecim Tugayı ve 5 Uçak Taburundan kurulu bir kuvvet toplanmış bulunuyordu. Sina Cephesi komutanlığını yürüten Von Kress'in komutasındaki Osmanlı kuvvetleri ise İngiliz kuvvetlerinin yarısı kadar bile değildi. Von Kress kuvvetleri Birüssebi ve Gazze hattında kademeli olarak yerleştirilmişti. 26 Mart'ta İngilizler Gazze'yi kuşatmaya başladılarsa da Osmanlı tarafı bu harekati önceden sezmiş olduğundan bu duruma göre tedbir almıştı. Çok şiddetli saldırılarına rağmen İngilizler, Osmanlı askerinin karşı saldırıları sonunda Gazze'den çekilmek zorunda kaldılar. Birinci Gazze Muharebesi diye adlandırılan bu mücadeleden sonra İngilizleri izlemek mümkün olmamıştı (Karal 1983:514-515).

Osmanlılar, İngilizlerin tekrar saldırıya geçeceklerini düşünerek mevzilerini güçlendirmeye başlamışlardı. İngilizler 17 Nisan'da Türklerin 16.000 kişilik bir kuvvetine karşılık 40.000 kişilik bir kuvvetle saldırıya geçmişlerse de, üç gün süren bu İkinci Gazze Muhaberesinde de büyük kayıplar vererek yenilgiye uğramışlar ve geri çekilmeye zorlanmışlardı. Bundan sonra cephede sonbahara kadar mevzi savaşları dışında önemli savaş harekati görülmemişti (Hatipoğlu 2001:17; Karal 1983:515).

Diğer yandan İngiltere, Osmanlı Devleti'ni içten vurmak ve Arap alemini ayaklandırmak için Mekke Şerifi Hüseyin ile temasa geçmişti. Fakat Şerif Hüseyin'in Hicaz'ın tam bağımsızlığını ilan etmek ve Hilafetin Padişah'tan alınması konularındaki şartları başlangıçta İngiltere tarafından kabul edilmemişti. Bunun üzerine Şerif Hüseyin Osmanlı Devleti'ne başvurup, Hicaz Emirligi'nin babadan oğla geçmek üzere kendisine verilmesini istemişse de bu isteği de kabul edilmemişti. Savaşın şiddetinin artması üzerine İngiltere, Şerif Hüseyin ile anlaşmak için çabalarını arttırmıştı. Şerif Hüseyin, bütün Arap yarımadası ile Suriye ve Irak'ı içine alacak bağımsız bir devlet kurulmasını ve başına da kendisinin geçirilmesini istedi. Sonuçta, İngiltere ile Şerif Hüseyin arasında 1916 Ocak ayında bir anlaşmaya varıldı. Şerif Hüseyin, 1916 Haziranında Osmanlı Devleti'ne isyan etmiş, 1916 Ekim ayında da kendisini Arabistan Kralı ilan etmişti (Armaoğlu 1984:125-126). Liman Von Sanders, Arap isyanının İngilizlerin çok işine yaradığını ve bu bölgelerde kendi evlerindeymiş gibi savaştıklarını, Osmanlı askerlerinin ise adeta yabancı topraklarda savaşıyormuş gibi göründüğünü yazmaktadır (Sanders 1968:170). Temmuz 1916 da Mekke isyancıların eline geçti. Araplara verilen görev; Medine'deki Osmanlı kuvvetlerine saldırmak ve Hicaz demiryolunu yer yer tahrip ederek Osmanlı kuvvetlerinin geri hizmetlerini aksatmaktı. İngilizler tarafından her yönden desteklenen Araplar, bu andan itibaren lokomotiflere, vagonlara, köprülere baskınlar düzenleyerek Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakmaya çalışmışlardı (Aydemir 1972:288). Arapların bu faaliyetleri karşısında Osmanlı Devleti 20.000 kişilik bir kuvveti Medine-Suriye arasındaki demiryolunu korumaya ayırmıştı ki; bu kuvvetlere Sina-Filistin Cephesi'nde büyük ihtiyaç duyuluyordu. Bununla beraber Osmanlı Devleti, Arapların devlete bağlılığını sağlamak için büyük paralar dökmüştü. Enver Paşa, Cemal Paşa'nın Arap isyanı konusundaki uyarısı karşısında Araplara bol para ve altın verilmesi halinde isyanın önlenebileceğini düşünüyordu (Cemal 1977:267; Aydemir 1972:290).

Cemal Paşa hatıralarında, Arap isyanı ihtimalinin belirmesi üzerine Arap ileri gelenlerini topladığını ve onlara nasihat ettiğini ve onların da Osmanlı Devleti'ne bağlı kalacaklarına yeminler ettiklerini fakat daha sonra kendisini aldattıklarını yazmaktadır (Cemal 1977:268). Arap isyancılar, özellikle İngiliz taarruzları sırasında Yıldırım Ordular Grubu'na bağlı birlikleri taciz ederek düşmanın ilerleyişinde destek olmuşlardı.

Sonuç olarak Arap isyanı, cephelerin kaderi üzerinde doğrudan etkili olmasa da Sina-Filistin ve daha sonra da Suriye Cephelerindeki Osmanlı ordularını maddi manevi sıkıntıya sokmuştu.

İngilizler Arap Yarımadasında askeri ve siyasi hedeflerini gerçekleştirmek için esaslı faaliyetler içerisinde iken, bir yandan da Irak'ta yeni bir cephe açarak kuzeye ilerlemeye çalışmışlardı. Bu cephede İngilizlerin asıl gayesi, bir taraftan Rusya ile kara bağlantısını sağlamak, diğer taraftan ise Abadan petrollerini korumaktı (Hatipoğlu 2001:18). Irak Cephesinde, başlangıçta Osmanlılar tarafından kazanılan başarılar (İngiliz Townshend kuvvetlerinin Kut-ul Amara'da teslim alınması) uzun sürmemiş, İngilizlerin bölgeye takviye kuvvet çıkarmaları ve Osmanlı ordusunun bu sırada İran içlerinde faaliyette bulunmaları üzerine İngiliz kuvvetleri kuzeye doğru ilerlemeye başlamışlardır. 1916 Aralık ayında taarruza geçen İngilizler, 1917 başlarında büyük üstünlük sağlamışlardır. Bu üstünlük, 11 Mart 1917'de Osmanlı ordusunun Bağdat'ı boşaltmasıyla sonuçlanmıştı. Bölgede 6 ncı Ordu Komutanı olarak bulunan Halil Paşa, Bağdat'ın kuzeyinde birliklerini toplayarak yeni bir cephe hattı oluşturmaya çalışıyordu (Karal 1983:512).

3.2. Yıldırım Ordular Grubu'nu Oluşturma Düşüncesi

Bağdat, İslam aleminin başlıca merkezlerinden birisi olup Kanuni'den itibaren dört asır boyunca Osmanlı hakimiyetinde kalmıştı. Kuruluşundan itibaren otuz defa içten ve dıştan hücumu uğramıştır. İngiliz Generali Mod'un 10 Mart 1917'de yaptığı taarruz otuzuncusuydu (Boğuşlu 1990:146).

1916'daki Arap isyanında Mekke'nin kaybedilmesinden (9 Temmuz) sonra, daha önceleri Abbasi Halifelerinin de merkezi olan Bağdat'ın kaybı, Osmanlı Padişahının halifelik sıfatı bakımından ağır sayılıyordu. Bunun yanında İngilizler, Bağdat'ı ele geçirdikten sonra, Bağdat halkının milli duygularını Osmanlılara ve Almanlara karşı kıskırtmaya başlamışlardı (Boğuşlu 1990:146). Dolayısıyla durum hem askeri hem de siyasal bakımdan kritikti.

Osmanlı Devleti, Bağdat'ı o kadar önemsiyordu ki, Bağdat'ın savunmasının çok zor olduğu bir dönemde bu cephede 18 nci Kolordu Komutanı olarak görev yapan Kazım Karabekir Paşa şunları söylüyordu: "*Müdafaa ümidi çok zayıftır, fakat emrolunursa*

kendim de dahil olmak üzere kolordum şahadeti baştan sona kabul edebilir. Bağdat bizim için mezar olsa da son ere kadar O'nu savunuruz. Düşman cesetlerimiz üzerinden geçer... Bu şanda bizim rahat uykumuz olur..." (Sorgun 1972: 200)

Kuvvet nispetlerini, var olan güçlükleri, ulaşım imkanlarını hesap etmeyi hiç sevmeyen Enver Paşa için ise Bağdat, özellikle Erzurum'un kaybedilmesinden sonra İran'a, Hindistan'a ve Kafkasya'ya giden yolların bir anahtarı konumunda olduğundan, mutlaka geri alınması gerekli olan önemli bir şehirdi (Pomiankowiski 1990:246).

Alman Genel Karargahında da Bağdat'ın düşmesi çok üzüntü yaratmıştı. Bu olay, politik bakımdan Alman yanlısı Osmanlı hükümetinin itibarının ve Osmanlı Devleti'ndeki Alman nüfuzunun zayıflamasına sebep olmuştu. Ayrıca bu olayla Bağdat demiryolu, İran ve Hindistan'a ulaşacak demiryoluna ait, gelecekle ilgili Alman planları da sonuçsuz kalacak görünüyordu. Üstelik İngiliz kuvvetlerinin Irak'tan Avrupa'ya sevk edilebileceği tehlikesi ortaya çıkmıştı (Pomiankowiski 1990:247).

Yukarıda anlatılan sebepler, Bağdat'ın geri alınması için büyük bir girişimde bulunma isteği uyandırmıştı. Bu amaçla Enver Paşa, daha önceden Avrupa'daki cephelere gönderdiği seçme subay ve erlerden oluşan yedi tümenin karşılığı olarak, Almanya'dan Bağdat'ın geri alınması konusunda yardım talebinde bulunmaya karar vermişti¹ (Bayur 1983:367). O, Bağdat'ın geri alınmasının, ancak Almanya'nın yardımıyla gerçekleşebileceğine inanıyordu. Bu amaçla Alman üst düzeydeki ordu idaresi yetkilileriyle görüşmelerde bulunmak üzere 17 Mart günü (Bağdat'ın düşmesinden 6 gün sonra) Alman Genel Karargahı'nın bulunduğu Kreuznach'a gitmişti (Pomiankowiski 1990:247). Enver Paşa'nın Alman Genel Karargahındaki görüşmeleri, Almanya'nın kendi arzusu doğrultusunda kabul görmüştü. Alman Orduları Yüksek İdaresi, Almanya'nın menfaati icabı, Bağdat'ın tekrar alınmasının zaruretine inanmış ve bu hususta yardım yapılacağını vaat etmişti. Buna göre, Bağdat'ı geri almak için 2 nci, 3 ncü ve 5 nci Osmanlı Ordularındaki fazla tümenler ile Avrupa'da kullanılan bütün Osmanlı tümenleri geçici olarak Halep yakınlarında toplanacak ve 7 nci Orduyu teşkil edecekti. Bu orduyla, Irak'ta bulunan 6 ncı Ordu birleştirilerek, "Yıldırım" adı verilen yeni bir ordu teşkil edilecekti. Almanya tarafından çok sayıda özel birliklerden oluşturulan Asya Kolordusuna, Avusturya-Macaristan'da mümkün mertebe çok sayıda

¹ Başkomutan Vekili Enver Paşa, harbin kesin sonucunun Avrupa cephelerinde alınacağı düşüncesiyle Temmuz, Ağustos ve Ekim 1916 tarihlerinde toplam mevcudu 100.000'i aşan, seçkin ve yetişkin subay ve erlerden oluşan üç Osmanlı Kolordusunu, doğu Avrupa'daki Müttefik cephelerinin (Galiciya, Romanya, Makedonya) takviyesinde kullanılmak üzere göndermişti (Görgülü1993:175).

obüs bataryaları vererek katkı sağlayacaktı. Almanlar tarafından Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı'na Piyade Generali Erich Von Falkenheim¹ teklif edilmiş ve Enver Paşa'da bu teklifi kabul etmişti. Bu tayinin yapılmasında, İstanbul'da Askeri Ataşe olarak görev yapan General Von Lossow'un etkisi olmuştu (Pomiankowski 1990:247-248). Enver Paşa da, Falkenheim ayarında bir generalin Osmanlı Devleti'ne gelmesiyle, bu generalin görevini yapabilmesi için Almanlar tarafından yeterince para, asker ve harp malzemesi verileceğini düşünüyordu. Bu durum, Başkomutanlık Karargahı'nın Falkenheim'in gelmesini istemekle başka amaçlar da taşıdığını gösterir. Enver Paşa bu girişimden memnundu. Bağdat'ın geri alınması aleyhinde görüş belirtenlere, Almanya'dan en muktedir generalin alındığını, bunun yanında büyük oranda Alman askeri yardımının sağlandığını söyleyerek bu harekattan vazgeçmenin mümkün olamayacağını kesin bir dille söylüyordu (Bayur 1983:368).

General Sedat,² bu kadarcık bir Alman yardımının Osmanlı'nın savaştan çekilip ayrı bir barışa gitmesinden kaygılanıldığı için yapıldığını ileri sürmüştür (Doğruer 1927:52). General Liman Von Sanders'de (Sanders 1968:203), Falkenhayn ile birlikte Osmanlı Devleti'ne gelecek askeri birlikleri sayarken, *“Yıldırım planı beş milyon İngiliz altını tutarında bir Alman iştirakini de göz önünde tutuyordu”* der. Bayur ise: *“Burada bahsi geçen para, General Falkenheim'in elinde olup dilediği gibi harcayabilecek ve çoğu kez de, bir takım kimselerin vicdanlarını ve bazı oymakları para ile satın alıp Alman hizmetinde kullanmaya çalışacaktı. Ancak bu para Osmanlı Devleti'ne borç kaydedilmişti. Yani bu devletin ileride ödeyeceği para ile onun iç işlerine karışılmaktaydı”* (Bayur 1983:369) demektedir.

Yıldırım Ordular Grubu'nun oluşturulması planları yapılırken Osmanlı Ordusunun genel durumu şöyleydi (Belen 1966:113-114):

-Doğu cephesinde, Rus ihtilalinden sonra, Rus ordusunun disiplini sarsılmış olmakla beraber Rus Kafkas Ordusu (beş kolordu) kuvvet ve kuruluşunu muhafaza ediyordu. Bu cephede 2 nci ve 3 ncü Osmanlı Orduları bulunuyorlardı.

¹ General Falkenheim (1861-1922) Almanya'da Genelkurmay Başkanlığı yapmış, Genelkurmay Başkanlığı sırasında Verdün Muharebesi'ni kaybetmiş, Romanya'daki Ordu Komutanlığı sırasında zafer kazanmış mağrur ve inatçı bir komutandı. (Çeliker 1988:167).

² General Sedat (Doğruer), Temmuz 1917'de 19 ncu Tümen Komutanı olarak Yıldırım Ordular Grubu'nda göreve başlamış, M. Kemal Paşa'nın yanında 7 nci Ordu ve Mütareke döneminde Yıldırım Ordular Grubu Kurmay Başkanlığı yapmıştır (Görgütlü 1993:152-154).

-Bağdat'ın İngilizler tarafından zaptı üzerine 6 ncı Osmanlı Ordusu Bağdat'ın kuzeyine çekilmişti.

-4 ncü Osmanlı Ordusu 20 nci ve 22 nci Kolordularla Birüssebi Grubundan kurulu ve General Von Kress emrinde olarak Sina Cephesinde Gazze-Birüssebi hattını savunuyordu. Bunun karşısında İngiliz seferi kuvveti Osmanlılara iki misli üstündü. Diğer taraftan 4 ncü Ordu Medine'yi savunmakta ve Arap asileriyle mücadele etmekte olduğu gibi geniş Suriye sahilini de korumakta idi. Emrinde ordu salahiyetinde Sina Cephesi Komutanı da bulunan 4 ncü Ordu Komutanı Cemal Paşa, bir Ordular Grubu Komutanı durumunda idi. 4 ncü Ordu Komutanı Cemal Paşa, Suriye'de bir isyana karşı kullanılmak üzere bir tümen ve sahilin emniyetle savunulması içinde diğer bir tümen istiyordu. 4 ncü Ordu Komutanı, isteklerini bir isyan ve çıkarma ihtimaline dayamaktaydı.

3.3. Yıldırım Ordular Grubu'nun Kurulması İçin Hazırlıklar Ve İlk Tepkiler

General Von Falkenheim, 7 Mayıs 1917 de Yıldırım Ordular Grubu'nun oluşturulması ve Bağdat'ın geri alınması durumunu incelemek üzere İstanbul'a gelmiş (ATASE; Kıs.3221, Dos.892, F.1/11) ve 15 Mayıs günü de Suriye ve Irak'ta bir inceleme gezisi yapmak üzere İstanbul'dan hareket etmişti. Bu gezi, General Von Falkenheim'in Osmanlı Devleti'nde yeni bir görev alacağını açığa çıkarmış ve İstanbul'da gazeteler bu önemli ziyaretten söz etmişlerdi (Erkilet 2002:5). Bunun arkasından Enver Paşa, Suriye için sürekli yardımcı birlik isteyen Cemal Paşa'ya telgraf çekerek "Bağdat'ı geri alma imkanlarını tespit için Falkenheim'in, Halep üzerinden Musul ve Fırat vadisine doğru bir seyahat yapacağını, bu seyahatteki amacı gizlemek için Kudüs'ü ziyaret edeceğini ve Cemal Paşa'nın da kendisini kabul etmesini" rica etmişti (Bayur 1983:370). Böylece "Yıldırım" fikri resmen ortaya atılmış oluyordu.

Falkenheim, Halep'ten geçerken 4 ncü Ordu Komutanı Cemal Paşa ve Irak'ta 6 ncı Ordu Komutanı ve Enver Paşa'nın amcası Halil Paşa ile de görüştüğü gibi, yüksek düzeydeki bürokratlar ve cephedeki bazı kişi ve birliklerle de temaslarda bulunmuştu (Erkilet 2002:5).

General Falkenheim, keşif seyahatinden 1 Haziran günü İstanbul'a dönmüştü. Falkenheim, Bağdat'a karşı hareketin gerekli şartların hazırlanmasıyla mümkün

olabileceğini belirtmişti (Pomiankowski 1990:252). Böylece Falkenheim, keşif sırasında gördüğü tüm olumsuzluklara rağmen Bağdat hareketini gerçekleştirme konusunda kararlı görünüyordu.

Yıldırım Ordular Grubu'nu oluşturma düşüncesine Osmanlı ve Alman komutanlar tarafından genelde olumsuz olan farklı tepkiler gelmiştir. Bu konuda en çok değerlendirme yapanların başında Liman Von Sanders gelmekteydi. Sanders'e (1968:201-204) göre: "...Yıldırım'ın oluşturulmasına kadar, askerlik bakımından Almanya'nın Türk siyaseti, bu devleti ufak ölçüde desteklemekte. Barış sırasında ise ordunun yeniden düzenlenmesi amacını taşıyordu. Savaş başlayınca Türkiye'deki Alman subayların sayısı biraz arttırılmış, Sina Cephesine bazı Alman birlikleri gönderilmiş, öbür cephelere de bir takım askeri araç gereçler gönderilmişti. Almanlar başta öğretmenlik, sonra da komutanlık yapmışlardı. Fakat Yıldırım Ordular Grubu'nun oluşturulmasında Türklerle işbirliği yapmaktaydılar ve arada çıkan güçlükleri yenmekte hiç kolay olmamıştı. Almanya, F.(Falke) Ordular Grubu (Yıldırım'ı oluşturan Alman birliklerinden birinin adı) hareketlerinin planını çizmekle çok büyük bir sorumluluk yüklenmiş bulunuyordu. Artık Almanya Türklerin istemiş olduğu yardımı sağlamakla kalmıyor, savaşın güdümüne doğrudan karışıyordu. Bir başarısızlık olursa, bu hiç şüphesiz Almanya'ya yüklenecekti. Eğer Almanya'da iş başında bulunan çevreler Türk Ordusunun durumu, burasını ve buranın adamlarını daha iyi tanımış olsalardı Türkiye'ye tesirli biçimde yardımda bulunmak için şüphesiz başka yollara saparlardı. Ayrıca Yıldırım'ın planlanmasında 3,5 yıldan beri Türkiye'de çalışan Türk Ordusu ve Türk münasebetleri hakkında belki en iyi şekilde bilgi sahibi olan Alman askeri misyonuna Bağdat seferi hakkında ne danışılmış ne de komisyonca bu konuda herhangi bir talepte bulunulmuştu..." Sanders'in bu ifadelerinde, Almanya'nın Osmanlı politikasını eleştirdiğini ve olaya biraz daha gerçekçi yaklaştığı görülmektedir.

Bu dönemde Suriye-Filistin Cephesinde 4 ncü Ordu Komutanı olarak geniş yetkilere sahip bulunan Cemal Paşa'da bu gelişmelerden oldukça rahatsızdı. Cemal Paşa ile Falkenheim arasında Yıldırım planının ortaya atılmasıyla başlayan gerginlik, Cemal Paşa'nın bölgeden ayrılmasına kadar devam edecekti.¹ Cemal Paşa, Falkenheim'ın Kudüs gezisi sırasında Bağdat seferiyle ilgili bir şey söylememiş fakat daha sonra

¹ Falkenheim'ın Suriye'ye gelmesini haber veren bir İngiliz gazetesinin Cemal Paşa ile Falkenheim arasındaki anlaşmazlıktan dolayı bu değişikliğin kendileri için endişe verecek bir olay olmadığını söylemeleri dikkate değer bir durumdur (Kressentein 1943:172).

Bağdat'a taarruz yapılmasının felaketle sonuçlanacağını Von Kress'e söylemişti (Kressentein 1943:171-172).

Enver Paşa, Haziran 1917'de Filistin Cephesini denetledikten sonra 24 Haziran 1917'de Ordu Komutanlarının da katılımıyla Halep'te bir toplantı düzenlemişti. Bu toplantıya Kafkas Ordular Komutanı Ahmet İzzet Paşa, 4 ncü Ordu Komutanı Ahmet Cemal Paşa, 2 nci Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa, 6 ncı Ordu Komutanı Halil Paşa, Başkomutanlık Karargah Kurmay Başkanı Bronzart Paşa, Harbiye Bakanlığı Müsteşarı Mahmut Kamil Paşa, 3 ncü Ordu Komutanı adına Kurmay Başkanı Von Guse, Kafkas Ordular Grubu Kurmay Başkanı Yarbay Von Falkenhavzen ve 6 ncı Ordu Kurmay Başkanı Yarbay Kreçman, 4 ncü Ordu Kurmay Başkanı Albay Ali Fuat Bey katılmışlardı (Genelkurmay başkanlığı 1986:69). Toplantıda her ordu komutanı kendi ordusunun durumunu anlatmış, Enver Paşa'da genel durum hakkındaki düşünce ve kararını açıklamış ve sonunda da:

“Benim düşüncem, Bağdat'ı bir taarruzla geri almaktır. 2 nci Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşanın Komutasında bir 7 nci ordu kurmak ve bu orduyla Halil Paşanın Komutasındaki 6 ncı orduyu Yıldırım Grubu adı altında bir ordu grubu komutanlığının emrine verip, Bağdat üzerine göndermektir. Hangi cephelerden hangi tümenlerin alınması gerektiğini tespit ettim. Ordular Grubu Komutanlığı içinde Almanya bize General Falkenhein'ı verdi. Sanıyorum bu görevi iyi başaracaktır” (ATASE ; Kls.3221, Dos.H-63, F.1-11) demişti.

Cemal Paşa, Enver Paşanın bu düşüncelerine karşı hiçbir şey söyleyememişti. Ancak toplantıda Filistin Cephesinin önemini belirterek her şeyden önce Başkomutanlık Vekaleti'nin bu cepheyi takviye ederek gerekli çarelere başvurması lüzumundan bahsetmiş ve Bağdat seferini yapmaktansa Halep'te önemli bir kuvvet toplanmasını ve bu kuvveti ihtiyaç duyulduğunda istenilen tarafa gönderilebileceği ve eğer Halep'te böyle bir ordu toplanacak olur ve Ruslar 2 nci Ordu cephesini tazyik ederlerse onlara da yardım edilebileceği gibi, İngilizlerin Fırat ve Dicle boyunca ilerlemeleri halinde onlara karşı koymanın mümkün olacağını, daha da önemlisi İtilaf devletlerinin bir Adana çıkarmasıyla bu bölgenin tamamen onların eline geçmesi tehlikesinin olduğunu söylemiştir. Ayrıca İngilizlerin bu sonbahar için Gazze Cephesine bir taarruz hazırlığı yaptıklarına emin olduğunu, İngilizlerin Halep'teki ordunun hazır olduğunu görmeleri

halinde bu taarruzdan belki de vazgeçmeye mecbur olacaklarını sonuç olarak, Bağdat hareketını sakıncalı gördüğünü söylemiştir (Genelkurmay başkanlığı 1986:70).

Enver Paşa ise buna karşı şu cevabı vermişti: “*Genel Karargah bu Bağdat hareketına karar verdi. Almanya'dan en kuvvetli bir generalin getirilmesi sağlandı. Bundan başka hareket yeteneği arttırılmış ve seçkin altı Alman taburundan ve bir çok makineli tüfek ve diğer birliklerden bir Alman tümeni ile bazı Alman topçu bataryaları yardımının Osmanlı Devleti'ne verilmesi sağlandı. Bu nedenle bu harekattan vazgeçmeye imkan yoktur*” (Genelkurmay Başkanlığı 1986:70).

Sonuçta Halep toplantısı Enver Paşa'nın planını değiştirecek bir karar alamadan dağılmıştı. Fakat Cemal Paşa itirazlarını ve endişelerini sürdürmektedir. Bu ikili arasında anlaşmazlık iyice belirginleşmiştir. Enver Paşa'ya çektiği bir telgrafta: “*Şimdiki durumu ve onun lüzumlu kıldığı tedbirlere dair yüksek şahsiyetinizle aramızda düşünce ve görüş ayrılıkları vardır. Bu sebeple bu görüşe göre istediğim kuvvetler gönderilmediği takdirde, mevcut kuvvetlerle ve sizin görüşleriniz dahilinde bu görevin yapılması sorumluluğunu kabul ve üzerime alamayacağımdan, diğer bir kişinin 4 ncü Ordu Komutanlığına atanmasını rica ederim*” (ATASE; K.3221, Dos.H-67, F.1-11) demişti. Cemal Paşa'nın bu sert çıkışının Enver Paşa üzerinde olumlu bir etki bıraktığı anlaşılıyordu. Enver Paşa verdiği cevapta: “*Aramızda düşünüş ve görüş ayrılıkları yoktur. 4 ncü Ordu Komutanı olarak vatana karşı yaptığımız kıymetli hizmetlerinizden bundan sonra da vazgeçmeyeceğiniz umudundayım*”(ATASE ; K.3221, Dos.H-68, F.1-20) demişti.

Cemal Paşa bunun üzerine Sadrazam Talat Paşa'ya telgraf çekerek: “*Şimdi Bağdat'ı kurtaralım diye uğraşırken, pek yakın bir gelecekte Kudüs veya Şam'ı kurtarmakla meşgul olacağımızdan korkuyorum*” demişti. Bu görüşlerinde de haklı çıktığını zaman gösterecekti. Talat Paşa da verdiği cevapta bu kararın Meclis-i Vükela'ca alındığını ve bu aşamadan sonra geri dönüşün mümkün olmayacağını söylemişti (Cemal 1977:242).

Cemal Paşa hatıratında, Başkomutanlık Genel Karargahı'nın hatalarından bahsederken (Cemal 1977:242-244) :

“... Kudüs ve Filistin tehlikede iken son kuvvetlerimizi Bağdat'ın geri alınmasına tahsis olunması, Kudüs, Filistin ve belki bütün Suriye'nin düşman istilasına maruz kalmasına sebep olacaktır. Bu gerçekler göz önünde dururken bu Bağdat'ın alınması

fikrinin Umumi Karargahda doğmuş olduğunu bir türlü akıl erdiremiyordum. Bu Halep toplantısını hiç unutmuyacağım ve o gün daha büyük bir katiyetle ısrar etmediğimden dolayı kendimi affedemeyeceğim. Memuriyet hayatım esnasında istifayı icap ettirecek bir iki hadise meydana gelmişse de bu Halep toplantısı şüphesiz bunların en önemlisiydi. Bunu da düşünmüştüm. Fakat 4 ncü Ordu mıntıkasının sahip olduğu askeri ve siyasi önemi dolayısıyla bu en nazik zamanda bu bölgenin idaresini terke kalkışmanın memleket için daha büyük felaketi doğuracağını, İzzet Paşanın ısrarı üzerine makul görmüştüm...” demektedir.

Bağdat'a sefer düzenlenmesi fikrine o sırada Diyarbakır'da 2 nci Ordu Komutanı olarak görev yapan Mustafa Kemal Paşa'da karşıdır. Bir ara “Hicaz Seferi Heyeti” oluşturulması ve kumandanlığına getirilmesi teklif edilmişse de (Şubat 1917) bu görevi kabul etmemiştir. Mustafa Kemal Paşa daha realist düşüncelere sahipti. O'na göre Hicaz'ın savunulması da, Bağdat'ın alınması da Osmanlı Ordusunun o günkü durumu göz önüne alınırsa gereksiz ve yanlıştır. Hatta O, Mekke ve Medine'nin yani bütün Hicaz'ında terk edilerek, Suriye'de kuvvetle tutunulması ve hatta artık Anadolu'nun savunulması gerektiğini düşünmektedir. O sırada Suriye'de teftişte bulunan Enver Paşa ile 4 ncü Ordu Komutanı Cemal Paşa'ya da bu görüşlerini iletir. Fakat bu görüşler Enver Paşa ve Cemal Paşa tarafından kabul görmemişti (Aydemir 1976:299).

3.4. Yıldırım Ordular Grubu'nun Resmen Kurulması

Mayıs 1917 de Bağdat hareketi için Irak ve Filistin'de incelemelerde bulunan Falkenheim, 4 ncü Ordu Komutanı Cemal Paşa ve Albay Von Kress'in, Yıldırım planı hakkındaki olumsuz görüşlerine rağmen, bazı şartların yerine getirilmesi halinde seferin mümkün olabileceğini söylemişti. Hazırlıklara başlandığı andan itibaren, bu işin ne kadar zor olduğu ortaya çıkmıştı. Fakat Falkenheim Almanya'ya şu çok kısa mesajı yolladı: “Azmin elinden hiçbir şey kurtulmaz” (Pomiankowiski 1990:255).

5 Haziran 1917'de II. Wilhelm, “Doğuda kullanılması amacıyla” Falkenheim'in yer değiştirmesine ait kararı imzalamıştı. Yıldırım Ordular Grubu, Almanca olarak “F. Ordular Grubu¹” diye adlandırılmıştı (Doğruer 1927:53). Prusya Harbiye Nezareti'nin

¹ F. Almanca Falke(Doğan) sözcüğünden geliyordu (Çeliker 1989:170).

2 Temmuz 1917 tarihli emrine göre, “F. Ordular Grubu” nun kapsadığı Alman birlikleri şöyleydi (Sanders 1968:202-203):

- 1- F. Ordular Grubu Komutanlığı
- 2- “Paşa II.” Teşkilatı erkânı
- 3- Üç karargah taburu(piyade)
- 4- Her biri üçer bölükten oluşmuş üç piyade taburu(Bu taburlara 701, 702 ve 703 numaralar verilmişti).
- 5- Altışar tüfekli üç makinalı tüfek bölüğü
- 6- İkişer makinalı tüfekli üç süvari takımı
- 7- Dörder hafif topu olan üç bomba kıtası
- 8- Bir karargah taburu (topçu)
- 9- İki batarya hafif sahra obüsü (16 modeli)
- 10- Bir batarya sahra topu (16 modeli)
- 11- Hafif cephane kolu
- 12- Bir havan topu takımı (hafif cephane kolu ile)
- 13- İki dağ obüs takımı (hafif cephane kolu ile)
- 14- Bir batarya uçaksavar topu
- 15- Bir otomobil cephane kolu
- 16- Bir istihkam müfrezesi (patlayıcı malzeme ve hafif köprü takımı ile)
- 17- Bir ordu telefon müfrezesi
- 18- Bir tümen telefon müfrezesi
- 19- Üç adet ağır telsiz istasyonu
- 20- Beş adet hafif telsiz istasyonu
- 21- Dört uçak müfrezesi
- 22- Bir sıhhiye bölüğü (No. 30)
- 23- İki seyyar hastahane (No.218 ve No.219)
- 24- Otomobil müfrezesi

Almanya'nın “Asya Kolu” adıyla oluşturduğu müfrezenin “Paşa II.” adında bir karargahı ve bir çok birliği vardı. Asya Kolu'nun esasını 701, 702 ve 703 numaralı Alman piyade taburları teşkil ediyordu. Bu taburların bütün erlerinin seçilmesinde, sıcak iklim şartlarına dayanıklılık esası gözetilmişti. Taburlar, hafif ve ağır makinalı tüfekler ile çokça havan topuyla teçhizatlandırılmış, her birine bir süvari takımı, topçu ve

istihkam birliği de verilmişti. Erlere gayet bol şahsi ve sıhhi eşya verilmiş ve ayrıca bunların yılın her mevsiminde ve sıcak memleketlerde kullanılabilmesi hesaplanmıştı. Asya Kolu'na Osmanlı Devleti'nde alişilmiş olandan fazla araba verilmiş, bunlara yeteri kadar koşum hayvanı Osmanlı Devleti'nden para ile satın alınmıştı. Bu teşkilatın kurulması için hayli zaman harcanmış ve pek çok zorluğun yenilmesi gerekmişti. Bu birliklerin İstanbul'dan Halep'e kadar olan taşınması Alman Asker Heyeti tarafından ve Halep'ten daha güneye kadar olan kısmı da Yıldırım teşkilatı tarafından yürütülecekti. Bu kuvvetin İstanbul'dan tek hatlı demiryolu ile cepheye taşınması ise, Osmanlı Ordusunun alişmiş olduğundan çok fazla tren ve vagona ihtiyaç göstermişti (Sanders 1968:206-207). Asya Kolu'nun bütün teçhizatı gelişigüzel yapılmamış, her şey dşnlmş ve yılların süzgecinden geçen tecrübeler toplanarak kitap haline getirilmiş ve hemen "Asya Kolu Teçhizatı" adında bir kitap hazırlanmıştı. Bu kitapta Asya Kolu'na ait, kolda kullanılan iğneden ipliğe, beygir nal visine varıncaya kadar her şeyin cins ve ebadı, kullanılış şekli ve muhafazası vb. yazılmış ve tespit edilmişti (Erkilet 2002:32).

Böylece Almanya, Yıldırım Ordular Grubu'na esaslı bir katkıda bulunuyordu ki, bu durum Bağdat'ın geri alınmasına Almanların da ne kadar önem verdiğini göstermekteydi. Fakat bu birliklerin tamamından istenilen lde yararlanmak mümkün olamayacaktı. Bu birliklerin bir kısmı Osmanlı Devleti'ndeki ulaşım güçlüklerinden dolayı, Sina-Filistin Cephesi'ndeki İngiliz taarruzuna yetişemeyecek, bir kısmı ise ileride görüleceği üzere başka yerlerde kullanılmak üzere Almanya tarafından geri ağrılacaktı. Alman komutanlar ve yazarlar Yıldırım emrine verilen bu birliklerin Sina-Filistin Cephesi'ne önemli katkı sağladığını yazarken, Türk komutanlar ve yazarlar ise bu birliklerin, Osmanlı kuvvetlerine önemli bir katkılarının olmadığını ve hiçbir zaman için bir tugay seviyesini geçmediğini iddia etmişlerdir (Bayur 1983:369).

"Yıldırım" ismini alan bu girişim, Osmanlı Devleti'ndeki Alman faaliyetinin de prensibinde köklü bir değişim anlamına geliyordu. Girişimin başında bir Alman ordu komutanıyla, tamamen Alman subayları tarafından Alman esaslarına göre kurulmuş bir ordular grubu karargahı bulunacaktı. Ordular Grubu, eşitli Alman birliklerinin ve çok sayıda Alman yardımcı kuruluşlarının katılmasıyla Osmanlı orduları tarafından teşkil edilecekti. "F Ordular Grubu"nun teşkiliyle Almanya, bundan önceki tutumunun aksine, Güney Cephesi'ndeki Osmanlı ordularına tamamen el koyuyor ve dolayısıyla bir

tersine gelişme halinde de bütün sorumluluğu üstüne almış bulunuyordu. “Yıldırım Ordular Grubu”na dahil Alman birliklerinin çekirdeğini, “Paşa II” şifre adıyla anılan ve Asya Kolordusu denilen birçok refakat silahı ve teknik araçla takviye edilmiş, üç taburlu 4500 kişilik bir piyade alayı teşkil ediyordu (Wallach 1977:206). “Paşa II”nin birlikleri, Silezya’daki Neuhamer eğitim alanında teşkil edilmiş ve bol teçhizatla çok dikkatli olarak donatılmıştı. Fakat teçhizatın çokluğu, hantal ve biçimsiz bir ağırlık meydana getirmiştir ki, bu ağırlıkların cepheye taşınması, Osmanlı Devleti’ndeki demir yolu şartlarından dolayı büyük sıkıntı yaratmıştı (Stauber 1932: 28).

Liman Von Sanders, “Yıldırım” hakkında görüşlerini açıklarken, Türklerin karakteristik yapıları ve Türkiye’deki şartlardan dolayı Almanların başarılı olma şanslarının olmadığını vurgulamaya çalışmaktadır (Sanders 1968: 203-206):

“Yıldırım Orduları Grubu, 65 Alman subayı ve 9 Türk subayından kurulacak ve Türk subaylardan yalnız biri küçük rütbeli olacaktı. Çoğu Türkiye’yi tanımayan veya pek azı tanıyan subaylardan kurulu Yıldırım Orduları Grubu için bu yabancı memlekette pek çok zorlukla karşılaşmak kaçınılmazdı. Subaylardan bazılarının Türkiye’de evvelce harita yapmakla uğraşmış olması yada herhangi bir Türk ordusunda çalışmış olması, bu zorlukları gidermeye yetmiyordu. Karargahtaki Alman subayları, Alman muharebe alanlarında kazandıkları tecrübelerin burada da geçerli olacağını sanıyorlar ve verdikleri emirlerin Almanya’da olduğu gibi burada da yerine getirileceğine inanıyorlardı. Bu düşünceler çok yanlıştı ve bir yığın aksaklığa yol açıyorlardı. Türkiye’de gayet güzel planlar hazırlanmış olabilir, kağıt üzerinde son derece mükemmel emirler yazılabilir ama bunların yerine getirilmesi istendi mi, ya başka şekilde uygulandığı ya da hiç uygulanmadığı görülür. Tercümede bile daima anlaşmazlıklar çıkar fakat asıl anlaşmazlık emri verenle emri yerine getirecek olan arasında yaşanır. Bu kimseler Alman emir ve tertipleri nadiren doğru bulurlar. Onlara göre Almanların bu korkunç aceleciliği boş bir telaştır ve bu yüzden pek çok kötülük olabilir. Kuran’daki “El acele-tül mineşşeytan = Acele işe şeytan karışır.” cümlesi gibi bu kitaptaki diğer kutsal esaslarda Türklerin karakterini ele verir.

Türkler, arasında doğrudan doğruya red cevabı vermek nezaketsizlik sayıldığı için Yıldırım Ordular Grubu tarafından istenen her şeye merkezden vaat edici cevaplar verilmiş ama bu vaatler büsbütün başka tarzda yerine getirilmiştir. Yıldırım bir “Alman teşkilatı” olarak görüldüğü için Türk subaylarınca muhakkak ki hoş karşılanmamıştır.

Bu görüş ise çeşitli makamlarda pasif bir direnme yaratmıştır ve bu direnme illerdeki sivil memurlara kadar yayılmıştır”.

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı üzere Liman Von Sanders, yabancı bir memlekette görev yapan Alman subayların, Türklerin karakteristik özelliklerinden dolayı çok zorlandığını vurgulamakta fakat kendi memleketlerinde davranışlarıyla güven vermeyen yabancı subayların Osmanlı subayları ve erleri üzerindeki olumsuz etkisini göz ardı etmektedir. Yıldırım Orduları Grubu’nda kurmay subay olarak bulunan Hüseyin Hüsnü Emir ise bir Osmanlı subayı gözüyle Yıldırım’ı şöyle değerlendirmektedir (Erkilet 2002: 12-15):

“Karargahta bütün yazışmalar Almanca yapılıyordu. Hatta karargahımızın Türkçe isim olan Yıldırım yanında birde Almanca ismi vardı. Heeresgruppenkomandos. F. (Falke) adından da anlaşıldığı gibi karargah bir Alman karargahıydı. Kendisine mareşal unvan ve rütbesi verilen general Von Falkenheim her ne kadar ara sıra Osmanlı üniforması giyiyorsa da karargahta görevli bütün Alman subayları, Alman rütbe ve üniformalarını taşımaktaydılar.¹ Bu suretle öteden beri yürürlükte ve mevcut olan bir geleneğinde dışına çıkmış bulunuyordu. Bu karargaha bazı Türk subaylarının da atanması sırf görünüşü kurtarmak içindi. Karargaha geldiğim ilk gün işsiz vakit geçiren karargahta görevli Osmanlı subaylarının durumları dikkatimi çekti bunlara belirli görevler verilmediği gibi, çoğunun ne bir odası ne de masası vardı. Derhal müdahaleye lüzum görerek bunların Alman subaylarıyla birlikte çalışabilmelerini kısmen sağlamaya çalıştım. Fakat karargaha gelen bütün Türkçe evrak yazışmalar ve raporlar önce tercüme bürosunda Almanca’ya tercüme olunarak bütün işlemler Almanca yapılmakta ve hatta bütün müsvedde ve yazılar Almanca yazılmakta olduğundan Osmanlı Subayları doğal olarak ipin ucunu ellerinden kaçırmışlardı. Karargahta kurmay başkanı nezdinde gerekli görüşmelerde bulunmakla birlikte Harbiye Nezareti’nin sorumlu ve yetkililerini uyarmaktan geri kalmadım fakat ne yazık ki hiçbir kimsenin diğerinin yaptığından haberi olmadığı gibi vatani bir ilgi de gösterilmiyordu. Yıldırım Karargahı, Türkiye’ye Alman olarak gelmiş ve Almanlığını da son gününe kadar muhafaza etmiştir. Bu durum harbin bizdeki sevk ve idaresini

¹ O ana kadar Osmanlı hizmetine giren Alman subayları Osmanlı ordusunda kendi rütbelerinden bir rütbe yukarısını taşırlardı. Falkenheim ve Liman Von Sanders’ in Osmanlı mareşallikleri bu yüzdendi. Yıldırım karargahındaki Alman subayların kendi eski rütbeleriyle kalmaları onların Osmanlı hizmetinde olmadıklarını gösteriyordu (Erkilet 2002:12).

kolaylaştırmadı aksine ast makamlarda Yıldırım'a karşı gittikçe artan bir güvensizlik meydana getirdi”.

Bu ifadelerden anlaşıldığı kadarıyla, Yıldırım Ordular Grubu Karargahında çalışan Osmanlı subayları, kendilerini adeta yabancı bir ülkenin cephesinde savaşıyor gibi hissetmekte ve ikinci sınıf asker yerine konmaktan dolayı tepki göstermektedirler. Bu durumun, Osmanlı subayının ve askerinin savaş motivasyonunu olumsuz etkilediği düşünülebilir.

24 Haziran'daki Halep toplantısından sonra İstanbul'a dönen Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın ilk işi, Yıldırım Orduları Grubu'nu oluşturması olmuştur. General Falkenheim'in Grup Komutanlığı'na atanma emrini 11 Temmuz 1917'de, Padişahın yüksek onayından çıkardıktan sonra 15 Temmuz 1917'de özetle şu teşkil emrini verdi (ATASE ; Kıs 211, Dos 892, F.17): Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı adıyla yeni bir Grup Komutanlığı teşkil olunmuştur. Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı'na Mareşal Von Falkenheim Paşa ve Kurmay Başkanlığı'na Albay Von Dommes atanmıştır. Grup Komutanlığı, şimdilik İstanbul'da bulunacaktır. 6 ncı ve 7 nci Ordular, Yıldırım Orduları Grubu'nun emrine verilecektir. 7 nci Ordu Karargahı, şimdilik İstanbul'da bulunacaktır. Alman Asya Kolu, II No.lu Paşa karargahı, üçer bölüklü üç piyade tabur karargahı (701, 702, 703 ncü taburlar), üç makineli tüfek bölüğü (6'şar makineli tüfekli) ve diğer topçu ve destek birlikleri Yıldırım bünyesinde görev yapacaklardır.

Oluşturulan bu Ordular Grubu'na “Yıldırım” adının verilmesinin nedeni, Bağdat üzerine yapılacak teşebbüsün gizli kalmasını sağlamaktı. Böylece düşman, ne amaç, ne kuvvet ve ne de örgüt hakkında belki uzun bir süre tam bir bilgi edinemeyecek ve buna bir anlam veremeyecekti. Hüseyin Hüsnü Emir, Bağdat için hazırlıkları şöyle yazmaktadır:

“ Falkenheim, Temmuz 1917 ortalarından itibaren Almanya'dan birlikte getirdiği karargahıyla işe başlamıştı. Yıldırım Karargahının maiyeti ilk olarak İstanbul'da Taksim civarında Alman Hastanesi yakınlarında bir apartman ile o civarda diğer birkaç bina ile otele yerleşmişti.

Yıldırım Ordular Grubu hazırlıklara büyük bir azim ve gayretle başlamıştı. Yıldırım Ordular Grubu'nun Kurmay Başkanı Von Dommes'i bizzat Falkenheim seçmişti. Karargahtaki hizmetler oldukça iyi ve sıkı bir disiplin ve düzen içerisinde başlamıştı.

Mareşal da, çok çalışkan, önemli emir ve yazışmaları kendi yazan, işi çok çabuk ve esaslı isteyen bir kişiydi. Şube ve kısım müdürleriyle doğrudan bağlantı kurmayı ve bunların önemli brifinglerini kendilerinden almayı tercih ederdi.

Bağdat'ın tekrar ele geçirilmesini hedefleyen Yıldırım çok az zamanda gerçekten çok işi ve hazırlıkları gerçekleştirebilmiştir. Bu çalışmalarına şaşılacak bir azim ve faaliyetle devam edilmiştir. En ince ayrıntısına kadar planlar yapılmaktaydı.. Irak'ın istilasını hedef alan bu kapsamlı ve büyük programa, büyük bir sürat ve bilinçle başlanmış, hazırlıklar oldukça ilerlemişti. 7 nci Orduyu meydana getirecek olan tümenlerden, 19 ncu Tümen 11 Haziranda Galiçya'dan nakledilmeye başlanmış ve önemli bir kısmı Halep'e gelmişti. Diğer kısımları İstanbul ile Halep arasında yolda veya henüz İstanbul'da bulunuyordu. Eylül sonlarına doğru Avrupa cephelerindeki tümenlerin Halep'te olması bekleniyordu. Halep'e gelecek bütün birlikler önce İstanbul'da seferi kadrosu gereğince gerek insan ve gerekse malzeme yönünden ikmal ediliyordu. Asya kolu ise henüz Almanya'da kuruluş aşamasındaydı. Almanya'dan İstanbul'a bu koldan yalnız dört Alman yük otomobil koluyla, bir sıhhiye otomobil kolu ve motosiklet takımı gibi bazı kısımlar gelmişti. Böylece her şey yolunda gitmekteydi. Bağdat mutlaka alınacaktı. Yıldırım Karargahı geceli gündüzlü çalışıyordu” (Erkilet 2002:17-19).

Tabiatıyla bütün bu hazırlıklar Filistin Cephesi'nin zararına ve bu cephede kullanılması gerekli vasıtaların azaltılması suretiyle yapılıyordu (Cemal 1977:243).

Cemal Paşa'nın savaşın başından itibaren Osmanlı Devleti'nin Almanya ile birlikte hareket etmesine karşı olduğu bilinmekteydi. O, daha çok Fransa yanlısı görünüyordu. Almanların katkılarıyla hazırlanan Yıldırım projesine de başlangıcından sonuna kadar itirazını sürdürmüştür. Cemal Paşa'nın Yıldırım planına karşı çıkmasında şahsi sebepler de rol oynamış olabilir. Özellikle Falkenheim'in bölgeye gelmesiyle birlikte, bu ikili arasında sürekli gerginlik yaşanmıştır. Cemal Paşa, Kilikya, Suriye ve Filistin'deki konumu itibariyle, bu bölgeye çok geniş yetkilerle gönderilen yabancı bir ordu komutanının mevkisini sarsacağından korkuyordu (Kressentein 1943:171). Yıldırım'ın çalışmalarına başlaması üzerine Cemal Paşa, son gelişmeler karşısındaki görüşlerini aktarmak üzere İstanbul'a giderek Enver Paşa ile görüşmek istediğini bir telgrafla Başkomutanlık Karargahı'na bildirmiştir (ATASE; Kıs.3221. Dos.H-72, F.1-17). Enver Paşa ise : “4 ncü Ordunun durumunu siz daha iyi takdir edersiniz. Sadrazam Paşa ile

Maliye Nazırı Cevdet Bey yakında Suriye'ye geziye çıkacaklardır. İsterseniz bu geziyi de bekleyebilirsiniz” (ATASE; Kıs. 3221, Dos,H-73, F.1-30) cevabını vermişti. Bu cevap Cemal Paşa'yı son derece üzmüş ve kızdırmıştı. Cemal Paşa tekrar Enver Paşa'ya bir telgraf göndererek, bu defa cephesi için kuvvet ve para istemiştir. Aldığı cevapta ise imkanlar dahilinde para gönderileceği belirtilmiştir (Cemal 1977:245-246).

Bu yazışmalardan anladığımız kadarıyla Enver Paşa, Cemal Paşa'nın isteklerini reddetmekte kararlı görünüyordu. Fakat Cemal Paşa da bu işin peşini bırakmak istemiyordu. Enver Paşa-Cemal Paşa arasındaki anlaşmazlık cephenin geleceğini de olumsuz etkiliyordu. Sonuçta Cemal Paşa İstanbul'a gitmeye karar verdi. 15 Ağustos 1917'de Başkomutanlık Vekaletine bir şifre çekerek, Sina ve Filistin Cephelerine ve ordunun iç durumuna ait önemli konuları, sözlü olarak arz etmek üzere İstanbul'a hareket edeceğini bildirmiştir (Erkilet 2002:49; Cemal 1977:247).

Cemal Paşa ile Enver Paşa aynı zamanda birçok ayrıntı üzerinde de anlaşamıyorlardı. Cephedeki durumu düşünmek ve sorumluluğu almak cephe komutanı olarak Cemal Paşa'nın göreviydi. Fakat o günlerdeki asıl mesele; devletin ihtiyat kuvvetlerinin Bağdat hayali peşinde mi yoksa Filistin'deki tehlike karşısında mı kullanılacağı meselesiydi. Bu durumun bir an önce tayin ve tespitinin yapılması gerekiyordu. Cemal Paşa, bütün isteklerini ayrıntılara dayandırdıkça Başkomutanlık Karargahı da bunları reddetmekteydi Böylece hayati önem taşıyan konularda verilecek kararlar, karargah ve ordu komutanları arasında sürüp giden yazışmalar sebebiyle bir türlü alınamıyordu (Erkilet 2002:49).

Falkenheim, Bağdat için hazırlıklarına devam ederken Sina-Filistin Cephesi'ndeki tehlikenin de farkına varmış bulunuyordu. Yıldırım için yapılan hazırlıkları yerinde görmek amacıyla gittiği Almanya dönüşünde Enver Paşa'ya bir tezkere yazmıştı. Sina Cephesi'nin emniyetinin sağlanmadan, Bağdat teşebbüsünün mümkün olmadığını ve sonuçta, Sina'daki İngiliz Ordusuna taarruz için Asya Kolu ile 24, 19 ve 5 nci tümenlerin hemen Sina Cephesi'ne hareket etmesi gerektiğini izah etmişti. Enver Paşa'nın cevabı ise olumsuzdu: *“Siz Sina Cephesi'ne karışmayınız. Madem ki Bağdat seferi kararlaştırıldı, artık bu yapılacaktır. Ben kararımdan dönmem.”* diyordu. Fakat Falkenheim'ında fikrinden dönmeye niyetli görünmüyordu. Yeniden bir tezkere yazarak, Sina Cephesi'ndeki durumun doğrudan Bağdat seferiyle ilgili olduğunu anlatmaya çalışmış böylece yeni bir münakaşa kapısı açılmıştı (Erkilet 2002:49).

Bu tartışmaların yaşandığı günlerde Cemal Paşa'nın İstanbul'a gelmesi üzerine, Falkenheim bu fırsatı değerlendirmek istemiş, Enver Paşa'ya, Cemal Paşa'nın da katılacağı bir toplantı teklifinde bulunmuştu. Sonuçta Enver, Cemal ve Falkenheim Paşalar arasında bir toplantı yapıldı. Bu toplantıda Falkenhayn, Filistin Cephesi'ndeki Osmanlı kuvvetlerinin zayıf olduğunu ve cepheyi korumaya yeterli olmadığını, bu nedenle cephenin takviye edilerek, kış başlamadan önce düşmana taarruz etmek gerektiğini sert bir şekilde söylemişti (ATASE; Kls.3221, Dos. H.78, F.1-14). Cemal Paşa ise bunun olamayacağını ileri sürmüştü, Enver Paşa'da onu desteklemişti. Sonuçta önemli bir karar alınmadan toplantı dağılmıştı. Oysa bu toplantı devletin o gün için en önemli hayati meselesini çözebilecek güçteydi (Erkilet 2002:50).

Falkenheim, toplantıdan memnuniyetsiz ve mağlup olarak ayrılmıştı. Cemal Paşa ise Suriye-Filistin egemenliğini bir süre daha devam ettirmek için zaman kazanmış oluyordu (Erkilet 2002:51). Bu arada İstanbul'a para almak için bir haftalığına gelen Cemal Paşa, Almanya ve Avusturya İmparatorlarının daveti üzerine 25 Ağustos 1917'de Avrupa'ya gitmişti. Cemal Paşa'nın kendisi de bu davete şaşırıldığını belirtmektedir (Cemal 1977:249). Sina Cephesi Komutanı Von Kress, bu davetnamenin gönderilmesine Enver Paşa'nın sebep olduğu iddialarının doğru olabileceğini, Falkenheim ile Cemal Paşa arasındaki emir ve komuta yetkilerinin düzenlenmesi büyük sorun olduğundan, bu meselenin Cemal Paşa'nın olmadığı bir zamanda halledilmesinin daha kolay olacağını ileri sürmüştür (Kressentein 1943:171).

Cemal Paşa, Almanya gezisi sırasında da Falkenheim'ın yanlışlarını ve amacını Alman komutanlara anlatmaya çalışmışsa da istediği sonucu alamamıştı. Cemal Paşa'ya göre; Falkenheim Bağdat seferinin imkansızlığını anlamış fakat Almanya'ya geri dönmek istemediği için Filistin Cephesi'nde hakimiyet kurmaya çalışıyordu (Cemal 1977:252).

3.5. Filistin Cephesi'nde Tehlikenin Büyümesi ve Kararsızlık Dönemi

İstanbul toplantısında Falkenheim'ın Filistin'e taarruz fikri kabul edilmeyince, Falkenheim bir kez daha düşünce ve teklifini yazılı olarak bildirdi. Fakat bu defa, Osmanlı Genel Karargahı tekliflerini kabul etmemekte ısrar ederse, son çare olarak Alman Genel Karargahını işe karıştıracağını söylüyordu. Bu düşüncesini Alman

Başkomutanlığına da bildirmiş ve onayladığı cevabını almıştı. Dolayısıyla, Alman askeri ve ekonomik yardımlarının geri dönmesi tehlikesi de ortaya çıkmaktaydı. Bu durum karşısında Enver Paşa, bu kez zaman kazanacak şekilde bir cevap vererek, Falkenheim'in Sina Cephesi'ni gidip incelemesini ve şahsi görüşüne dayanan bir rapor düzenlemesini tavsiye etti (Erkilet 2002:56).

Başkomutanlık, Falkenheim'in gezisini bir emirle, 4 ncü Ordu'ya ve Sina Cephesi Komutanı Kress Paşa'ya bildirdi. Başkomutanlık tarafından 5 Eylül'de verilen bu emirde : "*Mareşale gezi sırasında yardımcı olunmasını ve istediği bilgilerin verilmesini rica ederim*" denilmekteydi (ATASE ; Kls.3221, Dos.H-81, F.1-5). Bu sırada Almanya'da bulunan Cemal Paşa durumu öğrenmiş ve Kress Paşa'ya bir telgraf çekerek, Kress Paşa'nın Falkenheim'a taarruz fikrinin uygun olmadığını anlatmasını istemişti (ATASE ; Kls.3221, Dos.H-81, F.1-4).

Falkenheim, cephede yaptığı incelemeler sonucunda; Sina Cephesi'nin takviye edilmesi ve hatta Sina Cephesi'ne büyük bir taarruz amacıyla Yıldırım Ordular Grubu'ndan büyük bir kısmının Sina Cephesi'ne geciktirilmeden taşınmasına gerek olduğunu bildiren bir rapor düzenlemişti (Genelkurmay 1986:104). Aslında Enver Paşa'da önceleri Sina Cephesi'nde bir taarruz düşünmekteydi. Fakat bu isteği, 4 ncü Ordu tarafından uygun görülmeyince, O'da artık sırf savunma için asker göndermemişti. Öncelikle Bağdat'ın geri alınmasını istediği için Sina Cephesi'ndeki taarruza sıcak bakmıyordu. Sonuç olarak, Halep'te yazdığı raporunda daha önceki görüşlerini tekrarlayan Falkenheim, artık Başkomutanlığın meseleyi çözeceğini düşünmekteydi (Erkilet 2002:49).

Sina Cephesi Komutanlığı ile 4 ncü Ordu ve Falkenheim, cephenin çok acele takviye edilmesi konusunda şimdiye kadar aynı fikirdeydiler. Yalnız ayrıntıda bir anlaşmazlık vardı. 4 ncü Ordu mevzi savunmasına, Von Kress ise sınırlı hedefli taarruza taraftardı. Falkenheim ise tehlikenin ancak kendisi tarafından yapılacak bir taarruzla önlenilebileceğini düşünüyordu ve bunun içinde bütün 7 nci Ordunun ve Asya Kolu'nun bu cepheye sevkinin gereğine inanıyordu. Fakat ilginçtir ki, Cemal Paşa Von Kress'e gönderdiği telgrafta 7 nci Ordunun geri kalan kısımlarının Halep'te toplanmasını ve Irak Harekatı hazırlıklarına devam etmesini tavsiye ediyordu. Oysa aynı Cemal Paşa, daha önce Filistin Cephesi için, tümenler ve 20.000 ikmal eri istiyordu (Erkilet 2002:70). Burada anlaşıldığı kadarıyla Cemal Paşa, Yıldırım kuvvetlerinden bir kısmını kendisi

için istiyor ve geriye kalanının da Falkenheim tarafından Irak işiyle ilgilenmesini istiyordu. Yani bu komutanların ayrı ayrı hesapları vardı; Falkenheim, Yıldırım kuvvetlerini Sina Cephesine naklettirmekle beraber, burada emir ve komutanın kendisine verileceğini düşünüyorken, Cemal Paşa, iktidarını yabancı bir generale bırakmak istemiyordu. Von Kress ise, cephe komutanlığını bırakmak istemiyordu (Erkilet 2002:70).

Enver Paşa, Falkenheim'ın raporuna kesin cevap vermemekle birlikte Filistin'deki tehlikenin farkına varmış görünüyordu. Fakat şimdi ortada büyük bir problem vardı: Bölgede Falkenheim ile Cemal Paşa arasında nasıl bir taksimat yapılacaktı? Almanya'dan özel istekle getirilen bir başkomutanın Cemal Paşa'nın emrindeki 4 ncü Ordu'ya girmesi imkansız gibi bir şeydi. Böyle bir uygulama Falkenheim'ı kırarak ve belki de geri dönmek istemesine neden olacaktı. Bu durumda, Alman askeri birlikleri ve ekonomik yardımlar da tehlikeye girebilirdi. Diğer taraftan yönetimin en önemli şahsiyetlerinden olan ve onuruna çok düşkün olduğu bilinen Cemal Paşa'nın da Falkenheim'ın emrine girmesi düşünülemezdi. Başkomutanlığın, savaş durumunun gereklerine uygun olarak vereceği bir karar, vaziyeti ve memleketi kurtarabilirdi. Meseleye askerlik ve stratejik açıdan yaklaşmak ve şahsi meseleleri ikinci dereceden sayarak, vatanın çıkarlarını gözetecek bir çözüm getirilmeliydi. İşte 1917 Ağustos'unda böyle bir kararın biran önce alınması gerekiyordu. Hatta İkinci Gazze Muharebesinden sonra böyle bir karar alınmalıydı. Oysa bu gerçekleşmediği gibi Ağustos ayında da kesin bir karar verilemedi ve bu durumda Filistin ve Kudüs'ün kaybında birinci derecede etkili oldu (Bayur 1983:370; Belen 1966:117; Erkilet 2002:47-48).

Falkenheim, Bağdat'ı kurtarmak amacıyla Halep'e gelerek karargahını kurmuş ve çalışmalarına başlamıştı (Resim-2). Bu dönemde, Irak Cephesinde büyük bir tehlike görünmüyordu. İngiliz taarruz ve istilası buralarda doğal sınırlarına varmış gibiydi. Bu durum 6 ncü Ordunun takviyesini gerekli kılmadığı gibi, zaten iase zorluğundan dolayı mümkün görünmüyordu. Sina-Filistin Cephesi'ndeki durum ise başkaydı: İngilizler bu tarafta henüz hedeflerine varamadıkları gibi, büyük teşebbüsün de başlangıcında bulunuyorlardı. Osmanlılar tarafından Süveyş Kanalı'na yapılan taarruzlar başarısızlığa uğradıktan sonra, İngilizler karşı taarruza geçmişler ve kervan yolunu takiben Gazze istikametinde geniş bir demir yolu inşasına başlamışlardı. Bundan sonra çölde artık hiçbir şey İngiliz ileri yürüyüşünü durduramayacakmış gibi görünüyordu. Şimdiye

kadar yaptıkları şey, ancak söz konusu hedefe giden yolu elde etmekte. Onların hedefi Kudüs ve Şam'dı. Filistin'i elde etmeden de bu harbe son verecek gibi görünmüyorlardı (Belen 1966:118; Bayur 1983:371).

Gazze'ye düzenlenen taarruzların başarısızlığı, İngilizlerin daha fazla kuvvete ihtiyaçları olduğunu ortaya çıkarmıştı. Sürekli takviye kuvvetleri getiriliyor, bir yandan da cepheye demir yolu ve su boruları döşeniyordu (Erkilet 2002:37). Ayrıca İngilizler, Yıldırım Ordusunun Bağdat'ı geri almak için kurulduğunu haber almışlardı ve bunu engellemek için de iyi çarenin, Filistin Cephesi'nde büyük bir taarruza girişmek olduğunu düşünüyorlardı (Sanders 1968:208).

Bütün bu gelişmeler karşısında Osmanlı Başkomutanlık Karargahı, Birinci ve İkinci Gazze Muharebeleri'nin kazanılmış olmasına güvenerek aynı kuvvetlerin, daha önce olduğu gibi, İngilizleri durdurabileceğine inanıyordu. 4 ncü Ordu Komutanı Cemal Paşa ve Filistin Cephesi Komutanı Von Kress'in cephenin takviye edilmesi için tüm ısrarlarından sonra ancak bir tümen ile takviye edilmesi kararlaştırılmıştı. Sonuç olarak iki taraf arasındaki kuvvet oranı bire karşı dört idi (Bayur 1983:428).

Devletin yedek kuvvetlerini teşkil etmekte olan beş piyade tümeni, Halep'te 7 nci Orduyu oluşturmak üzere toplanıyordu ve bu tümenler Bağdat'ın geri alınması için, Fırat harp sahasına, bir daha ele geçmeyecek şekilde hareket etmek üzereydi. Oysa bütün belirtiler Filistin Cephesinin yakında bir hücumu uğrayacağını gösteriyordu (Erkilet 2002:39).

Bu tartışma ve bocalamalar içerisinde yaşanan bir olay moralleri daha çok bozmuştu. Yıldırım için Almanya'dan gelip İstanbul Haydarpaşa Gar'ında birikmiş olan cephane, benzin vs. 6 Eylül 1917 günü ateş almış ve saatlerce yanarak neredeyse tamamen yok olmuştu. Bu olay Yıldırım ve Asya Kolu için büyük bir yıkım olmuştu (Bayur 1983: 420). Liman Von Sanders hatıralarında (Sanders 1968: 213), "*Avrupa'nın yarısını aşmış gelen cephane sandıklarından birisinin yere atılmasıyla, bu infilakın meydana geldiği düşünülemez. Bunun düşman tarafından tertiplenmiş bir sabotaj olması daha kuvvetli bir ihtimaldir*" demektedir. Bu yangın Yıldırım'ın sıhhiye malzemesini ve özellikle kinin de dahil olmak üzere bütün ecza sandıklarını ve sekiz sıhhiye otomobilini imha ettiğinden çok fena tesir yapmıştı (Stauber 1932: 39).

Başkomutanlık Karargahının karar vermesi gereken çok önemli bir durum vardı: Halep'te toplanan 7 nci Ordu, Bağdat üzerine mi yoksa Sina-Filistin Cephesi için mi

kullanılacaktı? Bu ordu hangi tarafa yönlendirilirse, o cephede Osmanlı kuvvetlerinin lehine bir durum olacaktı. Oysa bu ordu şimdi tam ortada bulunuyordu (Erkilet 2002:42).

İngiltere Başbakanı Lloyd George, Gazze'deki başarısızlıklardan sonra General Murray'ın yerine 28 Haziran 1917 de General Allenby'nin getirilmesini sağlamış ve Allenby'e Kudüs'ün İngiliz ulusu için bir Noel armağanı olarak istenildiğini söyleyerek, bu iş için gerekli yardımların yapılacağını vaat etmişti. Allenby, cephede yaptığı incelemeler sonucunda yeni kuvvetler istemişti. 10 Aralık 1917 de İngiliz Savaş Komitesi Genelkurmaylığı, Allenby'e bir yönerge vermiştir. Bu yönergede; Filistin Cephesi'nde önemli bir başarı elde edilecek olunursa, bir mevsim boyunca Avrupa'da önemli bir başarı elde etmek mümkün olmadığından, İngiliz ulusunun maneviyatının ve dayanma kudretinin artacağı, öbür yandan, Osmanlıların Almanlara karşı memnuniyetsizliklerini ve savaştan bıkkınlıklarını arttıracığı ifade ediliyordu. Bu hedefi gerçekleştirmek için de bölgedeki Arapların durumundan yararlanılması öneriliyordu. Lloyd George'nin düşüncesine göre, öncelikle Almanya'nın desteklerini yani Osmanlı Devleti veya Bulgaristan'ı ezmek gerekiyordu. O'na göre; Osmanlı Ordusunun önemli bir yenilgisi sonucu Yafa ve Kudüs düşürülürse, uygun diplomatik tedbirlere başvurularak Osmanlı Devleti'ni bağlaşıklarından ayırıp savaş dışı etmek mümkündü. Bunun içinde Allenby'nin gücünün iyice artırılması gerekiyordu. Sonuç olarak, Allenby'e yapılan yardımlarla İngiliz ordusunun gücü 110 bin tüfeğe çıkarılmıştı. Ayrıca bu ordu önemli oranda ağır topçu birlikleriyle güçlendirilmişti (Bayur 1983:424-427).

Almanya ve Osmanlı Devleti, Bağdat'ın geri alınması konusunda birlikte hareket etme kararı almış ve Yıldırım planına tepkiler ve tartışmalarla birlikte hazırlıklara başlamışlardı. Almanya, Yıldırım için Falkenheim ayarında bir generali ve tam teçhizatlı askeri birliklerini göndermekle bu cephede Osmanlı Ordularının desteklenmesi düşüncesine ne kadar önem verdiğini göstermiş oluyordu. Başkomutan Vekili Enver Paşa ise Bağdat'ın geri alınması konusunda kararlı ve umutlu görünüyordu. Ayrıca Almanya'nın askeri ve ekonomik yardımını aldığı için de mutluydu. Fakat Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığına atanan Falkenheim'in bölgeye gelmesiyle birlikte bu hareketin ne kadar zor olduğu da ortaya çıkmıştı. Bunun yanında Falkenheim'in gelişi ve büyük çoğunluğu Almanlardan oluşan Yıldırım Karargahı'nın çalışmaya başlamasıyla

birlikte, bölgede bulunan Osmanlı subayları da huzursuz olmaya başlamışlardı. Özellikle de Falkenheim ile Cemal Paşa arasında bölgede hakimiyetin kimde olacağı konusunda büyük bir mücadele başlamıştı. Falkenheim, başlangıçta Bağdat hareketini mümkün görmüşse de, Eylül ayında Suriye-Filistin Cephesini gezmesi ve buradaki tehlikeyi Enver Paşa'ya raporla bildirmesi, Bağdat hareketinin tekrar gözden geçirilmesini zorunlu hale getirmişti. Enver Paşa ise Bağdat'ın alınmasında ısrar ediyordu. Bu arada Sina-Filistin Cephesi'ndeki tehlike her geçen gün Osmanlı aleyhine büyüyordu ve Yıldırım kuvvetlerinin nerede kullanılacağı konusunda bir an önce karar verilmesi gerekiyordu. İngilizlerin bu cephede büyük bir taarruza girişeceğine kesin gözüyle bakılıyordu.

3.6. Sina-Filistin Cephesinde Falkenheim Dönemi Faaliyetleri

3.6.1. Yıldırım Ordular Grubu'nda Alman Etkinliği

Başkomutanlık Karargahı'nın Irak veya Filistin hareketi konusundaki kararsızlığı sürüyordu. Falkenheim'ın Halep'te gönderdiği rapora rağmen, Başkomutanlık Karargahı yine kesin ve açık cevap vermedi. Bununla beraber Enver Paşa'nın artık Filistin Cephesi'ndeki tehlikenin farkına vardığı görülüyordu (Erkilet 2002:70). Bu arada Cemal Paşa, Avrupa gezisinden İstanbul'a dönmüştü. Von Kress, 20 Eylül 1917 de Cemal Paşa'ya hoş geldin demek için çektiği telgrafta: "*Tasarlanan taarruza karşı itiraz edilmemesini arz ederim. Söz konusu taarruzun kabulü, başarıyı taçlandıracak bir savunma için kesinlikle gerekli olan kuvvet ve harp vasıtalarının Başkomutanlık Karargahından alınması için tek çare olduğunu zannedirim.*" diyordu (Erkilet 2002:79). Oysa Von Kress, daha önce Cemal Paşa'nın fikirlerine katıldığını ve Falkenheim'ı taarruz fikrinde vazgeçirmeye çalışacağını söylüyordu. Son kararın gittikçe uzaması üzerine Falkenheim son sözünü söylemişti: Eğer teklifi kabul edilmezse Almanya'ya dönecekti. Alman Genel Karargahına da bu durumu bildirmişti. Falkenheim'ın dönmesi demek Almanya'nın söz verdiği tüm yardımların tehlikeye girmesi demektir (Bayur 1983:407).

Kararsızlık cephe için de çok olumsuz sonuçlar doğurmaktaydı. Bu sebeple Falkenheim 19 ncü Tümenin hemen güneye naklini emretti ve durumu İstanbul'a

bildirdi. 19 ncu Tümenin güneye taşınmasıyla Falkenheim'in yaptığı oldu bitti, Enver Paşa'da son günlerde meydana gelen eğilim, Alman Genel Karargahının Falkenheim'in görüşleri doğrultusundaki müdahaleleri, Cemal Paşa ve Kress Paşa'nın tavsiyeleri ve son olarak da Cemal Paşa'nın onurun korunabilmesini sağlayacak olan bir çözüm şeklinin bulunabilmesi gibi sebepler, Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı'nca elde edilmesine iki aydan beri çalışılan yeni karar için İstanbul'da yeni bir ortam meydana getirilmiş olmalı ki, kısa bir süre sonra Başkomutanlık kesin kararını verdi (Genelkurmay 1986:114).

Başkomutanlık Karargahı'nın 26 Eylül 1917 de yayımladığı emirle; 4 ncü Ordu lağvedilerek, Cemal Paşa'nın Suriye, Filistin, Hicaz ve Yemen'deki birliklerin komutanlığını, Suriye ve Batı Arabistan Genel Komutanlığı adı altında yürüteceği belirtilmişti. Bununla beraber 7 nci Ordu'nun Sina Cephesinde, Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nın emrinde kullanılmasına ve Yıldırım Ordular Grubu'na bağlı orduların bütün ihtiyacının Suriye ve Batı Arabistan Genel Komutanlığı tarafından sağlanmasına karar verilmişti. Bu emirde, "*Yıldırım Ordular Grubu'na bağlı menzil müfettişliğinin, Halep'te bulunarak Irak harekatı hazırlıklarıyla meşgul olacaktır*" (ATASE ; Kls. 1137, Dos, 66, F.80) ifadelerinin yer alması Başkomutanlık Karargahı'nın Bağdat seferinden vazgeçmediğini ve bu harekatı geçici olarak ertelediğini göstermekte idi.

Görüldüğü gibi bu emirle Cemal Paşa ile Falkenheim arasında bir orta yol bulunmaya çalışılmıştı. Oysa Cemal Paşa'ya verilen görevin çok fazla bir anlamı yoktu. Cemal Paşa'nın konumu artık garip bir hal almıştı. Çünkü kumanda yetkisi fiilen elinden çıkmıştı. Hatta daha sonraları Enver Paşa'ya "*Ben bir vesileyle İstanbul'a geleyim ve orada kalayım ve Bahriye Nazırlığına döneyim*" diyecekti (Aydemir 1972:318). Cemal Paşa'nın bu yeni oluşumdan dolayı aslında gururunun incindiğini, kendisini pasifize edilmiş gibi hissettiği söylenebilir. Bütün bu gelişmeler karşısında, Cemal Paşa o kadar kızmıştı ki Von Kress'e "*Enver, hiç bir zaman için bir kıtaya komuta etmemiştir. Bu sebepten kıtanın ihtiyaçlarını ve ruh durumu hakkında hiçbir bilgiye sahip olmaması bizim için felakettir. Beni tamamen ikinci bir ihtilal yapmaya teşvik ediyorlar*" demişti (Kressentein 1943:162).

Suriye-Lübnan bölgesinde çok geniş yetkilerle çalışan bir Paşanın savaşan orduları elinden alınmış, Hicaz ile birlikte haberleşmesi bile son derece güç olan Yemen gibi uzak bölgeler emrine verilmişti. Ayrıca yeni oluşumla karışık bir durum da ortaya

çıkıyordu. Suriye, Halep ve Beyrut Valileri resmen Cemal Paşa ile bağlantılı kalmakla birlikte Falkenheim'a bağlı birliklerin de bölgesi içine girmişti. Savaşı yönetme yetkisi Cemal Paşa'dan alınarak tamamen Falkenheim'a veriliyordu (Bayur 1983:408).

Von Kress'in eserindeki şu ifadeler, bu cephede orduların hangi esaslar üzerine yönetildiğini göstermesi bakımından dikkate değerdir:

“XX. Kolordu Komutanı Albay Ali Fuat(Cebesoy)'a, emir ve komutadaki bu değişikliği haber verdiğim zaman, kendisi son derece üzülmüş ve bana şöyle demişti: Eğer kendi iaşemizi kendimiz temin etmezsek aç kalırız. Cemal'in emrinden çıktuktan sonra, Cemal artık bizimle ilgilenmez ve Enver'in bütün emirlerine, vaatlerine rağmen, artık bize bakmaz; bilakis yalnız kendi emrinde kalan Suriye ve Hicaz'daki birliklere bakar. Bizim memleketimizde hal böyledir. Orada bulunan yüksek rütbeli subaylar da bu sözleri tasdik etmişlerdi” (Kressentein 1943:172).

Başkomutanlık Karargahının 26 Eylül tarihli kararı, geç kalmış bir karardı ve bu durum Sina-Filistin Cephesi açısından çok pahalıya mal olacaktı. Ayrıca bu emir, Bağdat hareketinin dayandığı görüşlerin ve ihtimallerin çürüklüğünü ve dört beş aydan bu yana ne kadar gereksiz şeylerle uğraşarak zaman kaybedildiğini gösteriyordu. Falkenheim, Sina-Filistin Cephesinin emir ve komutasını tam olarak 30 Eylül 1917'den itibaren yürütmeye başlamıştı (Genelkurmay 1986:115).

2 Ekim 1917'de verilen başka bir emirle de Sina Cephesi Komutanlığı adı değiştirilmişti. Bu emir ile; Sina Cephesi Komutanlığı'na 8 nci Ordu adı verilmiş, 7 nci ve 8 nci Orduların birliklerinin düzenlenmesi Yıldırım Ordular Grubu'na bırakılmıştı (ATASE; Kls. 1137, Dos. 66, F.85).

Bu emirden de anlaşılacağı üzere, Temmuz ayından beri Bağdat için yapılan hazırlıklar boşa gittiği gibi, Osmanlı Genelkurmayı, İngiliz taarruzunun yaklaştığı bu dönemde halen cephede emir-komuta zincirini sağlamakla meşgul olmaktadır.

3.6.2. Almanya'nın Suriye-Filistin Bölgesindeki Osmanlı Siyaseti

Almanya'nın Birinci Dünya Savaşı içerisinde Osmanlı Devleti'nden ekonomik ve siyasal yönden yararlanmak istediği ve bu amaçla Yıldırım Ordular Grubu'nun oluşturulmasında yardım ettiği konusunda, Osmanlı ve Avrupalı yazarlar tarafından değişik görüşler ileri sürülmüştür. Wallach (1977:203)'a göre *“Almanya, Osmanlı'nın*

yaşanılan çağa uygun şartlar içinde gerçekten bağımsız bir devlet olmasına çalışmaktan çok, Osmanlı ülkesinde diğer büyük devletlerin nüfuzunu kaldırıp hepsinin yerine, kendi nüfuzunu yerleştirmeye çalışıyordu. Bu düşüncede olan Almanya, Osmanlı yönetiminin aczini ve halkın bu yönetimden soğuduğunu görüyorlardı. Arapların durumu ise meydandaydı. Almanya onları ve daha genel olarak Türk olmayanları korumak ister gibi görünüyordu. Bu ise her sömürgeci devletin göz diktiği ülkede, azınlıkları ve türlü ulusları egemen ulusa karşı ele almaya çalışmasından başka bir şey değildi. Alman karargahına göre Türk hükümeti Araplara karşı yanlış bir siyaset uyguluyorlardı ve Araplar her geçen gün daha fazla Türklere karşı direniyorlardı. Ermeni tehciri konusunda da Almanlar ellerinden geldiğince Ermenileri korumaya çalışmışlardı”

Bayur (1983: 376-377) ise *“Almanların Osmanlı içerisindeki Arapları, Rumları ve Ermenileri koruyucu politika izlemelerinin sebebi; sadece Hıristiyanlık duyguları olmayıp günün birinde savaştan galip çıktığı takdirde Osmanlı ülkesine egemen olabilmek için bazı tohumların serpiştirilmesi olarak da düşünülebilir. Bu koruyuculuk görünüşte Osmanlı menfaatleri adına yapılıyor gibi görünüyorsa da, her sömürgecinin bu gibi iddialar ileri sürmesinden buna inanmak çok doğru olmasa gerekir”* demektedir.

İstanbul-Halep arasındaki menzil hizmeti öteden beri Liman Von Sanders’in başkanlığında bulunan Alman Askeri Heyeti’nin elindeydi. Bu tarihten itibaren de bu güzergahta “Yıldırım”la ilgili bütün taşıt işleri de bu heyete verilmişti. Halep’in güneyinden ve doğusundan Musul’a kadar (Musul da içinde olmak üzere) menzil hizmeti de “Yıldırım”a bağlı Alman subaylarına devredilmişti. Böylelikle yurt içinde büyük ve halkla sürekli en yakın temasta bulunan, onunla her türlü alışverişi yapan bir ağ kurulmuş olunuyordu. Bu ağ, Çukurova ve Hatay’dan az sonra, Türk olmayan veya halkı çok karışık olan bölgelere girmekle gizli siyasal amaçlarını daha kolayca geliştirebilecek bir durumda bulunuyordu. Demir yolu bulunmayıp taşıt işleri için halkla temas zarureti daha çok olan bölgelerde bu yabancı ağ geniş çapta iş görebilecek durumdaydı. Yıldırım’ın, Suriye-Filistin’de kullanılması kesinleşince aynı ağ bu defa bu bölgeye yönlendirilmiş ve çalışmaya koyulmuştu. Yıldırım’ın buyruğu altında önemli kuvvetlerin toplanması ve Falkenhayn’a geniş yetkiler verilmesiyle Falkenhein, savaş sırasında valiler ve diğer yöneticiler üzerindeki yetkilerini kullanarak devletin birçok iç

işlerine karışabilecek duruma gelmişti. Subaylar üzerinde ise komutan olması dolayısıyla esasen bir çok yetkileri vardı. Böylelikle beğenmediklerini işten çıkarmak, beğendiklerini mükafatlandırarak elinde olan para ile subay, memur ve oymak şeyh ve başkanlarını da kendisine bağlamaya çalışmaktaydı. Osmanlı ülkesinin en nazik bölgelerinde bu durumu elde etmiş olan, savaşı kazanmış bir Almanya için türlü Osmanlı unsurları hele Hıristiyanlara da dayanarak Türk, Arap ve Kürtler arasında hakem rolünü oynamaya kalkışma imkanı vardı (Bayur 1983: 378-379).

Görgülü (1993:151)'ye göre; Yıldırım Ordular Grubu, Almanlar tarafından bilinen Irak petrollerini ele geçirmek maksadıyla ve Almanların teşviki ile kurulmuştur.

Pomiankowski de eserinde (Pomiankowski 1990:50): *“Anladığım kadarıyla Almanların -bunu açıkça itiraf etmekten kaçınmalarına rağmen- Türk topraklarının tamamını hamilik veya siyasi anlaşmayla aşama aşama ele geçirmeye çalıştıklarına dair, ayrıca Orta Asya'ya muhtemelen Hindistan'a kadar uzanan planları vardı”* demektedir.

Böylece Türk yazarlar, Almanların faaliyetlerine şüpheyle yaklaşmaktadırlar. Bölgede görev yapan Almanların faaliyetleri, kesin olmamakla birlikte bu konudaki iddiaları destekler niteliktedir. Yine de kesin bir yargıda bulunmak zordur. Bu konuda karar verebilmek için Alman arşiv belgelerin de incelenmesi gerekmektedir.

Yıldırım Karargahının kurulmasından hemen sonra Almanların Suriye ve çevresindeki Arap işleriyle de ilgilendikleri görülmüş ve bu durum Türk komutanlar arasında tepki yaratmıştır. Falkenheim, Bağdat harekatı sırasında Arap halkından ve aşiretlerden de yararlanmaya çalışıyordu. Almanların bu faaliyetleri konusunda en önemli görgü tanığı olan Yıldırım Ordular Grubu Kurmay Başkan yardımcısı olan Hüseyin Hüsnü Emir, Falkenheim'ın Araplardan ve aşiretlerden azami ölçüde yararlanma açısından bunlarla temas etmek, yanlarına irtibat subayları göndermek ve bunları belki askeri maksatlara göre çalıştırmak, hiç olmazsa tarafsızlıklarını elde etmek istediğini söylemektedir. Hatta bu görevin de 6 ve 7 nci Ordulara verilmesi ve genel olarak Araplara yönelik işlerin yürütülmesi konusunda ordularla temas sağlanması için de karargahta bir Osmanlı kurmay subayının idaresi altında ve Falkenheim'ın kontrolünde bir Arap Şubesinin kurulmasına karar verilmişti (Erkilet 2002:16). Falkenheim, önceden kendisine ulaşan çeşitli ve pek çok telkin dolayısıyla, Araplarla Türkler arasında 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bir ayrılık ve güvensizlik

uçurumu bulunduğu kanısına varmıştı. Hatta bu yüzden Falkenhein, başlangıçta “*Almanlar Araplara karşı tarafsız olduklarından bu işleri Alman subayları yapmalı ve doğrudan doğruya Yıldırım Karargahı ilgilenmelidir*” (Erkilet 2002:17) düşüncesindeydi. Arapların altınlara Almanlar sayesinde sahip olmaları ve bu suretle iki ulus arasında daha şimdiden güzel ve esaslı bir zemin üzerinde yakınlık kurulması gibi bir gayenin elde edilmek istendiği anlaşılıyordu. Almanya’nın savaştan sonra Irak ve Suriye’de ayrıcalıklı ve sözü geçen bir mevki edinmek istedikleri ileri sürülüyordu (Bayur 1983:380).

Arap meselesi, Osmanlı’nın bir iç meselesiydi. Bunu Falkenhein’in anlaması ve daha hassas davranması gerekiyordu. Almanların kendi tarafsızlıklarına dayanarak Araplar ile bir anlaşmaya daha fazla müsait oldukları hakkındaki düşünceleri de geçerli değildi. Nitekim bölgedeki gelişmeler, saçtıkları altınlara ve kıymetli hediyelere rağmen Almanları haksız çıkarmıştı. Ayrıca Almanların bu tutumu Türk komutanların Yıldırım’a karşı güvenlerinin sarsılmasına yol açmıştı (Erkilet 2002: 16-17). Oysa Falkenhein bütün kudret ve kuvvetini yalnız zaferin kazanılmasına harcasaydı hiç şüphesiz daha başarılı olacaktı. Fakat bu önemli gayenin yanında bir Arap siyaseti, Filistin ve Suriye’de şimdiden bir Alman nüfuz ve siyaseti kurulması da Yıldırım’ın programındaydı. Hatta cephede muharebeler devam ettiği dönemlerde bile Yıldırım, gerideki ihtiraslarını büsbütün bırakmamıştı. Andre adında bir Alman Yüzbaşı, Araplar ile temasını daha bağımsız daha serbest bir surette yapmak üzere Halep’te kalarak, işine devam etmişti (Erkilet 2002: 295-296).

Araplarla temas, aynı zamanda yüz binlerce altın ve gümüş liraya da mal oluyordu. Osmanlı hazinesine borç olarak yazılan bu paralar Almanların elinde Osmanlı çıkarlarının zararına kullanılıyordu. Aynı zamanda Filistin’in geri kalanı ile Suriye halkına da gittikçe artan bir istekle bakılıyordu. Yüzbaşı Andre’nin meşgul olduğu hedef, Irak, Suriye ve Filistin aşiretleri ve kabileleri arasında bir ittifak yapmaktı. Bölgede görev yapan Türk komutanların uyarılarına rağmen (bunlardan en önemlisi de 7 nci Ordu Komutanı M. Kemal Paşa idi) ehil olmayan Araplara yüksek maaşlar bağlanmıştı. Bu kişiler de Alman propaganda memuru gibi çalışıyorlardı. Almanların Arap siyasetiyle uğraşmaları konusunda Türk komutanların uyarılarına karşısında Başkomutanlık ancak Ocak 1918 de bir telgrafla Almanların bu faaliyetlerinin

engellenmesini istemiştir. Fakat artık Gazze-Birüssebi Savaşı kaybedilmiş ve Filistin'den geri çekilmeye başlanmıştı (Erkilet 2002: 303).

Almanlar bir yandan Suriye, Filistin ve Irak'taki Araplarla iyi ilişkiler kurarak geleceğe yatırım yapmak isterlerken, diğer yandan da Filistin de bulunan Yahudilerle de ilgilenmeyi ihmal etmemişlerdi. Yahudilerin savaşın başından itibaren Osmanlı'ya karşı gizli bir çalışma içerisinde oldukları Türk istihbaratı tarafından fark edilmişti. Bizzat 4 ncü Ordu Komutanı Cemal Paşa bu durumu raporlarında belirtmişti. Yahudilerin Siyonizm hareketine başladıkları belgelerle ortaya çıkmıştı. Fakat savaşın çıkmasıyla Filistin Musevileri, bir çok teşkilatlarının başına Alman ve Avusturya Musevilerini getirmişlerdi. Cemal Paşa da Alman ve Avusturya uyruklularına ilişmekten çekindiğini açıklamamak için, bunlara dokunmanın Musevilik aleminde kötü tesir uyandıracığı bahanesiyle göz yumduğunu belirtmişti. Kudüs'ün düşmesinden sonra Osmanlı idaresinde bulunan Yahudilerin doğrudan doğruya Alman konsolosluğuyla Yıldırım karargahına geldikleri ve Almanlardan yardım istedikleri görülmüyordu (Bayur 1983: 355-356). Yine bu dönemde Yıldırım Ordular Gurubu'nda Harekat Şube Müdürü olan Yarbay Hüseyin Hüsnü, bu konuyla ilgili olarak; bir gün Nasıra'da iken daha önce Alman Kurmay Başkanı Von Papen'e ait olan çalışma odasına bir Yahudi'nin geldiğini ve kendisini Alman zannederek, kendisinden isteklerde bulunduğunu, Türkler tarafından takip edildiğini, Kudüs dışındaki Yahudilerin dağıtıldığını, bir kısmının yakalandığını belirterek artık işin Almanlara kaldığını, amaçlarının büyük Filistin olduğunu ve bu konuda General Falkenhein'in koruması altına girmek istediklerini yazmaktadır. Hatta bu Yahudi'nin, Almanların lehinde çok propaganda yaptığını, Almanlara karşı büyük bir eğilimleri olduğunu, Yahudilerle Almanların menfaatlerinin bir olduğu doğrultusunda ifadeler kullandığını belirtmiştir (Erkilet 2002: 296-297).

Bu ifadelerden çıkarılan sonuca göre Almanlar, o dönemlerde Osmanlı'ya ait olan toprakları parçalamak amacıyla faaliyet gösteren Yahudilere de insanı amaçlarla yardım etme bahanesiyle, onları kendi çıkarları için kullanmaya çalışmaktaydılar. Kudüs ve çevresinde bulunan Yahudiler ise, savaş ortamından yararlanarak gelecekteki hedeflerini hayata geçirmek ve destek bulmaya çalışmaktadırlar. Çünkü bu bölgedeki Yahudiler aynı zamanda İngiltere'ye de başvurarak Filistin'de bağımsız bir yurt

talebinde bulunmuşlar, İngiltere de Balfour Deklarasyonu¹ ile bu isteğe olumlu cevap vermişlerdi. Yıldırım Ordular Grubu bünyesindeki Almanlar, bir yandan da Osmanlı Demiryollarının kapasitesini arttırmak ve Alman hizmetinde kullanmak amacıyla çalışmaktaydılar. Özellikle de Halep'in güneyindeki demiryollarının kontrolünü ele geçirerek, buradaki Arapları sömürge durumuna getirmeye çalışıyorlardı (Bayur 1983: 356). Bu konuda Yıldırım Karargahında bulunan Von Papen'in 23 Kasım 1917 tarihinde yazdığı rapor her şeyi açıklamaktadır: *“İlkbahar da başarılı bir hareket yapmak gerekirse bunun için demiryollarında önemli bir ıslahat yapmak gerekir. Bu da ancak demiryollarının bütün işletme ve idaresinin Alman eline girmesiyle ve yeniden lokomotif ve hareketli vasıta getirilmesiyle mümkündür. Almanya'nın personel ve malzemece bu büyük miktardaki fedakarlığa katlanıp katlanamayacağı sorununun çözümü de, Türkiye ile barıştaki ekonomik ilişkilerimizi şimdiden hazırlamak için demiryollarının Alman eline geçirilmesini müsait olan böyle bir zamanda faydalanılmasının gerekli ve mümkün olduğu göz önüne alınmalıdır. Bu günkü fırsat kaçırılırsa, gerek askerlik gerek ekonomik politikamız açısından bir daha tamiri mümkün olamayacak olan bir zarar meydana gelmiş olur...”* (Erkilet 2002: 298).

Hüseyin Hüsnü Emir, bu raporun tesadüfen eline geçtiğini söyleyerek bu durumu Cemal Paşa'ya ulaştırmak için Albay Ali Fuat Paşa'ya, İstanbul'daki askeri demiryolları genel müdürüne de bildirdiğini yazmaktadır. Bu durumun sakıncalarını sıraladıktan sonra Bulgarların böyle bir isteğe izin vermediğini ve Türklerin milli menfaati için bu durum karşısında uyanık olunması gerektiğini vurgulamıştır (Erkilet 2002: 300).

3.7. Mustafa Kemal Paşa'nın 7 nci Ordu Komutanlığı

Bağdat'ın tekrar alınması amacıyla hazırlanan Yıldırım Ordular Grubu'nun, 6, 7 ve 8 nci Ordulardan oluşacağı planlanmıştı. Aslında Yıldırım Ordular Grubu'nun çekirdeğini 7 nci Ordu oluşturmaktaydı (Hatipoğlu 2001:20). Mustafa Kemal Paşa, Halep toplantısına katıldıktan sonra Diyarbakır'daki 2 nci Ordu Komutanlığı'na geri dönmüştü. Haziran 1917'de Enver Paşa Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği telgrafta kendisini 7 nci Ordu Komutanlığı'na getirmek istediğini, bu görevi kayıtsız şartsız

¹ Balfour Deklarasyonu; İngiliz Dış İşleri Bakanı Lord Arthur James Balfour'un, uluslar arası Siyonist hareketi önderlerinden Lord Rothschild'e bir mektup göndererek, Filistin'de Yahudilere bir ulusal yurt kurulması çabasının, İngiltere Hükümeti tarafından desteklendiğini belirtmesi (Armaoğlu 1975:515).

kabul edip etmeyeceğini sormuştu. Tezer (1999:129)'e göre, Mustafa Kemal Paşa'nın 7 nci Ordu Komutanı olmasını Falkenheim istemiş, Enver Paşa ise başlangıçta 3 ncü Ordu Komutanı Vehip Paşa'yı bu göreve getirmek istemişti. Falkenheim'ın Mustafa Kemal Paşa'yı istemesi, daha çok Çanakkale'deki başarılarıyla ve kendisini komutan olarak ispatlamış olmasıyla ilgili olabilir. Enver Paşa, Mustafa Kemal Paşa'nın ordu komutanlığını almak için bazı şartlar ileri süreceğini, bu yüzden çektiği telgrafa olumsuz cevap vereceğini düşünüyordu. Fakat Mustafa Kemal Paşa görevi kabul ettiğini bildirmiştir.

Mustafa Kemal Paşa, 5 Temmuz 1917'de Halep'te oluşturulması kararlaştırılan 7 nci Ordu Komutanlığına atanmış, karargahını oluşturmak için 9 Temmuz da İstanbul'a hareket etmiş, İstanbul'da karargahını kurduktan sonra 23 Ağustos 1917'de Halep'e gelmişti (Kocatürk1988: 56). Bu arada Mustafa Kemal Paşa henüz İstanbul'da iken yaşanan bir olay, Falkenheim ile bir arada görev yapmasının zor olduğunu ortaya koymuştu: Mustafa Kemal Paşa, Halep'e hareket edeceği gece, Falkenheim'ın bir Alman zabiti ile birlikte kendisine küçük sandıklar içerisinde altınlar göndererek rüşvet teklif ettiğini, kendisinin de bu altınları makbuz karşılığında alıp, görevden ayrıldığında ise bu makbuzu geri aldığını anlatmıştır.¹

Mustafa Kemal Paşa Halep'e vardıktan bir gün sonra, Falkenheim'a bir telgraf çekerek, Von Kress'in Gazze'de ki bir aşiret şeyhi ile sözleşme yaptığını gördüğünü ve bunun iç politika itibarıyla doğru olmadığını bildirmiştir. Bu telgraf da Mustafa Kemal Paşa ile Falkenheim anlaşmazlığının başlangıcı olmuştur. Mustafa Kemal Paşa daha işin başından beri Falkenheim'ı açık bir şekilde eleştirmekte, Alman subaylarının önünde, onun planlarını tenkit etmekteydi. Bu hususta Cemal Paşa da, Mustafa Kemal Paşa'yı desteklemekteydi (Hatipoğlu 2001:20). Savaşın başlangıcından beri Türk askerinin ve komutanlarının Almanların buyruğunda görev almasını bir türlü hazmedemeyen Mustafa Kemal Paşa'nın, Yıldırım Ordular Grubu gibi, neredeyse karargahın tamamının Alman subaylardan oluştuğu bir ortamda, huzurlu bir şekilde hizmet etmesi çok zordu. O da, Cemal Paşa gibi kuvvetlerin Suriye'de toplanması ve daha çok savunma yapılması gerektiğini düşünüyordu. Ayrıca Filistin'de iki ordunun kullanılması yerine bütün cephenin sorumluluğunun 7 nci Orduya yani kendisine verilmesini istiyordu. Falkenheim'ın güneye yönelik taarruz düşüncesini de o günün şartları içerisinde doğru

¹ Bu konuda geniş bilgi için bkz.(İgdemir 1988:98-100; Aydemir 1976:305; Bayur 1983:396-397).

bulmuyordu. Falkenheim ise bu görüşe katılmıyor, 7 nci Ordu'nun, komutanı yine Alman olan Von Kress'in 8 nci Ordu'sunun yanında taarruza katılmasında ısrar ediyordu (Çeliker 1988:171). Bunun yanında Almanların tutumundan rahatsızdı ve O, savaşın kazanılması halinde bile, Osmanlı Devleti'nin bir Alman sömürgesi haline geleceğini düşünüyordu. Bu yüzden Falkenheim'in hareketlerine kuşku ile yaklaşmaktaydı. Bu nedenle de Mustafa Kemal Paşa, emrinde çalıştığı kısa sürede daima ona karşı dikkatli olmuştur (Çeliker 1988:169). Falkenheim, kendi yönetiminde bulunduğu Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı forsundan, kendi memleketi için azami istifadeyi sağlamak başlıca gayesini teşkil ediyordu. Bu gerçeği gören Mustafa Kemal Paşa, durumun çok önemli sonuçlarını dikkate alarak bu hareketlere engel olacak tedbirlerin alınması hususunda gerekli teşebbüste bulunmayı kendisine görev bilmişti. Buna rağmen Falkenheim'in takip etmekte olduğu hareketlerinde hiçbir değişiklik görülmemesi, Mustafa Kemal Paşa ile Falkenheim arasındaki anlaşmazlığı iyice alevlendirmişti. Mustafa Kemal Paşa, bundan önce komuta ettiği 2 nci Ordu'nun daha geniş bir alana ve daha bağımsız yetkilere sahip olduğunu ileri sürerek, şimdi dar bir cephede sınırlı yetkilerle Von Kress ile aynı seviyede olmak istemiyordu (Genelkurmay 1986: 105).

Mustafa Kemal Paşa, yurdun nasıl kötü bir geleceğe sürüklendiğini görmekte ve büyük üzüntü duymaktaydı. Falkenheim ile yazışmalarından ve görüşmelerinden sonuç alamayınca durumu 20 ve 24 Eylül 1917 tarihli raporlarıyla Başkomutan Vekili Enver Paşa'ya bildirir. Ayrıca raporların örneklerini Sadrazam Talat Paşa ile Bahriye Nazırı Cemal Paşa'ya da gönderir¹ (İğdemir 1988: 90).

Mustafa Kemal'in Halep raporları özetle şunları içermekteydi:

1- Halk ile idare arasındaki bütün ilişkiler sarsılmıştır. Evlerinde kalanlar, ya kadınlar ve acizlerden veya asker kaçaklarından ibarettir. Bunların da yetiştirdikleri ürünler ancak kendilerine yetecek kadardır. Hükümetse onların aç kalmalarını bile düşünmeden ürünlerini ellerinden almak zorundadır. Öte yandan hükümetin güçsüzlüğü yüzünden memleket bir anarşi içindedir. Kimsenin hakkı korunamamaktadır. Bu da halkın hükümetten yüz çevirmesine sebep olmaktadır.

¹ Raporların tam metni için bakınız. (Bayur 1963; İğdemir1988; Tezer 1999;Genelkurmay 1986).

2- Savaşın yakın bir gelecekte biteceğini sanmıyorum. Bizim tarafın, karşı tarafı barışa zorlayacağı bahis konusu değildir. Almanların güttüğü yol "geliniz bizi yeniniz" ilkesine dayanıyor.

3- Ordumuz savaşın ilk yıllarına oranla çok zayıftır. Orduların mevcudu beşte bire düşmüştür. Bana gönderilen 59 ncu tümenin yüzde ellisi ayakta durmaya yeteneği olmayan insanlardan ibarettir. İstanbul'dan bin kişi ile yola çıkan taburlar, Halep'e 500 kişi ile gelmektedirler. Batı cephelerimizde düşmanın saldırıya geçmesi ihtimali vardır. Doğu'dan Ruslar bir saldırıya geçerlerse, buna karşı koyamayız. Irak'ta İngilizler amaçlarını elde etmişlerdir. Sina Cephesinde düşman saldırıya hazırlanmaktadır. Özetle söylemek gerekirse Batı'dan bir saldırıyı beklemek, Suriye Cephesinde ise düşman saldırısını geri çevirecek tedbirleri almak lazımdır. Irak'ın geri alınmasını düşünemeyiz. Elimizde bunun için kuvvet de yoktur.

Burada M. Kemal Paşa, Bağdat hareketına karşı olduğunu bir kez daha ifade etmektedir. M. Kemal Paşa'ya göre, Osmanlı Devleti'nin o günlerdeki askeri politikası savunma şeklinde olmalı ve bir tek Osmanlı erinin harcanmamasına özen gösterilmelidir. Bununla da Falkenheim'in taarruz planına kesinlikle karşı olduğu görülmektedir.

4- Bütün Suriye ve Hicaz'ın sorumluluğu şimdiye kadar olduğu gibi kendi evlatlarınızdan birinin elinde olmalıdır. Sina Cephesinde de komuta bizden birisine verilmelidir. Almanları idare etmek gibi bir yol, yurdumuzun çıkarlarına aykırıdır. Bu ölüm kalım savaşında kendi kendimize karar veremeyecek kadar güçsüz değiliz. Eğer benim bilmediğim nedenlerden ötürü Falkenheim'in görevde kalması yurdumuzun çıkarları için zorunlu ise Sina Cephesinin Von Kress'in 8 nci Ordu'su ile benim 7 nci Ordu'm tarafından savunulması gerekiyor ve bu orduların Falkenheim'a bağlı bulunması uygun bulunuyorsa, yurdumuzun çıkarları için bu görevi üzerime almaktan kaçınmam. Ancak Falkenheim yalnız bir askeri komutan olarak kalmalı, asıl idare ve geri hizmetler bir vatan evladına bırakılmalıdır. Eğer biz harekete geçmeden önce düşman saldırıya geçer ve 7 nci Ordu'dan gönderilen kuvvetler parça parça Kress'in komutasına verilerek benim karargahım işsiz kalırsa, bu hale seyirce kalamam ve derhal bütün kuvvetleri kendi emrime alırım. Sina Cephesi bir komuta altında erimeye mecbur olursa, bu komutan ancak ben olabilirim. Almanların bu durumdan faydalanarak yurdumuzun bütün kaynaklarını kendi ellerine almalarına karşıyım.

24 Eylül 1917 tarihli ek raporda ise şu düşünceler yer almaktadır:

1- Raporun birinci ve ikinci bölümünde Sina Cephesindeki düşman kuvvetleriyle bizim kuvvetlerimizin rakamlara dayanan gerçek durumu çok açık olarak göz önüne konmakta ve şu sonuca varılmaktadır:

a) *Burada biz bir saldırı değil, ancak bir savunma savaşı yapabiliriz.*

b) *Devletin içten ve dıştan toplanacak bütün kuvvetleri Sina Cephesine yollanmalıdır. Şimdiki kuvvetlerle Mareşal Falkenheim'in bir saldırıya geçme düşüncesi tamamıyla yersizdir.*

2- *Bir savunma görevi alacak olan Sina Cephesine iki ordu karargahı sığmaz. Bunu Falkenheim'a da söyledim. Böyle bir kuruluşun, Sina Cephesine sığabileceği gerekçesini savunduğu zaman gösterdiği plan, bir saldırı planı idi. Bu cepheye bir tek kişi komuta etmelidir. Sina Cephesine benim komuta edebilmem için noksan tecrübe ve kıfayet gibi bir düşünce ileri sürülemez. Çünkü Arıburnu ve Anafartalar'da 11 tümeni ve bir süvari tugayını başarı ile kullanmış ve 10 tümenlik 2 nci Ordu'yu idare etmiş bir komutan, istenilen tecrübeyi kazanmıştır.*

3- Raporun dördüncü bölümünde ise Mustafa Kemal Paşa, kesin kanaatini söylemektedir:

a) *Falkenheim 5 ayda hiçbir iş görmemiştir.*

b) *Falkenheim'a ne askeri, ne de siyasi asla güvenim yoktur.*

c) *Falkenheim Sina Cephesinde görev alamaz. Arabistan Başkomutanlığına bağlı olarak Sina Cephesine ben komuta etmeliyim. Bu olmazsa beni 7 nci Ordu komutanlığından affetmelisiniz. Bu raporlarıma cevap alamazsam Mareşal Falkenheim'a emrinde çalışamayacağımı bildireceğim.*

Bu raporlar yazıldıkları gün itibariyle Osmanlı devleti'nin içinde bulunduğu durumu açıklamasının yanında, M. Kemal Paşa ile Falkenheim'ın anlaşmazlığının ciddi boyutlara ulaştığını da göstermektedir. Mustafa Kemal Paşa'nın bu raporlarında vurgulanan en önemli nokta; hükümet ve halk içinde yapılacak düzenlemelerin sıradan bir mesele olmayıp memleket savunması olduğu bu devirde, vatanımızın hiçbir köşesinin herhangi bir yabancı nüfuzu altına ve idaresine verilmemesi gerektiğini belirtmesidir (İğdemir 1988:93).

Bu raporlara hemen cevap verilmemesi Mustafa Kemal Paşa'yı çok üzmüştü. Bununla beraber orduyla grup arasındaki anlaşmazlığın ortadan kalkmasına imkan

olmadığını dikkate alan Mustafa Kemal Paşa, bu durum karşısında yapılacak tek işin istifa etmek olduğunu bir telgrafla Enver Paşa'ya bildirmişti. Bu arada M. Kemal Paşa ile Cemal Paşa arasında Sina-Filistin Cephesi'ndeki durum ve Falkenheim'in tutumu ile ilgili yazışmalar yapılıyordu. Cemal Paşa, M. Kemal Paşa'ya gönderdiği 24 Eylül tarihli telgrafında; M. Kemal Paşa'yı düşüncelerinde tamamıyla haklı bulduğunu, yakın bir tarihte Suriye'ye geleceğini ve kendisi gelinceye kadar her hangi bir harekette bulunmaması gerektiğini bildiriyordu (ATASE; Kls.33, Dos.101, F.36). M. Kemal Paşa, bu telgrafa verdiği cevabi telgrafta, Cemal Paşa'ya Sina Cephesi ve Falkenheim'in kendisine karşı tutumu hakkında bilgi vermişti (ATASE; Kls.33, Dos.101, F.36-1).

Mustafa Kemal Paşa'nın görüşlerine 29 Eylül 1917'de karşılık veren Enver Paşa, Mustafa Kemal Paşa'nın değerlendirmelerini okuduğunu, kendisinin de durumu bildiğini fakat düşmanlarımızın da durumunun iyi olmadığını, sonuç olarak Sina Cephesi hakkında verdiği talimatı uygulayacağını, kendisini taktir ettiğini ve bu görevi en iyi şekilde yapacağına inandığını söyleyerek, Cemal Paşa'nın yakında Halep'e geleceğini ve ayrıntıları görüşmeyi O'nunla yapmasını istemişti (ATASE; Kls.33, Dos.13-16/A, F.19-56).

Mustafa Kemal Paşa, Enver Paşa'nın bu yazısına 30 Eylül 1917'de verdiği karşılıkta, Sina Cephesi hakkındaki görüşlerinin dikkate alınmasını zaten Falkenheim'in verdiği emirle 7 nci Ordu'nun çalışmasına imkan tanımadığını ve kendisinin küçük düşürülmemesi gerektiğini belirterek Cemal Paşa'yı bekleyeceğini söylemiştir (ATASE; Kls.33, Dos.12-16/A, F.19-57). Cemal Paşa'yı karşılamak için gittiği istasyonda Falkenheim ile karşılaşan Mustafa Kemal Paşa, aradaki anlaşmazlığı düşünmeden nezaket gereği yanına gitmiş, Falkenheim ise kendisiyle değil de valiyle muhatap olmuş, Mustafa Kemal Paşa'nın yüzüne bile bakmamıştı. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, hızla oradan ayrılıp aksi istikamete yönelmişti. Falkenheim, bu davranışıyla Mustafa Kemal Paşa'dan intikam almaya çalışmıştı (Tezer 1999:153-155).

Cemal Paşa geldikten sonra, önce Falkenheim ile görüşmüş daha sonra Mustafa Kemal Paşa'nın evine gelmişti. Bu ikili arasında yapılan iki-üç saatlik görüşme sonunda Falkenheim'in nüfuzunu kullanarak takip etmekte olduğu özel maksat ve gayelerin iç yüzünü etraflıca ve belgelerle ortaya koymuşlardı. Mustafa Kemal Paşa, bu şartlar altında istifa edeceğini söylemiş, Cemal Paşa da bu istifasını haklı bularak, hükümet

adına onayladığını söylemişti.¹ Enver Paşa ise, Mustafa Kemal Paşa'nın görüş ve önerilerini kabul etmeyerek, 2 Ekim 1917'de şu kesin cevabı vermişti : “*Sina Cephesi hakkındaki düşüncelerinize katılamam. Bunun yanında Falkenheim'in sevk ve idareyi başarıyla yöneteceğine inanıyorum. Bu konudaki görüşlerime sizin de katılmanızı bekliyorum*” (ATASE; Kls.33, Dos.12-16/A, F.19-59). Aynı gün içerisinde Falkenheim'da, M. Kemal Paşa'ya yazdığı telgrafta kendisini Sina Cephesi'nde istediği komutanlık konusunda haklı bulmadığını ve son kararını vermesini istemişti (ATASE; Kls.33, Dos.101, F.41).

Enver Paşa ve Falkenheim'in bu telgrafları üzerine, M. Kemal Paşa, artık başka şansının kalmadığını düşünerek 6 Ekim 1917'de 7 nci Ordu Komutanlığından istifa ettiğini bildirmişti (Kocatürk 1988:60). Bu istifa bir bakıma bir isyan gösterisi idi. M. Kemal Paşa böyle hareket etmekle, Alman müdahalesini tasvip etmediğini herkese açıklamış olabileceğini umuyordu. Falkenheim istediği halde Enver Paşa, M. Kemal Paşa'yı cezalandırmamıştı. Çünkü böyle bir hareketin orduda kendisine karşı olan muhalefeti arttıracığını düşünmüştü (Villalta 2000:134). Her şeye rağmen Mustafa Kemal Paşa, istifa etmek zorunda kaldığına üzülmüştü. Çünkü O, memleketin geleceği menfaatine büyük ümitler besleyerek bu vazifeyi kabul etmişti. Mustafa Kemal Paşa'nın tamamen haklı olmasına rağmen bir Alman Generalin tutumu yüzünden istifa etmesi O'nun için çok acı bir olay olmuştu. Bu durum Almanlarla olan askeri ittifakımızın katlanılması mecburi ve kaçınılmaz sonucuydu. Aksi durumda iki devlet arasındaki ilişkiler bozulacak ve Osmanlı Devleti zor durumda kalacaktı. Mustafa Kemal Paşa'nın istifası üzerine Enver Paşa, Mustafa Kemal Paşa'nın tekrar 2 nci Ordu Komutanlığına atandığını bildirmişse de Mustafa Kemal Paşa bunu kabul etmemiş ve izinli olarak İstanbul'a dönmüştü. Mustafa Kemal Paşa'nın yerine de Fevzi Paşa (Çakmak) atanmıştı (Tezer 1999: 156-160).

¹ Cemal Paşa Hatıratında (s.55) “*Mustafa Kemal ile uzun uzadıya müzakerelerde bulunduk General Falkenheim'in memleketin başına Allah tarafından en son bir bela olmak üzere yaratıldığına karar verdik. Mustafa Kemal'in istifasından sonra benimde hemen istifa edeceğimi, ancak o sırada Suriye'ye geleceğini bildirmiş olan Enver Paşa'yı beklediğimi O'na söyledim. Kararım kesin idi. Fakat sonradan Şam'a gelmiş olan Enver Paşa ile Suriye, Halep ve Beyrut valileri o kadar rica ettiler ki daha bir süre için Suriye'yi terk etmemeye mecbur oldum.*” demektedir.

3.8. Sina-Filistin Cephesi'ndeki 1917 Mücadeleleri

Yıldırım Ordular Grubu'nun Sina Cephesi için faaliyete başladığı dönemde alınan istihbarata göre düşmanın durumu tehlikeli bir hal almıştı. Bir İrlanda Tümeninin Mısır'a geldiği ayrıca yeni kuvvetlerin gelmek üzere olduğu anlaşılmıştı. Bunlardan başka İngiliz Hava Kuvvetleri'nin artırılması, Osmanlı Topçularının İngiliz Topçuları tarafından uçak gözetlemesiyle bir sistem ve plana göre bombardıman edilmesi ve düşman muharebe hattının gerisinde görülen olağanüstü faaliyetlerden büyük bir düşman taarruzunun yaklaşmakta olduğu anlaşılıyordu (Erkilet 2002:87).

1917 yılının yaz ayları her iki taraf için de bir hazırlık devresiydi. Ve bu devreyi İngiliz Generali Allenby, iyi değerlendirmişti (Hatipoğlu 2001:21). Oysa Başkomutanlık Karargahı, buna karşı bir tedbir almak için çok geç kalmıştı. Başkomutanlık Karargahı, İkinci Gazze Muharebesi'ni takip eden günlerde Bağdat'ın kurtarılması yerine Filistin'i kaybetmemek azminde kalsaydı Eylül-Ekim aylarındaki tedbirlere beş ay önceden başlanabilecek ve hiç olmasa bu gerçek Ağustos ayında fark edilseydi iki ay kazanılacaktı. Osmanlı'nın demiryolu ağı ise büyük birliklerin süratle nakline müsait değildi. Düşmanın yığınağının tamamlanması için cephedeki Osmanlı Ordusuna ne kadar zaman tanıyacağı belli değildi. Taarruz her an başlayabilirdi. Geriye kalan tek umut ise, düşmanın taarruzunu ertelemesiydi (Erkilet 2002:88).

8 nci Ordu Komutanı Von Kress, Filistin Cephesi'nde başarısızlığın kaçınılmaz olduğunu vurgularken, gerekçe olarak iki önemli konuya temas etmektedir. Birinci olarak, Yıldırım'ı oluşturan Alman Komuta Heyetinin Halep'ten ayrılmadan, masa başında cepheyi yönetmek istemelerini oysa Almanya'daki cephe şartlarıyla Osmanlı Devleti'ndeki şartların farklı olduğunu göremediklerini söyler. İkinci olarak da Osmanlı ordusunun her bakımdan zor durumda olduğunu ve artık neredeyse harp etme yeteneğini kaybettiğini vurgulamıştır. Ordular Grup Komutanlığı, muharebenin başında halen Halep'te ve cephenin yaklaşık 600 km. gerisinde bulunuyordu (Kressentein 1943: 176).

Osmanlı ordusunda birliklerin mevcutları kadroların yarısı kadardı. Hastalık, firar ve muharebe zayıfatı dolayısıyla kadrolar doldurulamıyor (Ek-1), ikmal erleri bu zayıfatı karşılayamıyordu. Bu yüzden cephedeki savaşçı kuvvet 25-30 bin kişiden, 191 toptan ibaretti. Birlik sayısı bakımından Osmanlı Ordusu, İngiliz Ordusuna yaklaşmakta ise de

İngilizler süvari bakımından büyük üstünlüğe sahiptiler. Bundan başka Osmanlı birliklerinin kadroları tam olmadığından, İngilizler insan mevcudu olarak iki misli üstün idiler. Önceleri Alman hava kuvvetleri İngilizlere üstün iken, bu üstünlük İngilizlere geçmişti. İkmal bakımından arada kıyaslanmayacak kadar farklar vardı. Osmanlı birliklerinin ekme ve yem miktarları indirildiği gibi diğer gıda maddeleri de hesaplı veriliyordu (Belen 1966: 120-121). Yıldırım emrine verilmiş olan Osmanlı birliklerinin hemen hiçbir sıhhiye malzemeleri yoktu (Stauber 1932: 40).

Ekim ayı ortalarında Osmanlı keşif kollarının önünde firar eden bir düşman otomobilinin hareket ettiği yerde bir evrak çantası bulunmuştu. İngiliz İstihbarat Servisi Şefine ait olduğu anlaşılan çantada bir miktar para ile özel mektupların yanında ilginç notlarda bulunuyordu. Bu notlarda yazılanlara göre, düşmanın Sina Cephesi'ne yapılacak taarruzu yılbaşına tehir ettiği, asıl taarruzun Gazze Cephesine yapılacağı fakat Birüssebi'ye yapılıyormuş gibi gösterilerek Osmanlı kuvvetlerinin bu yöne çekileceği belirtiliyordu. Bu raporlar bölgedeki komutanlar arasında tartışma yaratmıştı. Acaba düşman bizi yanıltmak için mi özellikle böyle bir tuzak hazırlamıştı yoksa gerçekten de güzel bir tesadüf eseri olarak mı bu planlar ele geçirilmişti? Osmanlı harp yazarları, Von Kress'in bu raporlara aldandığını söylemesine karşın, Von Kress bu iddiaları reddetmektedir. Kendisinin bu raporların tuzak olduğunu anladığını çünkü taarruz ihtimalinin kesin olmasına rağmen raporda gelecek yıla ertelendiğinin belirtilmesinin yanlış olduğunu yazmaktadır. Birüssebi'ye göndereceği yerde sağ kanadının gerisinde bulundurduğu iddialarının da gerçeği yansıtmadığını, buna mecbur olduğunu belirtmektedir (Kressentein 1943: 175).

Gerçekten de bu cephede Von Kress'in işi çok zordu. Kress'in kuvvetleri kendisinden üç misli üstün İngiliz kuvvetleriyle karşı karşıyaydı. Halep'ten yürüyüşe geçen 7 nci Ordu'dan Sina Cephesi'ne İngiliz taarruzunun başladığı 31 Ekim'e kadar yalnız 4 bin tüfek, 24 ncü Piyade Tümeni ile 19 ncü Piyade Tümeninden 2 batarya ile 3 bin kadar tüfek gelebilmişti. Bu son derece tehlikeli durum karşısında Gazze-Birüssebi Hattının terk edilerek tüm kuyular ile ulaşım yollarını tahrip ettikten sonra, 15 km. kuzeyde bulunan bir mevziye çekilmek belki de en akıllıca iş olacaktı. Böylece, İngilizler Osmanlı mevzilerine saldırıya geçmek için yeni bir üs bulmaya zorlanmış ve ayrıca takviye için zaman kazanılmış olacaktı. Böyle bir teklif Osmanlı komutanları

tarafından yapılmış fakat bir çok topun kötü ve geri getirilemeyecek durumda olduğu gerekçesiyle Falkenhein tarafından reddedilmişti (Pomiankowiski1990: 259).

Haziran ayı sonlarında Mısır Seferi Kuvvetleri Komutanı Murray'ın yerine atanan Allenby, taarruz için yeteri kadar güce ulaştığına inandıktan sonra Osmanlılara karşı yapacağı hareketin planını oluşturmuştu. Buna göre; asıl taarruz Osmanlı mevzilerinin Şeria Vadisinde ki doğu kanadına yapılacak ve su ihtiyacını sağlamak amacıyla önce Birüssebi ele geçirilecekti. Asıl taarruz istikametini gizlemeyi, Osmanlı tarafını son ana kadar şüphe ve tereddüde düşürmek için de Gazze Cephesini kısa hedefli bir taarruz yapmayı planlamıştı (Belen 1966: 128). Bu planlardan anlaşıldığı üzere daha önce bulunan ve bir İngiliz istihbarat şefine ait olduğu tespit edilen taarruz hareket planları tamamen savaş hilesi olarak düzenlenmişti.

Bununla beraber İngilizler, sayıca büyük üstünlüklerine karşın zaferi kazanmak için daha birçok tedbire de başvurmuşlardı:

“-Osmanlı siperlerine benzer olarak inşa ettikleri bir müstahkem mevziye karşı piyadelerine hücum eğitimi yaptırarak bunları iyice yetiştirmişlerdi (Ek-2).

- Çok iyi bir istihbarat şebekesiyle durum ve kuvvetlerimize dair gerçek ve yeterli bilgi elde etmişlerdi. (Özellikle Filistin sahilindeki Yahudiler, bu konuda İngilizlere hizmet ederek çok para kazanma fırsatını kaçırmadılar. Yahudilerin mühim bir merkezinin uzantısı sonradan Yafa ile Hayfa arasında bulunan Zamarin Köyü'nde tespit edilmiş ve ilgili kişiler birçok evrak ve vesika ile yakalanmıştı).

- Alman uçaklarındaki hava üstünlüğünü ele geçirerek muharebeden önce Osmanlı morali üzerinde etkili olmuştu.

- Emre hazır bulundurdukları bir donanma ile çift hatlı demiryolundan başka deniz ulaşımını temin edip denizaltı tehlikesini sınırlayarak ve ayrıca denizden ateş etmek suretiyle kendi kara ordularının batı yanını korumuşlar ve Osmanlıların bu yöndeki yanlarını müşkül duruma sokmuşlardı.

- Osmanlılara, muharebenin seyri ve İngilizlerin maksat ve niyetleri hakkında yanlış haberler ve fikirler yayarak, hileler tertip ederek, Osmanlıları kısmen de olsa şaşırtmayı başarmışlardı... ” (Erkilet 2002:179-180).

Filistin'deki büyük tehlike öncesi Osmanlı tarafında ise, herhangi ciddi bir hazırlık mevcut değildi. Filistin'deki tehlikeye rağmen, Bağdat seferinden tam vazgeçilmeyip sadece geçici bir süre için planda değişiklik yapılması, Başkomutanlık Karargahı'nın

halen bu cephenin önemini tam olarak kavrayamadığını gösteriyordu. Falkenheim, Sina Cephesi'nde bir taarruzla İngilizlerin geriye itilmesinden sonra Bağdat seferine çıkmak gibi uygulanması neredeyse imkansız hayaller peşinde koşuyordu. En kötü ihtimalle de bu cephede savunmada kalınarak diğer cephelerden toplanabilen birliklerle Bağdat seferinin düzenlenebileceğini düşünüyordu. Oysa Osmanlı Ordusunun o günkü durumu bırakın iki cephede aynı anda savaşmayı, bir cephede bile güçlü bir savunma yapabilecek durumda değildi. İşin en garip tarafı da Başkomutanlığın bu konularda ayrıntılı bir hareket planı olmadığı gibi, verilmiş köklü bir direktif de yoktu. İkinci Gazze Muharebesinden sonraki aylar boşuna harcanmış ve gereksiz bir çok tartışma ve yazışmalar sebebiyle, ne Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığınca ne de 4 ncü Ordu Komutanlığınca köklü bir hareket planı hazırlanmıştı (Genelkurmay 1986:128).

Birüssebi Muharebelerinden iki gün önce (28 Ekim 1917), Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığınca verilen emirde, düşman birliklerindeki değişikliğe bakılırsa taarruzun yakın olduğu vurgulanırken, diğer taraftan da “yeni komuta bölümünün uygulanmasına kadar” şeklinde bir ifade bulunmaktadır (ATASE; Kls. 3704, Dos. H-1, F.1.). Yani anlayacağımız her an bir düşman taarruzu beklendiği halde, halen cephede emir komuta işleri tam olarak düzenlenememiş, durum ve amaca uygun bir savunma planı hazırlanamamıştır. Ordular Grubu yedeği olarak elde sadece bir tümen vardı. Personel ve iâşe durumu içler acısıydı. Böyle bir ordunun ise aylardır hazırlanan İngiliz Ordusu karşısında nasıl bir sonuç alacağını tahmin etmek güç olmasa gerekti (Genelkurmay 1986:129).

Dir Belah açıklarında bir çok nakliye gemilerinin görülmesi, çıkarma ihtimalini kuvvetlendiriyordu. Düşmanın bir çıkarma hareketıyla birlikte Gazze'ye taarruz yapmasını muhtemel gören Ordular Grubu Komutanı, durumu aydınlatmak için 31 Ekim sabahı Gozelbasal istikametinde taarruz yapılmasını emretti. Bu harekate düşmanın karşılık vermesi üzerine Gazze–Birüssebi Meydan Muharebesi başladı (Belen 1966: 128).

3.8.1. Birüssebi-Gazze Savaşları (Üçüncü Gazze Muharebesi)¹

Muharebenin başladığı 31 Ekim de Birüssebi bölgesinde bulunan mevcut kuvvetlerin durumu şöyle idi (Erkilet 2002:113):

İngilizler: 8.500 Kılıç, 27.000 Tüfek (Muharebeye katılan 17.000), 180 top.

Osmanlı kuvvetleri : 4.400 Piyade Tüfeği, 60 makineli tüfek, 28 top.

General Von Kress, Birinci ve İkinci Gazze Muharebelerindeki tecrübelerine dayanarak, İngiliz hücumunun bu seferde cephenin sağ kanadına karşı Gazze'yi hedef aldığını düşünüyordu. O, Birüssebi yakınlarında bulunan sol kanada karşı hücumla geçilmesini mümkün görmüyordu. Çünkü O'na göre, oradaki susuz çölde birliklerin manevra yapmaları imkansızdı. İngilizlerin Birüssebi istikametine giden demiryolunu uzattıklarını ve bu bölgeye muazzam kuvvetlerini kaydırdıklarını Alman subayları Ekim ayı sonlarına doğru bildirdikleri zaman, o yine de fikrini değiştirmemişti. Kress, tümenleri Gazze'nin kuzeyine muhtemel bir İngiliz çıkarmasına karşı koyabilecek tarzda mevzilendirmişti (Pomiankowski 1990: 260).

31 Ekim'de İngiliz saldırısı başladığında, 120 toplu 3 piyade tümeni (yaklaşık 30 bin tüfekli) ile 8 bin atlı Süvari Kolordusu, Birüssebi yakınlarında bulunan Albay İsmet Bey'in zayıf olan birliklerine hücum etti. Osmanlı birlikleri, güneyden, batıdan ve doğudan kuşatıldı. İsmet Bey, öğleden sonra Birüssebi'yi boşaltarak tepelere çekildi. Bu taarruzu gerçekleştiren düşman altı misli kuvvette idi (Selek 1969:177).

Birüssebi'nin kaybıyla Halilürrahman ve Kudüs'e giden yol (Birüssebi – Kudüs arası yaklaşık 120 km.) düşmana açılmıştı. Hem General Von Kress hem de cephedeki Osmanlı Generalleri, Gazze yakınlarında daha fazla kalmanın tehlikeli olabileceği ve en akıllı işin birlikleri derhal mümkün mertebe uzakta bulunan bir mevziye geri çekmek, gelecek olan takviye birliklerini beklemek ve kuvvetli bir savunma ile Kudüs'ü güçlendirmek görüşündeydiler. Bu arada 11 Kasım'da 8 nci Ordu birlikleri arasında başlayan panik, cephenin bozulmasına ve kuzeye doğru kaydırılmasına sebep oldu. Böylece İngilizler 16 Kasım'da Yafa'yı işgal ettiler (Pomiankowski 1990: 260-261; Selek 1969:180-181). İngilizler, Birüssebi'yi işgal etmekle hareket planlarının birinci safhasını başarıyla neticelendirmişti. Zayıf Osmanlı kuvvetleri tarafından

¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Erkilet 2002; Genelkurmay 1986.

korunmakta olan Kudüs yolunun, bir düşman süvari tümeni tarafından açılmasıyla Kudüs'ün tehlikeye girmesi ihtimali belirmişti (Kressentein 1943:191;Selek 1969:181).

Birüssebi Muharebesi, yetkili kişilerin üzerinde en çok fikir ileri sürdükleri bir muharebe olmuştur. Bunun nedeni, bu muharebenin Filistin'de harbin gidişini kesin olarak etkileyen Birüssebi–Gazze Meydan Muharebelerine uğursuz bir başlangıç oluşturmasındandı. Burada daha başlangıçta, kötü idare sonucu oldukça ağır bir bozguna uğranılmasıydı, Birüssebi–Gazze Meydan Muharebesi belki daha başka türlü olacaktı. Bu açıdan Birüssebi Muharebesini idare edenler büyük bir sorumluluk yükleniyordu (Erkilet 2002: 121).

Bu muharebeden birinci derecede sorumlu olarak, 8 nci Ordu Komutanı görülmüştür. Bu sorumluluğun derecesi, yalnız Birüssebi gibi önemli bir hareket üssünün kaybından çok, burada aynı zamanda 3 ncü Kolordunun hemen hemen muharebe yeteneğini yitirmiş olmasından dolayı daha da artmıştı (Genelkurmay 1986: 151).

Birüssebi'nin kaybı sonrasında 8 nci Ordu komutanı Von Kress Paşa ile 3 ncü Kolordu Komutanı Albay İsmet Bey (İnönü), gönderdikleri raporlarda birbirlerini eleştirmişlerdi. Von Kress Paşa, Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığına gönderdiği 17 Kasım 1917 tarihli raporuyla, bir yandan Birüssebi'nin kaybediliş nedenlerini sıralarken, diğer yandan da savunmasını yapmaya çalışmıştır. Von Kress Paşa, Birüssebi'nin kaybının nedenlerini özetle şu şekilde açıklamıştır:

- Ordusunun er kadrosunun tamamlanmaması ve bir tümenle takviye isteğinin yerine getirilmemesi,
- Muharebe yeteneği az olan 7 Arap taburundan kurulu 27 nci Tümenin feshedilmesi isteğinin Grup Komutanlığınca reddedilmesi,¹
- Gerçek taarruz başlamadan 3 ncü Kolordu Komutanlığınca yedeklerin bir tabur kalıncaya kadar tamamen kullanılmış olması,
- 3 ncü Süvari Tümeninin hareket kabiliyetinden faydalanılmayarak mevzide savunmada kalmış olması (ATASE; Kls.3712, Dos.15, F.1-18,1-34).

Bu raporda görüldüğü üzere Von Kress, Birüssebi'nin kaybı hakkında kendisinde bir hata görmemekte, hatayı, Osmanlı Ordusunun zayıflığı, Ordular Grup

¹ Arap erleriyle teşkil edilmiş olan 67 nci Alay, hemen hiç tüfek atmadan düşmana teslim olmuş ve bu suretle Brüssebi güneyindeki kuvvetli sirtlardaki mevzi, düşman tarafından işgal edilmiştir (Stauber 1932: 72).

Komutanlığı'nın gereken zamanlarda gerekli düzenlemeleri yapmamış olması ve emri altındaki İsmet Bey'in emirlerini dinlememesi olarak göstermiştir.

3 ncü Kolordu Komutanı Albay İsmet Bey de, Von Kress'in bu raporuna karşı kendi görüşünü açıklayan ve bir bakıma Von Kress'e cevap teşkil eden 31 Ekim tarihli bir rapor göndermiştir. Albay İsmet Bey de hazırladığı uzun raporunda özetle şunları sıralamaktaydı:

- Von Kress'in 67 nci Alayı mevzilerinin ciddi bir muharebe olmadan düşman eline geçtiği iddiası doğru olmayıp, çok üstün kuvvetlere karşın savaştan alay, muharebe etmeden mevziini terk etmemiş, mevzi düşman eline ancak muharebe edilerek geçmiştir.

- 3 ncü Süvari Tümeninin faal kullanılmadığı, birliklerin dağıldığı yolundaki iddialarında doğru değildir. Eğer böyle olsaydı geride kalan birliklerin bir komuta altında toplanarak Tel el Şeria'ya getirilmesi mümkün olamazdı.

Albay İsmet Bey, bu şekilde kendisine yöneltilen iddialara cevap verdikten sonra Birüssebi'nin kaybının nedenlerini kendisine göre şöyle sıralamıştı:

"Muharebenin aleyhimize geliştiğini Ordu Komutanına zamanında bildirdiğim halde gerekli tertibat alınmamıştır. Von Kress Paşa'nın raporundaki, düşmanın Gazze'ye asıl taarruzu, Birüssebi'ye de gösteriş taarruzu yapacağı hakkındaki görüş, İngiliz istihbarat subayının çantasındaki bilgiye dayanılarak verilmiştir (Ek-1) ki, oysa o günlerdeki görüş, düşmanın asıl taarruzu Birüssebi'ye yapacağı doğrultusunda idi. Von Kress düşmanın Birüssebi'nin doğusunda çıkartma yapmasının susuzluktan ve arazinin durumundan dolayı yapamayacağını ileri sürmüştür ki, bununda doğru olmadığı ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak Birüssebi'nin kaybedilmesinde ki asıl sorumluluk 8 nci Ordu'ya aittir." (ATASE ; Kls.3712,Dos.15,F.1-17,1-37).

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı Mareşal Falkenhein ise, bu konudaki görüş ve düşüncelerini Başkomutanlığa verdiği 24 Kasım 1917 tarihli raporunda özetle şöyle açıklamıştır:

- 21 Ekim den Kasım ortalarına kadar devam etmiş olan olayların asıl sebeplerinin teşkilatın, askerinin ve hayvanların işlerini ve birliklerin koşum hayvanlarının çok noksan olmaları şeklindeki görüşlere katılıyorum.

- İhtiyaçlar sağlanmamış er kadrosu tamamlanmamış ve önerilen bir tümenle takviye isteği kabul edilmemiştir.

- 8 nci Ordu'ya verilen Kozel Basal ve Kemalpepe mevzilerinin zamanında işgal edilmesi hakkındaki talimat yerine getirilmemiştir.

- 8 nci Ordu Komutanlığınca 3 ncü Kolorduya mevzi tutulamayacak bir hale geldiği takdirde, yapacağı hareket hakkında açık bir emir verilmemiştir.

- Ordular Grubunun Tel el Şeria civarında yedek kuvvetin bulundurulması hakkındaki talimat, 8 nci Ordu Komutanlığınca su sağlamadaki güçlük ileri sürülerek yerine getirilmemiştir.

- 8 nci Ordu Komutanlığınca asıl taarruzun Gazze bölgesine yapılacağı ve Birüssebi'ye karşı bir gösteriş taarruzu yapılacağı düşüncesi yer etmiş idi (ATASE; Kls.3712, Dos.15, F.1).

Falkenheim'in raporunda görüldüğü üzere sorumluluk daha çok 8 nci Ordu Komutanı Von Kress Paşa'a yüklenmiş, 3 ncü Kolordu Komutanı Albay İsmet Bey için herhangi bir suçlamada bulunmamıştır. Falkenheim ile Albay İsmet Bey'in raporlarındaki ortak nokta ise Von Kress'in düşmanın taarruz hedefi hakkında yanlış tahminde bulunması ve hesapları bunun üzerine yapmış olmasıydı. Oysa Von Kress çanta olayının kendisini yanıltmadığını ileri sürmüştü. Düşmanın taarruz hedefinin çantadaki bilgilere göre değil ordunun gerisinin bir İngiliz çıkarma hareketiyle tehdit edilsin veya edilmesin yedeklerini sağ kanat gerisinde tutmak zorunda olduğunu ifade etmişti (Kressentein 1943: 175).

Sonuç itibarıyla Birüssebi'nin kaybı, hata ve sorumluluk kime ait olursa olsun Sina – Filistin Cephesindeki olumsuzlukların başlangıcı olmuş, İngilizler bu moralle ve her alandaki üstün kuvvetleriyle taarruza devam ederek birkaç ay içerisinde hedeflerinin önemli bir kısmını gerçekleştirmişlerdi.

3.8.2. Geri Çekilme ve Kudüs'ün Kaybı¹

31 Ekimde başlayan İngiliz saldırısı, Birüssebi üzerinde yoğunlaşmış bu kentin alınmasıyla birlikte buradaki tesislerde düşman eline geçmiştir. 1/2 Kasım 1917 gecesi İngilizler çetin bir top ateşinden sonra Gazze'ye saldırmış ve kıyı boyunca biraz ilerlemişlerdi. İngilizleri durdurmak için Falkenheim'in zaman zaman yaptırdığı bölgesel karşı saldırılar Cemal Paşa'ya göre şuursuzca adam öldürtme, General Sedat, Hüseyin

¹ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Erkilet 2002; Genelkurmay 1986.

Hüsni Emir ve Von Papen'e göre ustaca hareketler sayılmıştır. Vuruşma başlarken henüz Halep'te bulunan Falkenheim, 5 Kasımda Kudüs'e gelmiş, 6 Kasımda İngilizler merkezden Tel el Şeria'da cepheyi yarmışlar ve 8 Kasımda Osmanlı Ordusunun genel çekilmesi başlamıştı. Birüssebi düştükten ve dolayısıyla Allenby'nin Filistin'de başarılı olacağı anlaşıldıktan sonra, 2 Kasım 1917 de İngiltere Dışişleri Bakanı Balfur (Balfour), Filistin'de bir Yahudi yurdu kurulacağı yolunda bir demeçte bulunmuştu (Bayur 1983: 429). 16 Kasım akşamı İngilizler Yafa'ya girmeyi başardıktan sonra 8 nci Ordu Cephesi artık yerinde kalamayarak 16-17 Kasım gecesi geri çekilmeye başlamıştı. Düşman hemen takip etmese de sahil bölgesinde ileriye doğru toplanmaya devam etmişti. 18 Kasımda, Falkenheim karargahını geçici olarak Nablus'a nakletti. Burada 8 nci Ordu ile daha kolay ve daha emin bir irtibat ve ulaştırma sağlamak istiyordu. Bu arada 7 nci Ordu da çekilmeye devam ediyordu. Düşman her geçen gün Kudüs'e doğru sistemli bir şekilde ilerliyor ve yığınak yapıyordu (Erkilet 2002:247).

8 Aralık sabahı düşman Kudüs batısındaki 20 nci Kolordu mevzilerine girdi. Falkenheim düşmanın yaklaşmasını ve başarısını raporunda şöyle açıklıyordu:

“İsrarlı sorularımıza ve araştırmamıza karşın, düşmanın Kudüs'ün batı cephesine, aşağı yukarı 7 Aralık akşamına kadar cepheden haber verilmemişken, İngilizler karanlığın yağmurun ve sisin örtüsü sayesinde 7-8 Aralık gecesi Osmanlı mevzilerine yaklaşmayı başarmışlardır” (Erkilet 2002: 248).

Falkenheim Kudüs'ün savunması görevini 20 nci Kolorduya vermişti. Kolordu komutanı Ali Fuat Paşa (Cebesoy) Kolordusunun düşmanla çarpışarak geri çekildiğinden yorgun olduğunu ve kaleyi savunmasının zor olacağını, bu durumda düşman eline esir düşeceğini tecrübeleriyle bildiğini, bu yüzden bu görevin başka bir kolorduyla değiştirilmesi gerektiğini bildirmişse de (ATASE; Kls.4522, Dos.H.11, F.1-20) Falkenheim kabul etmemişti.

8 Aralık sabahı saat 03:00 deki İngiliz taarruzu, Kudüs'ün düşman eline ciddi bir muharebe olmadan düşmesiyle sonuçlanmıştı. Kudüs birkaç İngiliz tugayının sisten ve Osmanlı askerinin yorgunluğundan istifade ederek düzenledikleri baskınla kaybedilmişti (Boğuşlu 1990: 149). 20 nci Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa, akşam üzeri şehri daha fazla koruyamayacağını bu nedenle kolorduyu geri çekeceğini bildirmiş, bunun üzerine Falkenheim'da Kudüs'ün tahliyesi emrini vermişti (Bayur 1983:395).

Böylece 9 Aralıkta Kudüs İngilizlerin eline geçmişti. 10 Aralıkta, Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı karargahını Nasıra'ya nakletmek zorunda kalmıştı. 11 Aralıkta da İngiliz General Allenby Kudüs'e gelerek, büyük bir törenle Yafa Kapısından kente girmişti (Arı 1997: 311-312)

Allenby'nin Kudüs'e girmesi bütün Hıristiyan aleminde büyük sevinç uyandırmış ve kiliselerde çan sesleri ve dualarla kutlanmıştı. Hatta Osmanlı Devleti'nin müttefiki Avusturya'nın başkenti Viyana'da bile kiliselerde kutlamalar yapıldığı orada bulunanlar tarafından söylenmişti (Bayur 1983:392). Ayrıca Allenby, Kudüs'ü almakla Müslümanların maneviyatına acı bir darbe indirmiş oluyordu. Mekke ve Bağdat'tan sonra Kudüs, düşman eline geçen üçüncü mukaddes şehirdi (Hatipoğlu 2001:21).

Falkenheim, 12 Aralıkta Başkomutanlık Vekaletine çektiği telgrafta Kudüs'ün kaybedilmesinin sebepleri hakkında özetle şunları söylemiştir:

“ 7 Aralık'a kadar düşmanın Kudüs'e taarruz maksadına ait hiçbir belirtinin farkına varılamadı. Düşmanın yaklaştığı haberi üzerine 7 nci Ordu ve 20 nci Kolordu komutanlarına sorduğum sorulardan durumu emin gördüklerini bildirdiler. Fakat 8 Aralıkta düşmanın siperlerimize girmesi şüphesiz emniyet tertibindeki noksanlıktan ileri gelmiştir. 9 Aralık'a kadar düşman Kudüs'e henüz kuvvetli birlik yanaştırmamıştı. Buna rağmen Kudüs'ün aynı gün kaybedilmesi, 20 nci Kolordu Komutanının hatalarından, düşman topçusunun üstünlüğünden ve en önemlisi de başarılı baskından kaynaklanmıştır.” (Erkilet 2002: 255-256).

Falkenheim'in bu ifadelerinden, Kudüs'ün kaybedilmesini de kendisinin dışındaki faktörlerden aradığı görülmektedir. Fakat Osmanlı komutanları, Falkenheim'in, Kudüs konusunda çelişkili bir tutum içerisinde olduğunu, Falkenheim'in bir yandan Kudüs'ü kesinlikle savunmak azminde olduğunu söylerken diğer yandan Kudüs'ü zayıf bir kolorduya emanet ettiğini belirtmişlerdir (Cemal 1977: 260).

Falkenheim'la birlikte Osmanlı Devleti'ne gelen ve Ordu Başhekimi olan Doktor Stauber eserinde (Stauber 1932: 78), Almanya'nın ve Falkenheim'in nasıl bir tutum içerisinde olduğu hakkında bilgi vermektedir. O'na göre Falkenheim, Kudüs'ün siviller tarafından tahliyesini öngörmüş ve özellikle burada bulunan Alman vatandaşlarının zarar görmemesini sağlamaya çalışmıştır. Falkenheim yanında bulunanlara acı bir alayla *“General Allenby'in birkaç gün sonra bizi Kudüs'ten çıkararak vazifeyi devralacağını”* (Stauber 1932: 90) söylemiştir. Ayrıca Falkenheim'in *“Ben şimdiye kadar hiç ricat emri*

vermedim, yalnız bir defa Erkanı Harbiye Reisi iken 1914 de Şark Cephesi 'nde Varşova civarındaki bir ricat kararını onayladım, şimdi benden yeni bir ricat kararı beklemeyin." (Stauber 1932: 90) dediğini yazmaktadır. Buradan anlaşılan Kudüs'ün kaybedileceğini anlayan Falkenhein bir yandan çaresizlik içerisinde bulunurken diğer yandan geri çekilmeyi onuruna yedirememektedir. Doktor Stauber, karargahta bir çaresizlik havası olduğunu ve geri çekilmenin özellikle Alman askerine göre olmadığını yazarak Alman askerini, Osmanlı askerine üstün tutmaya çalışmaktadır. Aynı eserde Kudüs'ün kaybının Alman-İngiliz rekabeti açısından önemi vurgulanmaktadır (Stauber 1932: 90).

Alman komutanlar ve yazarlar Kudüs'ün kaybını, Osmanlı Ordusunun zayıflığına ve 20 nci Kolordunun hatalarına vermişlerse de, Osmanlı komutanları Kudüs'ün, özellikle ciddi anlamda tutulmadığını ve İngilizlere adeta teslim edilmeye çalışıldığını iddia etmişlerdir. Daha önceden bölgede 4 ncü Ordu komutanı olan Cemal Paşa, İngiliz saldırısı ihtimali karşısında Kudüs'ü tahliye ederek kolayca savunmayı düşünmüştü. Cemal Paşa'nın bu düşüncesini Almanlar, Müslümanların Kudüs'te nüfus üstünlüğünü ele geçirmeye çalışması şeklinde yorumlamışlardı. Oysa Cemal Paşa, Kudüs'ü savunurken, bu şehrin İngilizlerle anlaşmış ahalisi tarafından, Osmanlı Ordusunun arkadan vurulması ihtimaline karşı bir önlem olarak düşünmüştü. Bu gelişmeden sonra Alman düşüncesi iki şekilde gelişmişti. Birincisi; Kudüs yakınlarında veya içerisinde savaşılmasını kesin olarak önlemek ki, bu Hıristiyanlık ve Hıristiyan anıtlarının yıkılmasına yol açmamak düşüncesinden ileri geliyordu. İkincisi ise; büyük çoğunluğu Yahudi olan bölge halkını korumak ve Türklerle Müslümanların bu kentte üstün bir duruma geçmelerini önleme düşüncesiydi. Bunlardan birincisinin önceden planlandığını Von Kress'in şu sözleri açığa vurmaktaydı: "...Hatta mukaddes şehrin elde bulundurulması için muharebe etmek mecburiyetinde kaldığımız taktirde bile bunu hiçbir vakit şehrin surlarında değil bilakis şehrin ilerisinde uzaklarda daha şimdiden belirlenmiş mevzilerde yapacaktık...".

İkinci ihtimale karşılık olarak da, Kudüs'te bulunan Hıristiyanlara ve Yahudilere ait emlak ve kiliseleriyle mabetlerini ve bunlara ait hayır müesseselerini korumaya çalışmışlardı. Almanya'nın Filistin ile ilgili planları varmış gibi görünüyordu. Bu amaçla da hem Musevileri hem Hıristiyanları korumak istiyorlardı. Hatta Von Kress, Cemal Paşa'nın düşündüğü tahliyeyi önlemek için gerektiğinde Osmanlı Hükümetine,

Filistin de bulunan Alman subay ve birliklerinin geri çekilme tehdidinde bulunulmasını istemişti (Bayur 1983:387- 389).

General Sedat'ta bu konuda şöyle yazmaktadır: “...*Gazze Cephesinin tahliyesi ve Kudüs'ün terki, gerek Osmanlı ve gerek Alman Genel Karargahlarınca arzu ile yapılmış hareket gibi düşünülür*” (Doğruer 1927:62).

Cemal Paşa ise hatıratında : “ *Ali Fuat Paşa'dan aldığım malumata göre Falkenheim Kudüs'ün savunulması taraftarı değildi. Bu mukaddes beldenin savunmasını, mübarek makamların top mermileriyle harap olmasıyla neticeleneceğinden buna katiyen razı olamayacağını Ali Fuat Paşa'ya söylemişti.*” (Cemal 1977: 260) diyerek Falkenheim'ı ihanetle suçlamaktadır. Fakat Hüseyin Hüsnü Emir, Falkenheim'ın Kudüs'ü savunmayı çok istediğini, hatta Kudüs'ün kaybının Falkenheim'da şok etkisi yarattığını yazmaktadır (Erkilet 2002:254).

3.9. Kudüs'ün Kaybından Sonra Yıldırım Ordular Komutasında Yapılan Değişiklikler

3.9.1. Von Kress ve Cemal Paşa'nın Ayrılması

Albay Kress Von Kressentein, 1915 yılında Süveyş Kanalı'na düzenlenecek hareket için Cemal Paşa ile birlikte görevlendirilmiş, Kanala yapılan taarruzların başarısız olması ve İngilizlerin çölü geçerek Sina'ya dayanmaları üzerine, Sina Cephesi Komutanı olarak, bu bölgede İngilizleri durdurmakla görevlendirilmişti. Zor şartlar altında görevini yapmaya çalışmış, Birinci ve İkinci Gazze Muharebelerinde İngilizleri durdurmayı başarmıştı. Fakat İngilizlerin sürekli güçlerini arttırmaları karşısında bu tehlikeli durumu Başkomutanlığa bildirerek takviye kuvvet istemişse de, istediklerini alamamıştı. Falkenheim'ın bölgeye gelmesinden sonra, Yıldırım Ordular Grubu'nun Sina Cephesinde kullanılması kararlaştırıldığından, Ekim ayında oluşturulan 8 nci Ordu'nun Komutanı olmuştu. Osmanlı askerleriyle yaklaşık 3 yıllık bir dönem birlikte savaştığından Osmanlı ordusunu yakından tanıyordu. Osmanlı askerinin cephedeki durumu hakkında önemli raporları mevcuttur. Raporlarında, Osmanlı askerinin iyi beslenmesi halinde kahramanca mücadele edeceğini hatta bu zor şartlar altında bile kendilerinden beklenenin fazlasını verdiğini belirtmektedir. Falkenheim'ın gelmesinden

sonra ise Osmanlı komutanlarında olduğu gibi, Kress'de Grup Komutanıyla anlaşamayacaktı. Hatta Kress eserinde geçmişe bakarak; *"...başka biri yerine o günlerde Ordu Komutanlığını hem hareket alanının özelliklerini hem de emrindeki birliklerin yeteneklerin iyi bilen Cemal Paşa yapsaydı, Üçüncü Gazze Muharebesini ve buna bağlı olarak Kudüs'ün kaybına neden olan gelişmeler başka türlü olurdu"* demektedir (Kressentein1943:231-232). Gerçektende Cemal Paşa ile Von Kress birlikte çalıştıkları dönemlerde iyi anlaşmışlardı. Falkenheim, Kudüs'ün kaybindan Birüssebi ve Gazze'de olduğu gibi Von Kress'i sorumlu tutmakta idi. Çünkü onun bütün planları 8 nci Ordu'nun, bulunduğu yerde tutunabilmesine bağlıydı (Erkilet 2002: 256-257).

Falkenheim, morali bozulmuş olan birlikleri ancak bir Osmanlı komutanının toparlayabileceği ve onları tekrar bir ordu içinde kullanabileceğini hesaba katarak, Üçüncü Gazze Muharebesinden bir süre sonra Kress'i 8 nci Ordu Komutanlığından çekti ve yerine Cevat Paşa'nın getirilmesini sağladı. Kress, Yıldırım Karargahına geçici olarak atanmıştı (gerçekte ise görevden alınmış ve Almanya'ya gitmeye hazırlanıyordu) (Wallach 1977: 215-216).

Yıldırım Ordular Grubu'nun oluşturulmasından önce, Suriye-Lübnan bölgesinde 4 nci Ordu Komutanı olarak çok geniş yetkilere sahip olan Cemal Paşa, Falkenheim'in kendi bölgesinde komutayı eline alma ihtimalinin belirmesi üzerine mevkisinin sarsılacağı korkusuyla büyük tepki göstermişti. Enver Paşa, uzun bir süre bölgede iki komutan arasında bölüşümü nasıl yapacağına karar verememiş, sonuçta Cemal Paşa'nın Almanya'ya davet edilmesi üzerine, Sina-Filistin Cephesindeki komutayı da Falkenheim'a vermişti. Cemal Paşa'nın biraz da onuruna düşkünlüğünden yararlanan Enver Paşa, kendisini de Suriye ve Arabistan Genel Komutanı yaparak gönlünü almaya çalışmıştı. Bu duruma çok içerlenen Cemal Paşa, istifa etmeyi düşünmüşse de kendi ifadelerine göre, eğer bölgeden ayrılırsa Arap sorununun daha kötü bir duruma düşeceği söylenerek, görevde kalması için Enver Paşa ve bölgedeki idareciler tarafından çok ısrar edilmişti. Falkenheim'in gelmesinden sonra huzursuz ve gönülsüz bir şekilde bu görevi yürüten Cemal Paşa, bölgesinde sivil işlerle uğraşıyor ve ordunun iaşesini sağlamaya çalışıyordu. Fakat Falkenheim'i da sürekli eleştirmekten geri kalmıyordu. Almanya dönüşünde, bölgede 7 nci Ordu komutanı olarak bulunan Mustafa Kemal Paşa ile cephedeki genel durum, Falkenheim ve Yıldırım'ın faaliyetleri konularında fikir alışverişlerinde bulunmuşlardı. Genelde ortak görüşlerde birleşen iki komutan Osmanlı

Ordularına Almanların komuta etmesine de şiddetle karşı çıkıyorlardı. Mustafa Kemal Paşa'nın Halep raporlarına da olumlu cevap vererek, Paşa'yı koruyan bir politika izlemişti. Mustafa Kemal Paşa ile Falkenheim arasındaki anlaşmazlıkta, Mustafa Kemal Paşa'nın istifasını kabul etmiş, kendisi de istifa edeceğini söylemişse de yukarıda anılan sebepten dolayı bunu tehir etmişti. Fakat Cemal Paşa, bölgede komutanın Falkenheim'da olmasını da bir türlü içine sindirememişti (Selek 1969:182-183; Bayur 1983:421-422).

Cemal Paşa, İngiliz taarruzu başlayıp Birüssebi-Gazze ve Kudüs kaybedilince, sorumlulukta ortak olmamak için İstanbul'a dönmenin yollarını arıyordu. Cemal Paşa, İstanbul'a dönüşünü hatıralarında şöyle anlatmaktadır (Cemal 1977:257-259) :

"O sırada Enver Paşa Filistin Cephesi'ni ziyarete gelmişti. Şam'dan geçerken, Falkenheim'ın affedilmez taktik hatalarını kendisine bir bir sayarak bu zatın bizi ciddi bir felakete sürükleyeceğini ve bugünkü vaziyet karşısında Von Kress bu cepheden çekilmektense, Falkenheim'ın çekilmesi ve Kress Paşanın yerinde bırakılmasını veyahut hiç olmazsa Falkenheim'ın yerine Yıldırım Grubu Kumandanlığı'na Mustafa Kemal Paşa'nın gönderilmesini rica ettim. Şu aralık bunun kabulüne imkan olmadığını ve Almanlar tarafından maddi yardıma nail olabilmek için bir Alman generalinin Filistin Cephesi Kumandanlığında bulunması lazım geleceğini söyledi. Falkenheim, cepheye uğradığı mağlubiyeti hiç kendi üzerine almayarak, yine üst perdeden atıyor ve benim işlerime müdahaleye bile cüret edebiliyordu.

...Sonuç olarak diyordum ki; eğer Suriye'de idare selameti isterseniz ya ben ya Falkenheim! İkimizden birinin bu cepheden alınması ve bütün işlerin yalnız bir kumanda altında birleştirilmesi gerekir...Maan cephesinin dahi Falkenheim'a verilmesi halinde, benim buradaki görevim bir menzil müfettişliği derecesine iner ki, herhalde üç senelik hizmetten sonra bu hareketi bana layık görmezsiniz. Şayet Falkenheim'ı buradan çekecek olursanız, Filistin Cephesi Kumandanlığını Mustafa Kemal Paşa'ya ve Arap Cephesi Kumandanlığını da Mersinli Cemal Paşa'ya bırakırım. Ben de hepsinin kumandasını üzerine alırım. Şayet bunun gerçekleşmesine imkan yoksa, o zaman ben gayet ustalıkla bir şekilde, evvela kimseye sezdirmeyerek buradan güya vazifeli olarak İstanbul'a gelirim ve sonradan istifa ederek tamamen çekilirim..." Cemal Paşa'nın ifadelerinden şu sonuç çıkarılabilir ki, O, kendisinin komutanlığından çok bir Alman komutanın bölgede orduları komuta etmesine karşı çıkmakta ve Almanların farklı amaçlarla bölgede bulduklarını belirterek, onlara güvenmemektedir.

Sonuçta, 10 Aralık 1917 de İstanbul'a izinli giden Cemal Paşa'nın yerine, Kurmay Başkanı vekalet etmiş, bir süre sonra Suriye ve Batı Arabistan Genel Komutanlığı da hareket bakımından da Yıldırım Ordular Grubu'na bağlanmıştı (ATASE; K.3221, Dos.H-90, F.7). Daha sonrada Başkomutanlık Vekaletinin 18 Ocak 1918 tarihli emriyle Suriye ve Batı Arabistan Genel Komutanlığı lağvedilerek yerine yeniden 4 ncü Ordu Komutanlığı kurulmuştu (ATASE; K.3221, Dos.H-92, F.8).

Cemal Paşa hakkında, Türk ve Alman yazarlar tarafından farklı ifadeler kullanılmaktadır. Bazı yazarlara göre bölgede özellikle Araplara yönelik sert tutumuyla büyük tepki toplamış ve Arapların isyanında dolaylı da olsa etkili olmuştur. Bazı yazarlar ise bölgenin kalkınması için önemli faaliyetlerde bulunduğunu, imar faaliyetlerine önem vererek yeni yollar ve okullar açtığını, su sorununu çözmeye çalıştığını yazmaktadırlar. ATAY (1997: 45)'a göre: *“Cemal Paşa bir taraftan zor, bir taraftan imar ve islah siyasetleri kullanarak Araplık cereyanının durdurulacağı fikrindeydi. Devletten en yüksek rütbe ve menfaatler koparıp, Osmanlı İmparatorluğunun birliğini bozmaya çalışanları bir türlü affetmemiştir. Savaş durumunun olağanüstü şartlarının kendisine verdiği yetkiye dayanarak Şam'da ve Beyrut'ta birçok kişiyi idam ettirmiştir. Suriye'de derlerdi ki eğer Cemal Paşa birisiyle görüştüğü zaman burnunu kaşırsa sürgün düşünüyor, sakalını karıştırırsa affedip etmemeyi düşünüyordur. Yalnız bıyık burmasından korkunuz o zaman bu görüşmenin ölüme kadar yolu vardır.”*

Yıldırım Ordular Grubu Başhekimisi Stauber'de eserinde (Stauber 1932: 51) genelde Cemal Paşa'yı suçlayan ifadeler kullanmaktadır: *“Osmanlı Ordusunda mevcut Arap unsuru da ayrıca bir zaaf sebebiydi. Araplarda talim ve terbiyeyle iyi ve kötü bir asker olabilirdi. Osmanlı idaresinin buna muvaffak olamamasının sebebi ırk ve milliyet farkından ziyade Cemal Paşa'nın kullandığı yanlış idare sistemidir”*.

Bununla beraber olumlu yanlarına da değinmektedir (Stauber 1932: 59-60):

“Şam'da Cemal Paşa'nın kuvvetli idaresinin faydaları da görünüyordu. Şurası muhakkaktır ki büyük Türkiye mefkuresinin sadık bir taraftarı ve şahsen de çok haris olan ve haklı bir tabirle “Suriye Hakimi” ismini almış olan Cemal Paşa bu bölgenin kaynaklarını faydalı bir şekilde ortaya çıkarmak ve harp maksadına sarf etmek yolunu bulmuştu. Otoriter bir yapıya sahip olan Cemal Paşa lüzumlu görülen her tedbiri on seneden beri devam eden harplerle ezilmiş olan ahali aleyhine de olsa tatbikten

çekinmiyordu. Sıhhiye hizmetinin düzenlenmesini de üzerine almıştı. Osmanlı hastanelerini sık sık ziyaret ederek ihmalin önünü almıştı”.

Cemal Paşa ile yaklaşık üç yıl birlikte çalışan Von Kress Paşa da Cemal Paşa’yı takdir eden komutanlardan birisiydi (Kressentein 1943:231-232). Cemal Paşa’nın ayrılmasından sonra Falkenheim, bütün Suriye ve çevresine hakim olmuşsa da, kendisinin de bölgedeki hakimiyeti uzun sürmeyecekti.

3.9.2. Falkenheim’in Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı’ndan Ayrılması

Falkenheim, başarısızlıkları gibi Osmanlı Devleti’nden ayrılışını da kendisi hazırlamıştı. Bir çok noktada Enver Paşa ile anlaşmazlıklara meydan vermişti. Bu anlaşmazlıklar son haddine gelmişti. O zaman Karargah Kurmay Başkanlığı için Almanya’dan yeni gelen General Seeckt, bunları bilfiil öğrenmek ve her şeyi gözüyle görmek için Nasıra’ya gelmişti. Beraberinde Enver Paşa’nın hoş olmayan bir tezkeresini de getirmişti. Seeckt geri dönerken, Falkenheim da kendisine 6 Şubat 1918 tarihli Başkomutanlık Vekaletine hitaben yazılmış bir tezkere vermişti. Falkenheim, bu tezkerede Filistin de takip etmiş olduğu stratejiyi açıklıyor ve sonunda da düşüncelerinin kabul edilmemesi halinde mevkiisini bir diğerine terke hazır olduğunu bildiriyordu. Bu tezkere adeta bir muhtıra niteliğindedi çünkü Falkenheim, Enver Paşa’ya; *“Siz Başkomutan Vekili olarak benim şahsi hareketlerimi tenkide yetkili değilsiniz buna ancak hükümdar yetkilidir”* (Erkilet 2002:310) demektedir. Yani Başkomutanın, kendisini ihtar hakkının olmadığını söylüyordu.

Enver Paşa, Falkenheim’ı sevk ve idaresinden dolayı, İstanbul’da bulunan Alman Askeri Heyeti Başkanı, General Von Lossow’a şikayet etmişti. Falkenheim’ın atanmasında büyük etkisi olan ve onu saldırılardan korumuş olan Lossow, Falkenheim’ın başarısızlığını kabul etmek zorunda kalmıştı. Alman Büyük Elçisi Bernstorff, Falkenheim’ı *“artık birden bire iklime dayanamaz bir hale geleceğinin”* (Wallach 1977: 210) hesaba katılması gerektiğini telgrafla Berlin’e bildirdi. Bu taktirde yerine Liman Van Sanders’in geçmesi zorunlu görünüyordu. Osmanlı Başkomutanlık Karargahı Falkenheim’ı, İngilizlerin 15 Şubat’ta Ürdün Vadisine yaptıkları yeni taarruzun farkına varmamakla suçluyordu. Bunun yanında Falkenheim’ın artan sinirliliği, hareket ve personel konularında Enver Paşa ile devamlı sürtüşmelere neden

oluyordu. General Von Seeckt'de "*Falkenheim'in attan indirilmesini*" üzülmekle beraber zorunlu görüyordu. Enver Paşa ve Seeckt'in önerisi Alman Baş Komutanlığında karara bağlanmadan önce, 20 Şubat'ta Falkenheim, Filistin'de komutayı Enver Paşa'nın üzerine almasını ve böylece sorumluluğun bütün yükünü taşımasını rica etmişti (Wallach 1977:211).

Falkenheim ne Almanya'da ne de Osmanlı Devleti'nde çok dost kazanabilmişti. Ayrıca Cemal Paşa'da kendisini bir an önce uğurlamaya hazırdı. Enver Paşa'da artık kendisinden desteğini çekmişti. Falkenheim'in yazdığı tezkeredeki ifadelerde artık durumu kesinleştirmişti. Sonuçta Şubat 1918'de Falkenheim'in görevine son verilerek yerine uzun yıllardır Osmanlı Devleti'nde bulunan ve Çanakkale de başarılar kazanmış olan Liman Von Sanders atanmıştı. Bu değişikliğe ait onay Almanya'dan 24 Şubat 1918'de gelmiş ve Osmanlı Başkomutanlığı da yayınladığı bir emirle bu durumu belgelendirmişti. Buna göre; Falkenheim'in başka görevde kullanmak üzere Alman İmparatoru tarafından çağrılmış ve yerine Liman Von Sanders'in atanmış olduğu, 2 ve 6 ncı Orduların Yıldırım Ordular Grubu emrinden çıktığı, bu emrin Liman Von Sanders'in komutayı eline almasından sonra geçerli olacağı belirtiliyordu. (ATASE ; Kls. 3704, Dos. H-19, F. 1-16)

Her ne kadar Falkenheim, Yıldırım Ordular Grubunda olumlu izler bırakamamışsa da, karargahta bulunan subaylardan bir kısmıyla Almanya'ya dönüşlerinde, Türk konuk severliğinin ve soyluluğunun bir göstergesi olarak İstanbul'da çok iyi karşılanmışlar ve kendilerine nişan takılmıştı (Erkilet 2002: 313).

3.9.3. Falkenheim Döneminin Değerlendirmesi

Bağdat'ın geri alınması amacıyla büyük umutlarla oluşturulan Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'na, Enver Paşa'nın ricasıyla getirilen Falkenheim, şüphesiz bu kadar zor günler yaşayacağını tahmin etmiyordu. Komutayı eline almasından görevden ayrılmasına kadar yaklaşık yedi aylık süre içerisinde, Bağdat üzerine hareket düzenlenemediği gibi, Birüssebi-Gazze-Kudüs Muharebeleri kaybedilmiş, üstelik Osmanlı subayları ve askerlerin de güvenini kazanamamıştı. Bu başarısızlıkta, Falkenheim'in kişiliği ve tutumu da büyük rol oynamıştı. Falkenheim'in Ordular Grubu Karargahından Kurmay Yüzbaşı Von Papan, anılarında Falkenheim hakkında şunları

yazmaktadır: “O, biraz gururlu ve inatçı bir karaktere sahipti. O zamanlar Verdun Savaşı'nın devamında niçin bu kadar ısrar ettiğini şimdi anlıyorum. Başarısızlığı kabullenmek istemiyordu. Alman Genelkurmay Başkanlığındaki başarısızlığının altındaki neden, hastalık derecesinde bir hırsı. Şimdi düşüncelerini kendisine askeri şeref ve yeni bir şan vaat eden bir hareket üzerinde toplamıştı. Bu nedenle başka birisinin sevk ve idareye katılmasını istemediği görülmektedir. Ondaki bu hırsı, başarısızlığının kaynağı ve müttefiklerle sayısız çatışmanın nedeni olarak görmüşümdür.” (Wallach 1977:209). Falkenheim, Osmanlı Devleti'ne ve Osmanlılara karşı ön yargılı gelmişti ve bunun sonuçlarına da katlanmak zorundaydı. Falkenheim'in oluşturduğu Yıldırım Karargahında bulunan subayların çoğu Hassa Kolordusu ve Hassa Birliklerinden geliyordu. Bu subaylar, Orta Avrupa'daki hareket alanlarından geliyorlar ve yeni görevleriyle birlikte, ilgili bölgeyi ve halkı da tanımıyorlardı. Hatta Falkenheim, Alman Askeri Heyeti içerisinde yıllarca Osmanlı Devleti'nde çalışmış subayları “Türkleşmiş” kabul ediyor ve onları dinlemek istemiyordu. Alman emirlerinde kullanılan sözcükleri, Osmanlıların kaba ve hakaret edici buldukları hakkında daha önce sözü edilen bir yargının ve bu nedenle de Almanca kaleme alınan emirlerin aynen değil de, Osmanlı mantığına uygun bir biçimde çevrilmesi gerektiğinin farkında değildi (Wallach 1977: 206). Yıldırım Karargahında buna dikkat edilmiyordu. Falkenheim, emirleri Berlin'deki doğu dilleri kurslarında Türkçe öğrenmiş Almanlara çevirtiyordu. Bu yüzden emrindeki Osmanlı ast karargahlarının sempatisini yitiriyordu (Kressentein 1943:64).

Falkenheim, Ağustos 1917 den itibaren Bağdat taarruzunun zor olduğunu ve öncelikle Filistin Cephesi'nin kuvvetlendirilmesi gerektiğini söylüyordu. Aslında bu durumda Falkenheim'in Bağdat işi olmadığı için geri dönmesi gerekiyordu. Fakat Cemal Paşa'ya göre, Suriye ve Filistin'e hakim olmak ve Almanya'nın siyasi ve ekonomik hedeflerini gerçekleştirmek için bölgede kalmıştı. Gerçekten de Falkenheim Genelkurmay Başkanı olduğu dönemlerde bile, Osmanlı Devleti'ndeki ordu komutanlıklarına Almanların getirilmesi gerektiğini düşünüyordu. Mareşal Von Der Goltz'un Bağdat'ta ölümünden sonra Falkenheim, 6 ncı Ordunun komutasının, Almanya'nın İran ve Mezopotamya'daki çok büyük çıkarları karşısında, devamlı olarak Türklerin eline geçmesinin Almanların aleyhine olacağını söylüyordu (Wallach 1977: 203).

Gazze Savaşı başladığı zaman, Falkenheim emrindeki birlikleri bir parça olsun tanıma fırsatı bulmuş değildi. Bu yüzden birçok yanlış emirler ve direktifler verdi. Osmanlı birliklerinin Alman ordusundaki emir ve direktiflere uymaları için sert eğitilmelerinin gerekli olduğu hakkındaki düşüncesinde ısrar etti. Bütün söylediklerinin Osmanlıların kulağına gittiğini düşünmeden, onların çıkarıcı olduğuna ve para ile satın alınabildiklerini söylüyordu (Wallach 1977: 204).

Gazze–Birüssebi ve Kudüs’ün kaybında, her zaman için suçlayacak birilerini bulmuştu. Fakat özellikle Kudüs’ün kaybindan sonra kendisine yöneltilen eleştiriler ve tepkiler artmıştı. Hatta Cemal Paşa, Falkenheim’in Kudüs’ü bir Hıristiyan orduya vermek amacıyla, bilerek bıraktığını bile iddia ediyordu (Cemal 1977:260). Ayrıca karargahıyla beraber çok gerilere çekilmekle suçlanıyordu.

Falkenheim hakkında harp tarihi yazarları ve Türk komutanlar tarafından farklı görüşler ortaya konmuştu. Pomiankowski eserinde (Pomiankowski 1990:262-264): *“Falkenheim’a karşı o kadar nefret duyulmuştu ki, artık kendisiyle hiç kimse çalışmak istemiyordu. Kumanda kademeleri arasında büsbütün anarşi yayılmıştı. Yıldırım hareketinin talimatları, pasif direnişle karşılanıyor ve çoğu zaman da eksik uygulanıyordu. Osmanlı Ordusunu iyi tanıyanların ikazlarına karşılık, O, Avrupa’daki savaş alanlarındaki Alman birliklerini, Osmanlı Devleti’nde de Osmanlı birliklerini mağlubiyete sevk eden stratejik ve taktik usuller üzerinde ısrar etmişti. Falkenheim’ı 9 ay gibi bir süre görevde tuttuğu için Enver Paşa’ya da tepki vardı”* şeklinde görüş belirtmektedir.

Falkenheim, Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığını kabul etmesinin sebebini Ordular Grubu’nun başhekimisi olan Dr. Stauber’e şöyle açıklamıştı (Stauber 1932:3): *“Biz şüphesiz, ümit ve muvaffakiyet ihtimali olmayan bir vazifenin başında bulunuyorduk. Fakat kendisinden iş istenen hiçbir ferdin bu sebepten cesaretini kaybetmemesi bilakis en müşkül durum ve şartlar altında bile vazifesini yapmak için bütün kudretini sarf etmiş olması Yıldırımcılar için ebedi bir şeref vesilesi olacaktır”*. Stauber, Falkenheim’in yerini Liman Von Sanders’e bırakmasını samimi olarak istediğini, böyle zor bir görevi memnuniyetle verdiğini ifade etmektedir (Stauber 1932: 111).

Von Kress de eserinde (Kressentein 1943:166), Falkenheim’in Türklere yaklaşımı hakkında şunları yazmıştır: *“General hepimiz için –artık tamamen Türkleşmiş- tabirini*

kullanıyor, kendisi Çin'deki faaliyetlerine dayanarak Şark'ı bizden daha iyi bildiğine inanıyor ve her şeyden evvel, şarklının pasif direnişini enerji ve metin iradesiyle yenebileceği hakkında yanlış ümide kapılıyordu."

Falkenhein'in, Osmanlı Devleti'nde birkaç yıl kalmış Almanlar için "Türkleşmiş" sözünü alçaltıcı bir özde kullanması ve Türkleri o zamanın en geri ve en miskin sayılan Çinlilerle karşılaştırması Türklere nasıl bir gözle baktığını açığa vurmaktaydı (Bayur 1983:373).

Falkenhein'ı belki de en iyi tanıyan ve görev süresince yanında bulunan Hüseyin Hüsnü Emir, O'nun hakkında şu ifadeleri kullanmaktadır (Erkilet 2002: 290-291): *"Falkenhein, yedi ay önce bize büyük emellerle gelmişti. Bunların hiçbiri gerçekleşmedi, buna hem şanssızlığı hem de hataları neden oldu. Şanssızlığı şöyle idi ki; Bizde emir ve komuta yüklendiği zaman Osmanlı Devleti kuvvetinin sonuna, Almanya'da büyük bir yardımda bulunamayacak duruma gelmişti. Hatalarının sebebi ise, baştan beri ayağını yorganına göre uzatmayı kendisine ilke edinmemesiydi. İlk büyük hatası, Bağdat'ı kurtarma planı olmuştu. Kendisi başlangıçta Bağdat taarruzuna taraftar olmasının sebebini, Cemal Paşa ve Von Kress'e yüklemişti. Çünkü bu iki komutanın da cephelerinin tamamen emin ve kuvvetli olduklarını fakat sonradan cephenin büyük noksanlarını ve zaafalarını itiraf ettiklerini söylemiştir. Cemal Paşa'nun böyle söylemesinin nedeni herhalde Falkenhein'in Suriye'den mümkün olduğunca uzaklaştırma isteğiydi. İkinci büyük hatası ise, Osmanlı Devleti'nde ister Bağdat olsun ve ister Filistin olsun, büyük bir teşebbüs söz konusu iken kullanılabilir bütün kuvvetlerin asıl hedef için toplanmamasıydı. Fakat ne Osmanlı Karargahı ne de Falkenhein bu konuda gerekeni yapmıştır"* .

Bundan başka Falkenhein birliklerine de güven verememişti. Bunun başlıca sebebi karargahını sırf Almanlardan oluşturmasıydı. Bu karargah ast komutanlıklarla ve birliklerle sıkı ve samimi hiçbir irtibat sağlayamamıştı. Falkenhein'in Kurmay Başkanı ile ikinci başkanı Almanlardan atamasını sağlaması hem kendisine hem de Osmanlılara zararı olmuştu (Erkilet 2002:305). Nitekim Bağdat'ı kurtarmak için gelen bir komutanın, Kudüs'ü verdikten sonra ayrılması kendisi için hazin ve Osmanlı Devleti için de elim bir netice olmuştu (Belen 1966:164).

3.10. 1918 Yılı Başlarında Genel Durum

3.10.1. Siyasi Durum

1918 yılı başlarında ki en önemli siyasi olay; ABD Cumhurbaşkanı Woodrow Wilson'un, 8 Ocak da Amerikan Kongresinde yaptığı konuşmada ilk olarak dile getirdiği ve daha sonra da "*Wilson İlkeleri*" diye adlandırılan savaş sonrasında devletlerin uyacağı temel ilkeleri yayınlamasıydı. Bu arada Rusya ile İttifak devletleri arasında, Brest-Litowsk Barış görüşmeleri Ukrayna meselesinden dolayı bir ara kesintiye uğramışsa da; Alman ordularının taarruza geçmesiyle Bolşevik hükümeti barışa razı olacağını bildirmişti. 3 Mart 1918'de Brest-Litowsk Mütarekesi imzalanmıştı. Bu mütarekeye göre Rusya, Osmanlı Devleti'nden aldıkları bölgeleri ve hatta Kars, Ardahan ve Batum'u da derhal boşaltacaktı. Bir başka maddede ise İran ve Afganistan bağımsız olduğu takdirde anlaşmayı imzalayan devletler bu devletlerin siyasi ve ekonomik bağımsızlıklarına ve toprak bütünlüklerine saygılı olacaklarına taahhüt ediyorlardı. Burada Almanya'nın bu bölgelerde gelecek günler için planlar yaptığı görülmektedir. Aynı şekilde Osmanlı hükümetinin de bu bölgelerle ilgili büyük umutları vardı. Bu gelişmeler üzerine İngiltere Başbakanı Lloyd George, Osmanlı Devleti'nin biran önce harp sahnesinden çıkarılmasını istiyordu. Bunun için de hızla Halep üzerine yürünmesi, Osmanlıların Irak ile bağlantılarının kesilmesi ve bütün Filistin'in ele geçirilmesini istiyordu. İngiltere Hükümeti, İngiliz kuvvetlerinin Halep üzerine yürümesi halinde Osmanlı Devleti'ne büyük darbe indirileceğini ve Osmanlı Devleti'nin savaştan çekileceğini ve buna paralel olarak da Bulgar ordusunun dağılacağını düşünüyordu (Genelkurmay 1986:512-513).

Gerçekten de Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durum hiç iyi görünmüyordu. Osmanlı kuvvetleri sekiz cepheye bölünmüş ve insan gücü, muharebeler, bulaşıcı hastalıklar, ayaklanmalar ve arazi kayıpları sonucu tükenmişti. Ordunun kuvveti toplam 120.000 muharibe inmişti. Depolar boşalmıştı, Anadolu'da yalnız kadınlar, ihtiyarlar ve 16 yaşından küçük çocuklar kalmıştı. Hammadde kaynakları erimişti, yetersiz olan demiryolu ulaşımı yakıt yokluğu ve araçların eksilmesi yüzünden daha da yetersiz hale gelmişti. Devlet hazinesi boşalmıştı. Bütün bunların sıkıntısı en fazla cephede hissediliyordu. Ayrıca 1911'den beri harp halinde bulunan ordu personeli yorgun ve

bezgin durumdaydı. Bu durumda bulunan ordu, müttefiklerinden yeterli destek göremiyordu. Avusturya'da zor durumdaydı, bu şartlar altında Osmanlı Hükümeti bir barışa taraflı görünüyordu. Bütün bu nedenleri iyi tahlil eden İngiltere hükümeti, Osmanlı Devleti'nin harp alanından çıkarılmasının çok yakın olduğunu düşünüyordu. Sonuçta İngiltere hükümeti, müttefik devletler grubunun yorgun elemanı olan Osmanlı Devleti'ne kesin sonuçlu bir taarruz yapılmasını ve asıl taarruza Irak ve Filistin'de girişilmesini, gerektiğinde Çanakkale'yi zorlamak için yeni bir girişimde bulunmasını, bu da olmazsa İskenderun da bir çıkarma yapılmasına genel anlamda karar vermişti (Genelkurmay 1986: 511-513). Osmanlı Devleti, 1918 yılı içinde Suriye ve Medine'yi, kendisinin orada bulundurduğu kuvvetlerden ölçsüz olarak büyük kuvvetlere karşı korumak, hem de Kafkasya'da kalabalık ordular bulundurmak ister. Bu dönemde ise Osmanlı Devleti'nde artık bunları gerçekleştirecek güç kalmamıştır. Bütün kuvvetini Arap vilayetlerinin elde kalan kısımlarını korumak için kullanmak veya bu bölgeden düzenli bir biçimde çekilerek Kafkas politikasına önem vermek gerekiyordu. Bu iki işin birlikte görülmek istenmesi Suriye hezimetinin ortaya çıkmasında önemli rol oynayacaktı (Bayur 1983:432).

3.10.2. Askeri Durum

Doğu Cephesinde yukarıda değinildiği gibi Almanların Ukrayna üzerine yürümesi üzerine Rusya, Almanların tüm isteklerini kabul ederek anlaşma imzalamıştı. Batı Cephesinde ise, Rusya'nın savaştan çekilmesiyle İttifak devletleri rahatlatma fırsatı bulmuş, Almanlar bu fırsattan yararlanarak bir an evvel cepheden kesin netice almak ve savaşı sona erdirmek için harekete geçmişlerdi. Bu amaçla yapılacak taarruz için bu cephelere doğrudan ve ikinci derecedeki cephelerden çekecekleri 50 Tümenin nakliyle 21 Mart 1918'de başlayacakları taarruzun hazırlığı içerisindeydiler. Bu durumda Almanya'nın artık Osmanlı Devleti'ne askeri yardım yapması da zora girmişti. Bu yüzden, Liman Von Sanders'in Yıldırım Ordular Grubu için Almanya'dan sürekli takviye kuvvet istekleri de sonuçsuz kalacaktı. İtalya Cephesinde ise İtalyanlar Piyave Hattına çekilerek kuvvetli bir savunma hattı oluşturmuşlardı. Avusturyalılar bu hatta bir taarruz yapmışlarsa da başarılı olamamışlardı. Dolayısıyla ittifak devletlerinin yakın bir tarihte savaşı kazanma ihtimalleri de zor görünüyordu (Genelkurmay 1986:515).

Kafkas Cephesi'nde, 18 Aralık 1917'de Erzincan'da Sovyet hükümeti ile mütareke imzalanınca, Rus kuvvetleri kısmen çekilmişlerdi. Bunun üzerine Türk-Kafkas Ordular Grubu Karargahı lağvedilmiş ve bu cephede bulunan 2 nci Ordu emrindeki Kolorduların bir kısım tümenleri, değişik tarihlerde Filistin Cephesine gönderilmişlerdi. Daha sonra 14 Şubat 1918'de 2 nci Ordu Karargahı Halep'e hareket ettirilmişti. Irak Cephesi'nde, 1918 yılı başında Irak Cephesi'ndeki muharebelerde stratejik ve taktik hatalar yanında çeşitli bulaşıcı hastalıklar sebebiyle üstün İngiliz kuvvetleri karşısında çok fazla kayıplar verilmiş, bu durum Osmanlı ordusunda bir takım yeni düzenlemelere gidilmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmıştı (Genelkurmay 1986:515-516).

Filistin Cephesi'nde ise tehlike her geçen gün büyümeye devam ediyordu. İngilizler Birüssebi, Gazze ve Kudüs'teki başarılarından sonra Filistin Cephesi ile Irak Cephesinde aynı anda taarruz etmek yerine Irak Cephesinde savunmada kalmak ve buradan artırılacak takviye kuvvetleri ile Filistin Cephesinde kesin sonuç alacak bir taarruzda, Osmanlı ordusunu kuzeye atmak ve İskenderun Körfezi'ne yapılacak bir çıkarma ile Filistin harekatını sona erdirmeyi planlıyorlardı. Bu esnada Osmanlı ordusunda özellikle nakliye ve iâşe durumundaki sıkıntılar her geçen gün artıyor ve ordu adeta kendi kendine eriyordu. Bu dönemde cepheyi gezen Falkenhein, ziyaret dönüşünde 7 nci Ordu Komutanlığına gönderdiği 14 Ocak 1918 tarihli emrinde ordunun durumunu çok kötü gördüğünü fakat her şeye rağmen morallerin yüksek tutulması ve dayanılması gerektiğini ve 7 nci ordunun savunmada kalmasını özellikle tavsiye ediyordu (ATASE; Kls. 3704, Dos. H-16, F. 1-22).

Bu arada Başkomutanlık Vekaletinin 18 Ocak 1918 tarihli emriyle, 4 ncü Ordu Komutanlığı kurulmuş, Ordu Komutanlığına da 8 nci Kolordu Komutanı Cemal Paşa (Mersinli) tayin edilmişti (Genelkurmay 1986: 521).

3.11. Liman Von Sanders'in Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı

Otto Liman Von Sanders, 1913 yılında Osmanlı ordusunun modern bir şekilde organize edilmesi amacıyla, Osmanlı Devleti'ne gelen Alman Askeri Heyetinin başkanıydı. Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla da Osmanlı Devleti'nde kalmış ve Çanakkale Cephesinde önemli başarılar kazanmıştı. Osmanlı Devleti'ni ve Osmanlı ordusunu iyi tanıyordu. Falkenhein'in Yıldırım Ordular Grubu Komutanı olarak

başarısız olduğu dönemde, batıda 5 nci Ordu Komutanı olarak bulunuyor ve o günlerde istifa etmeye, Almanya'ya dönmeye hazırlanıyordu. Falkenhein'in yerine Liman Von Sanders ismi ön plana çıkınca, Enver Paşa başlangıçta karşı çıkmışsa da sonradan razı olmuştu. 19 Şubat 1918'de Liman Von Sanders'i Harbiye Nezaretine davet eden Enver Paşa, Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nı teklif etmişti. Liman Von Sanders'de Alman İmparatoru ve Başkomutanı kabul ediyorlarsa görevi almaya hazır olduğunu söylemişti. Fakat Filistin Cephesi'ndeki kötü durumu bildiğini ve bunun için Osmanlı Genel Karargahının kendisine her konuda destek vermesi gerektiğini ancak bu şekilde eldeki mevcut mevzileri tutabileceğini söylemişti. Enver Paşa'da kendisine bu desteği sağlayacağını vaat etmişti. Ayrıca Irak'ta bulunan 6 ncı Ordunun Yıldırım Ordular Grubu emrinden çıkarılması, 5 nci Ordu Kurmay Başkanı Kazım Bey ile bazı Osmanlı subaylarını da yanında götürmek istediğini söylemiş, Enver Paşa bu isteğini de kabul etmişti (Sanders 1968:225). Öyle görülüyor ki; Enver Paşa, Liman Von Sanders'i çok istemese de, halen Alman yardımının devamını sağlama hevesi içerisindeydi. Bölgede bu işi başarabilecek başka bir Osmanlı komutanı düşünmemekteydi.

Liman Von Sanders hatıralarında, Enver Paşa'nın aynı günlerde Azerbaycan'da bir askeri hareket planladığını eğer kendisinin haberi olmuş olsaydı bu görevi kabul etmeyip Almanya'ya dönmek için ısrar edeceğini yazmıştır. Buna gerekçe olarak da, Osmanlı ordusunun bu tarihte gerek insan ve gerek malzeme bakımından ancak bir cephede savaşabilecek durumda olduğunu ve bundan fazlasına gücünün yetmeyeceğini ileri sürmüştür (Sanders 1968:226).

Alman İmparatorundan görev onay belgesinin gelmesiyle 24 Şubat günü hareket eden Liman Von Sanders, 1 Mart sabahı Teberiyeye Gölündeki Samah İstasyonuna varmış ve aynı gün görevi teslim almıştı. Liman Von Sanders'in emrinde 8 nci Ordu Komutanı Cevat Paşa, 7 nci Ordu Komutanı Fevzi Çakmak ve 4 ncü Ordu Komutanı Mersinli Cemal Paşa bulunmaktaydı. Liman Von Sanders, Yıldırım adına derhal iki esaslı değişiklik yapmıştır. Mareşal Falkenhein, 21 Şubat 1918'de Yıldırım Ordular Karargahını İngilizlerin İskenderun'a bir çıkarma yaparak orduyu arkadan kuşatma tehlikesine karşılık Şam'a nakletmişti. Mareşal Liman, yolda iken ve henüz resmi göreve başlamadan 27 Şubatta karargahın Nasıra'ya dönmesini emretti. Bunun yanında karargahı Türkleştirmişti. Onda dokuzu Osmanlı birliklerinden oluşan bir Ordular Grubunun olağanüstü bir Alman karargahı tarafından bile idaresinin imkansız olduğunu

düşünüyordu. Alman Kurmay Başkanının yerine derhal bir Osmanlı subayı getirdi (Wallach 1977:218). Liman Von Sanders, esas itibariyle şube müdürlerinin Osmanlı olmasına taraftar olduğundan hareket şubesi içinde bazı subayları beraberinde getirmişti. Böylece eski karargahın Alman subaylarının gitmesi gündeme gelmişti. Nitekim bunlar Alman Başkumandanlığına istifalarını vermeye mecbur kaldılar. Zira şartlar tamamen değişmiştir. Yeni kumandan istifalarını veren subaylara hiçbir muhalefet göstermemiştir. Alman subaylarının çoğu hemen sonra Almanya'ya döndüler (Stauber 1932:111-112).

1 Martta Liman Paşa Nasıra'da Yıldırım Ordular Grubu Kumandasını eline almış, bir gün sonrada Falkenhein ve Erkan-ı Harbiye Reisi karargaha veda etmiştir. Mareşal Liman Paşa ile beraber Erkan-ı Harbiye Reisliği vazifesine de Miralay Kazım Bey getirilmişti. Görevi teslim aldıktan sonra çalışmalara başlayan Liman Paşa, ilk olarak cephede kısa bir tetkik seyahati yapmış, düşmanın büyük bir kısmının Şeria Nehri batısında olduğunu dikkate alarak 7 nci Ordu Karargahını tekrar Nablus'a, Şeria doğusunda bulunan 20 nci Kolorduyu da burada bir müfreze bırakarak Şeria batısına almıştı. Bu sırada Osmanlı ordusunun mevcut kuvveti Şeria batısında bile tutunmaya yeterli olmadığından bu tedbir yerinde görülebilirdi. Anlaşılan Liman Paşa cephenin bazı yerlerine terk ederek daha kuvvetli bir mevzi tutmak peşindeydi (Belen 1967:27).

Liman Von Sanders oluşturduğu bu yeni durumu verdiği Grup emriyle belgelemiştir. Buna göre; 8 nci Ordu Karargahı Tul-Kerem'de ve 7 nci Ordu Karargahı da Nablus'da kalacak, her iki ordu arasında ara hattı Nebi Salih ve Ceman'da geçecekti. Şeria Nehri doğusunda bir emir ve komuta kuruluncaya kadar bu dolaylarda ki hareket geçici olarak 7 nci Ordu Komutanlığının sorumluluğu altında olacaktı. Ordular Grubu Karargahı şimdilik Nasıra'da kalacaktı (ATASE; Kls.3704, Dos.H-19, F.1-26).

Yıldırım Ordular Grup Komutanı, bu emriyle orduları biraz geri çekmiş oluyordu. Fakat orduların Şeria doğusunda tehlikede olduğunu, İngilizlerin burada bulunan Salt-Amman üzerinden Araplarla doğrudan doğruya ilişki kurmak isteyeceklerini düşünüyordu. Falkenhein ile Liman Von Sanders arasında savunma bakımından farklılıklar olduğu görülmektedir. Falkenhein aktif bir savunma uygulamaya çalışırken, Liman Paşa, Filistin'in geri kalan kısmını kesin olarak savunmak istiyordu. Fakat Falkenhein aktif savunma yaparken, Osmanlı birliklerinin durumunu göz önüne almadığından ordunun yıpratılmasını sağlamıştı. Falkenhein'in bu şekilde bir savunma

anlayışı, ordunun gereksiz yere harcanmasını ve gerek insan gerekse araç-gereç bakımından bu açığın kapatılamaması da, Suriye-Filistin hareketinin sonucunu etkileyecek ve cephenin çökmesine, 8 nci Ordu'nun yok olma durumuna gelmesine neden olacaktı. Liman Paşa, emir ve komutayı eline aldığı sırada Osmanlı Piyade Taburlarında ortalama 120-150 tüfek kalmıştı. 8 nci Ordu'nun tüfek mevcudu ise 3902 idi ki bu mevcut bir tümenden bile azdı. Şeria Nehri'nin doğusundaki kuvvetin çoğu, durmadan saldırıya uğrayan demiryolunu korumakta ve isyancı Faysal kuvvetlerine karşı savaşıyordu. Şeria Nehri, doğudan zayıf bir tümenle tutulduğundan Mareşal Liman eldeki mevcut süvari kuvvetlerini de Şeria doğusuna geçirmek istiyordu fakat bunu gerçekleştiremeden İngilizler Şeria'dan taarruza geçeceklerdi (Genelkurmay 1986:540-541).

İnönü (Selek 1969:184-185) hatıralarında: *“Liman Paşa'nın cepheye gelmesi tecrübeli eski Alman subaylarının kanaatine göre cephede yeni bir şevk ve gayret meydana getirmişti. Liman Paşa'da esasen Almanların da zaman zaman şikâyet ettikleri sert ve biraz da geçimsiz bir generaldi. Fakat Çanakkale seferi gibi büyük bir harp safhasını başarıyla geçmiş, çalışkan ve ordularıyla meşgul olan bir komutan olarak daha tesirliydi. Liman Paşa gelir gelmez mahiyetindeki bütün kumandanlar ve kitalarıyla temas kurarak Falkenhein'in esaslı tertiplerini değiştirmiştir. Liman Paşa'nın geldiği günlerde İngilizler Yıldırım bünyesindeki 3 ncü Kolorduya taarruz etmişlerse de başarılı olamamışlardı. Böylece Liman Paşa, görevine bir zaferle başlamış, bu durum ordunun şevkinin artmasına yol açmıştı”* demektedir.

Liman Von Sanders görevi devraldığı 1 Martta ordunun genel durumu şu şekildeydi:

Kudüs ile Yafa'nın İngilizler tarafından ele geçirilmesinden sonra Eriha da kaybedilmişti. 7 nci Ordu ile 8 nci Orduların bulunduğu deniz ile Şeria Nehri arasındaki Osmanlı mevzilerinin uzunluğu 75 km. idi. Burada iki cephe vardı. Birincisi, Şeria Nehrinin batısında idi ve burada İngiliz ordusunun büyük kısmı bulunuyordu, ikinci cephe ise Şeria'nın doğusundaydı ve buradaki düşman, İngilizler tarafından yönetilen asi Arap birlikleriydi.

Şeria'nın doğusunda yalnız Hicaz Demiryolunun muhafızları vardı ve bunlar 4 ncü Ordu'ya bağlıydılar. Doğrudan doğruya Liman Paşa'ya bağlı olan 7 nci Ordu ile 8 nci Ordu cephede ve menzil hizmeti gören 4 ncü Ordu ise Şam'da bulunuyordu. Karargahı

Halep'te bulunan 7 nci Ordu, doğrudan doğruya Osmanlı Genel Karargahına bağlıydı. Bu ordu, Hayfa ile Beyrut arasında ortalama bir noktadan İskenderun Körfezi ilerisine ve Mersin'e kadar sahil savunmasını üzerine almıştı (Sanders 1968:230-231).

Liman Paşa'nın hatıralarında, bu dönemde durumun çok ciddi olduğunu görüyoruz. Liman Paşa sadece savunma tedbirleri üzerinde duruyor hatta 8 nci Ordu'nun geri çekilmesi durumunda nasıl bir yol izlenmesi gerektiği konuşuluyordu. Ayrıca Enver Paşa'nın kendisine Filistin'in geri kalan kısmının mutlaka savunmasını istediğini yazmıştı. O'na göre düşman kuvvetleri hangi bölgede toplanıp hücumla geçerse o bölgeyi yarabilecek durumdadır (Sanders 1968:234).

3.12. Liman Von Sanders Dönemi Mücadeleleri

3.12.1. 1918 İlkbaharı Mücadeleleri

1 Marttan itibaren Nablus yolu üzerinde beklenen düşman taarruzu, 9 Martta başladı. 9 Marttan 11 Martta kadar olan 3 gün içerisinde, her iki tarafa da büyük zayıflama olan şiddetli muharebeler oldu. Osmanlı cephesi, Nablus yolunun iki yanında biraz geriye sürmesine rağmen, hiçbir yerinden yarılamadı. İngiliz ölü askerlerinin üzerinden çıkan emirlerden anlaşıldığı kadarıyla, düşman taarruzunu Nablus'a kadar götürmek niyetindeydi. Fakat bu hedefe ancak altı buçuk ay sonra ulaşabileceklerdi. Bu üç günlük muharebelerden sonra Osmanlı cephesinde moraller biraz yerine geldi (Sanders 1968:234-235).

Arap asilerin teşkilatı gittikçe büyüyor ve etkili bir hale geliyordu. İngiliz subaylar, Arap asilere makineli tüfekler, toplar, uçaklar ve zırhlı otomobiller veriyorlardı. Akabe'nin daha önceden Araplar tarafından alınmasından sonra deniz yolu da İngilizlere açılmıştı. Hicaz Demiryolu, Şerif Faysal'ın Arap Müfrezeleri tarafından defalarca sabote edildi. İngilizler bunlara infilak maddelerinden başka istihkamlarda vermişlerdi. Çölden geçen demiryolu boyunca dağılmış hafif Osmanlı müfrezeleri bunları engelleyebilecek kuvvette değillerdi (Genelkurmay 1986:542; Sanders 1968:239).

Liman Paşa, İngilizleri şaşırtmak ve vakit kazanmak için ilk haftalarda elinden gelen her şeyi yapmaya çalışmıştır. Çoğu kez telsiz istasyonlarını yanlara ve gerilere

göndererek oralarda ordular grubuna yeni kuvvetler gelmekte olduğuna dair düzmece haberler yazdırmıştır. Bu haberler şifre ile veriliyorsa da İngilizlerin bu şifreleri çözdüğü biliniyordu. İngilizlerin bu haberleri tetkik için keşif uçuşları yapmaları haberlere inandıklarını gösteriyordu. İnandırıcılığı geliştirmek içinde bu bölgelerde hareketlilik varmış gibi gösteriliyordu. Oysa gerçekte durum hiç de öyle değildi. Liman Paşa'nın eserindeki şu ifadeler Osmanlı Genel Karargahındaki düzensizliği iyice ortaya koyuyordu: *“İstanbul'dan ihtiyatlar parça parça geliyordu. Şam'da, Osmanlı Genel Karargahının dahi haberinin olmadığı, 1200 kişilik bir birliğe rastladım. Bu erlere maaş ödenmediği için devlet bütçesinde de görünmüyordu. Birliğin iase ihtiyacı ise oradaki depodan sağlanıyordu. Herhalde bir yüksek makamın himayesinde olan bu birlik, aylar boyu hiçbir iş yapmadan yaşamıştı. Bazı yerlerde topu olmayan topçu erleri bulundu, bir başka yerde ise topçu erleri ile koşum hayvanları bulunmayan toplar ortaya çıktı. Yalnız Affule istasyonunda bu şekildeki 700 er ele geçirildi ki orada oturur dururlarmış. Yeteri kadar istirahat eden bu askerlerin hepsi cephenin kuvvetlendirilmesinde kullanıldı”* (Sanders 1968:239).

Liman Paşa, Ordular Grubu Karargahında yaptığı değişikliklere rağmen Enver Paşa'nın çoğu kez kendisini atlayarak doğrudan doğruya ordu kumandanlarıyla haberleştiğini, bunu da Almanların bir mesele hakkında bilgi almamalarını ya da geç bilgi almalarını istediği için yaptığını belirtiyor. Örnek olarak da Enver Paşa'nın, 7 nci Ordu ile 8 nci Ordu'daki bütün Musevilerin toplanarak Kafkas cephesine gönderilmesini 20 Martta ordulara emrettiği fakat kendisini bu işten tesadüfen haberi olunca, bu emrin uygulanmasını engellediğini yazmıştır. Enver Paşa'nın Filistin cephesindeki bütün sıkıntıların varlığına ve gelinen noktaya rağmen halen Filistin'de bir taarruz düşündüğünü görüyoruz. Hatta bunu Liman Sanders'e de sormuş, fakat Liman Paşa bunun neredeyse imkansız olduğunu belirtmişti (Sanders 1968:240).

26 Martta İngilizler, Şeria Nehrinin doğusuna bir taarruz düzenlemişlerse de hedefledikleri Amman şehrini ve istasyonunu ele geçirememişler ve bir çok zayıat vermişlerdi. Osmanlı ordusunun elinde kuvvetli bir süvari birliği bulunmadığı için tam bir takip yapılamadı. Böylece birinci Şeria muharebesi Osmanlılar tarafından kazanıldı (Sanders 1968:242-243). İngilizler bu muharebelerde uzunca hedefler takip ettikleri ve başarısız oldukları izlenimini uyandırıyor ve karargahların eline böyle belgeler geçiriyorlardı. Her iki tarafta bu tarzda istihbarat hilelerinden faydalar bekliyorlardı

(Selek 1969:198-199). Fakat bu konuda İngilizlerin daha başarılı olduklarını kabul etmeliyiz.

Mart ayında Şeria doğusunda ki yarma hareketinin tekrarlanacağı düşünülüyor ve tedbirler alınıyordu. Nisan ayı içerisinde cepheye gelen Alman 146 ncı Piyade Alayı, 8 nci Kolorduya gönderildi. Ayrıca 703 numaralı Alman Piyade Taburu da Asya kolunu kuvvetlendirmek amacıyla 8 nci Ordu emrine verildi. Nisan ayında Ordular Grubu cephesinde sadece hafif muharebeler oldu ve düşman hedeflerini gerçekleştirmedi (Sanders 1968:244-245).

İkmal erleri meselesi, Liman Paşa ile Enver Paşa arasında çatışma konusu oluyordu. Bu çatışma konularından biri de Enver Paşa'nın iddiasıyla alevlenmişti. Enver Paşa 11 Nisan tarihli yazısında, Ordular Grubuna tahsis edilen Alman birliklerinin (146 ncı Alman Alayının) demiryolu ile nakliyatında Osmanlı birliklerine öncelik verildiğini ve Alman birliklerinin boşu boşuna bekletildiğini ileri sürüyordu. Liman Paşa'da bu iddiaları reddetmiş, kendisinin komutayı aldığı günden beri Alman birliklerinin bir an önce gelmesi için gayret sarf ettiğini söylemiştir. Hatta Liman Paşa, bu cevabın ardından görevden alınmasını da istemiştir. Fakat Enver Paşa kendisine özür diler tarzda bir açıklama mektubu göndermiş ve olay o an için kapanmıştır (Sanders 1968:244-249).

30 Nisanda, İngilizlerin İkinci Şeria Taarruzu başladı. Bu defa düşman Salt kasabası üzerinde yoğunlaşmıştı. Düşmanın hedefi hızlı bir baskınla Salt'ı ele geçirmek ve sonraki hareketler için burayı üs yapmaktı. Salt kasabası, stratejik açıdan büyük önem taşıyordu. İngilizler bu hareketi büyük bir gizlilik içerisinde tertiplemişlerdi. Nasıra'da bulunan Ordular Grubu Karargahı Şeria'daki büyük İngiliz hareketini sonradan öğrenmişlerdi. Arapların telleri kesmesi yüzünden telefon ve telgraf haberleşmesinde sık sık arızalar oluyordu. Yine düşmanın Salt tepelerinde görünmeleri burayı çok iyi bilen Arap kılavuzluğuyla gerçekleşmişti. Fakat 3 Mayıs'ta Salt karşı taarruzla tekrar alındı ve İngilizler tekrar çekilmek zorunda kaldılar. Birinci Şeria Muharebesinde olduğu gibi bu durumdan da yeterince yararlanılmadı. Çünkü Ordular Grubunun emrinde yedek kuvvet yoktu. Her iki taarruzunda İngilizler adına başarısızlıkla sonuçlanması İngiltere'de büyük bir yenilgi olarak gösterilmişti. Fakat bu sonuç Arapların faaliyetlerini etkilemedi. Şeria Muharebesinden birkaç gün sonra demiryollarını Arap asilerin hücumu devam etmiş ve hattı tahrip etmişlerdi. Her ne

kadar Arap asiler kolay mağlup ediliyorlarsa da köprü ve rayların bozulan kısımları tamir edilemiyordu çünkü elde malzeme yoktu (Sanders 1968:262).

Şeria Muharebelerinden sonra Salt tepelerini güçlendirmek için faaliyetlere başlandı. Demiryolu ile kısmen gelen Alman 146 ncı Piyade Alayının daha başka birlikleri de Mayıs ayı içerisinde Salt'a varmıştı. Bundan sonra da yedek Alman 11 nci Avcı Taburu bekleniyordu (Sanders 1968:262-264). Bu Alman kitaları yazın Osmanlı ordusunda maneviyatın sarsılmış olduğu bir devirde iklim ve coğrafyanın zorluklarına ve birçok mahrumiyetlere rağmen asayiş ve düzenleriyle iyi bir tesir yapmışlar ve vazifelerini sonuna kadar yerine getirmişlerdi (Stauber 1932:118).

Şeria Muharebelerinden sonra Liman Paşa'ya Osmanlı Genel Karargahı aracılığıyla, Alman Genel Karargahından bir emir gelmiş ve bu emirde sıcak yaz aylarında Alman birliklerinin sağlık bakımından elverişli olan dağlık bölgelerde barındırılması bildirilmişse de, Liman Paşa bu birliklere her an için ihtiyaç olduğunu ve bu yüzden birliklerin geri çekilemeyeceği cevabı vermiştir (Sanders 1968:264-265). Gerçekten de bölgede daha önce ordu başhekimisi olarak görev yapmış olan Dr. Stauber'in ifadelerine göre yaz mevsiminin 50 dereceye kadar yükselen sıcakları Alman birliklerini çok zorlamaktaydı. Malerya ve Dizanteriden birçok kayıp verilmişti. Cephe gerisinde ve menzildeki hastahaneler dolmuştu (Stauber 1932:118).

Liman Paşa, 10 Mayıs'ta Osmanlı Hükümeti'nin kendisine, Suriye'nin de içişlerini vermek istediğini fakat kendisinin bütün zamanının askeri görevlerle dolu olduğu için bunu kabul edemeyeceğini bildirmiştir. Liman Paşa hatıralarında Osmanlı hükümetinin Suriye'de çok hatalı bir politika izlediğini yazmaktadır (Sanders 1968:265-266).

Mayıs ayı sonuna kadar İngilizler 7 nci Ordu ile 8 nci Ordu'ya karşı genelde başarısızlıkla sonuçlanan küçük taarruzlar yapmıştı. Arap asilerde Osmanlı ordusunu ve ikmal yollarını taciz eden faaliyetlerine sürekli devam ettiler. Bu faaliyetler sonucunda Hicaz demiryolunu işletmek çok güçleşmişti. Sadece 1 Mayıs'tan 15 Mayıs'a kadar geçen süre içinde Araplar 25 demiryolu köprüsünü tahrip etmişlerdi. 4 Haziran günü Alman 11 nci Avcı Taburu cepheye gelmişti. Böylece Ordular Grubu bir yedek birliğe sahip oluyordu. Bu birliğin gelişi Filistin Cephesi için bir değer taşımaktaydı. Bu arada İngilizler de ilkbaharda birliklerini sürekli değiştirmiş, Hindistan'dan büyük takviyeler almışlardı. Bu takviye kuvvet özellikle sıcak günlerde Şeria Vadisinde çok işe yaramışlardır. Fransa'da bulunan bir Hint süvari tümeni de Filistin Cephesine getirildi.

Fransa'dan getirilen bu birlik yerine İngilizler yeni birlikler yollamak zorunda kaldılar. Çünkü Hint birliklerinin mevcudu bir hayli kabarıktı. Ayrıca fazla gönderilen subay ve erlerden yeni birlikler oluşturulmuştu (Sanders 1968:267).

Görüldüğü gibi Osmanlı ordusu cephede kullanılacak bir tek ere bile ihtiyaç duyarken, İngilizler fazlalıkları düzenleme yoluna gitmektedirler. Bu durum sürekli olarak Osmanlı ordusunun aleyhine gelişme göstermekteydi. Haziranın ilk haftasında İngiliz topçu ateşi sahil bölgesinde etkinliğini arttırmıştı. Bu durum taarruzun bu bölgede yapılacağını gösterdiği için Alman Avcı Taburu bu bölgeye sevk edildi. 9 Haziranda İngiliz piyadesinin başlattığı taarruz geri püskürtüldü. Alman Avcı Taburu burada üzerine düşen görevi iyi yapmıştı (Sanders 1968:270)

3.12.2. 1918 Yazı Mücadeleleri

3.12.2.1. Alman Birliklerinin Geri Çağırılması Sorunu

Haziran ayı, Kafkaslarda Osmanlı ve Alman Genel Karargahlarının farklı politikalar izlediği bir dönem olmuş ve bu durum iki devlet arasında gerginliğe yol açmıştı. Rusya'nın savaştan çekilmesi ve Rus ordusunun kendiliğinden dağılmasından sonra Kafkaslarda Osmanlı ve Alman çıkarları birbiriyle çatıştı. 10 Haziran 1918 de Liman Paşa, Enver Paşa'dan 11 nci Alman Taburunun Filistin'den çekileceği telgrafını aldığıında, bunun bütün Alman birliklerinin elden çıkmasının başlangıcı olabileceğinden korkmuştu. Bu birliklerin Kafkas cephesinde kullanılacağını öğrendiğinde ise tepkisi sert oldu. Daha önce ısrarla uyarılmış olduğu halde yapılan İran hareketi, Osmanlıların Bağdat'ı kaybına neden olmuştu. Falkenheim'in Bağdat'a karşı giriştiği hareket Kudüs'ü kaybettirmişti, şimdide Kafkaslar ötesine yapılacak uzak hedefli bir hareket Filistin'in ve Suriye ile birlikte bütün Arabistan'ın kaybedilmesine neden olacaktı (Wallach 1977:222). Politik düşünceden yoksun olan Liman Paşa, 19 Haziran'ında emrindeki Alman birliklerin geri alınmasının Osmanlıların Kafkaslardaki hareketini destekleme amacıyla yapıldığını sanıyordu ama İstanbul'daki Alman büyük elçisi gerçek nedeni biliyordu. Bu gelişme, Kafkas'larda yaşanan Osmanlı-Alman çatışmasının sonucuydu. Osmanlı Devleti, Kafkaslara Almanları sokmak istemiyorlardı. Almanlarda buna tepki olarak, Alman birliklerinin Kafkasya'ya gönderilmesinden başka, Suriye'de bulunan

bütün Alman birliklerinin ve yardım tesislerinin geri alınması suretiyle Osmanlı Devleti'ne misilleme yapmaya çalışıyorlardı (Wallach 1977:237). Fakat bu açıkça ifade edilmiyor, birliklerin alınması konusunda bahaneler ileri sürülüyordu. Liman Paşa hatıralarında bu durumu anlayamadığından bahsediyor. Bu tarihlerde Enver Paşa ile bu konuda yazışmalar artmıştı. Liman Paşa, Enver Paşa'ya 16 Haziran tarihinde Suriye cephesinde ordunun durumu ve Alman birliklerinin çekilmesinin cepheye vereceği zararları anlatan uzun bir telgraf çekmiştir. Fakat telgraf Enver Paşa'nın eline geçmeden, bu konudaki kararın kesin olduğunu bildiren yeni bir emir telgrafı gelmiştir. Bunun üzerine Liman Paşa da İstanbul'daki Alman elçisine, aynı içerikte bir telgraf çekerek bu gelişmenin cephenin çökmesi anlamına geleceğini ve bundan kendisinin sorumlu olmak istemediğini, bu yüzden istifa ettiğini bu durumun imparatora bildirilmesini istemiştir. Enver Paşa 20 Haziran'da Liman Paşa'ya gönderdiği telgrafta Filistin'deki Alman birliklerinin bir başka Osmanlı cephesinde kullanmayı düşünmediğini bildirmişti. Oysa Liman Paşa, Alman 11 nci Avcı Taburu'nun Batum'a sevk edileceğini öğrenmişti. İstanbul'daki Alman büyük elçisi Bernstorff ve General Ludendorff, bu taburun Kafkasya'ya gönderileceğini teyit etmişti. Bu yüzden Avcı Taburu'nun Kafkasya'da kullanılacağını bilmeyen tek adam olarak ortada Enver Paşa kalıyordu ki, bu inanılması gerçekten güç bir durumdu (Sanders 1968:271-279).

Liman Paşa'nın istifa dileği imparatorun kararına sunuldu. Nihayet anlaşmazlık daha önce olduğu gibi bir uzlaşmayla halledildi. İmparator her zamanki gibi Liman'a yerinde kalmasını emretti. Asya kolordusu Filistin'de kaldı; "Paşa II" takviyesiyle gelmiş olan 4 tabur alındı ve Mareşal Liman istifasını geri aldı (Wallach 1977:222-223). Anlaşılan Almanya misilleme konusunda yeniden düşünme gereği duymuştu. İstanbul'daki Alman büyük elçisi, her türlü misillemenin harbin ortak yönetimini engelleyeceğini bildirmişti. General Seeckt, Alman birliklerine Filistin'den çekilmesinin bir misilleme değil tamamen askeri bir önlem olduğunu büyük elçiye garanti etmişti ama büyük elçi Bernstorff Osmanlı Devleti'nde buna kimsenin inanmayacağını düşünüyordu. Bu kıtaların geri alınması en ince ayrıntısına kadar düşünülmeliydi. Çünkü bu durum, Osmanlı Devleti için sonun başlangıcı olabilirdi ve İngiltere ile ayrı bir barış yapması sonucunu doğurabilirdi. Fakat büyük elçi Bernstorff bu olaylardan birkaç gün sonra Enver Paşa'nın Filistin'den çok, Kafkaslardaki duruma üzüldüğünü bildirmişti (Wallach 1977:237-238). Buradan anlaşılıyor ki Filistin Cephesindeki

durumun kötü, Filistin ve Suriye'nin kaybedilmek üzere olduğu bir dönemde, Enver Paşa halen Kafkaslarla ilgili hayallerin peşinde ısrarla durmakta ve büyük ümitler beslemektedir.

İsmet Paşa da hatıralarında (Selek 1969:192) bu konuda: “Bizim büyük karargahla Suriye savunması arasında başlıca bir münakaşa ve anlaşmazsızlık konusu da Azerbaycan’da teşkil ettiğimiz ordu yüzünden çıkmıştır. Memleket savunmasında büyük ihtiyaçlar açık dururken Azerbaycan ordusuna memleketin insan, malzeme ve her türlü kaynaklarının tahsis edilmesinden Almanlar şikayet ediyorlardı. Azerbaycan’da karşılaşılan Türk ve Alman makamları arasında siyasi ve askeri ciddi anlaşmazsızlıklar çıkardı. Suriye’de düşman taarruzu bu dağınık şartlar içinde beklenmiştir” ifadelerini kullanarak Başkomutanlık Karargahını suçlamıştır.

Alman birliklerinin bir kısmının Filistin’den çekilmesi, zaten yeterli güce sahip olmayan 7 nci ve 8 nci Ordu cephelerini zayıflatmış ve durumu gerginleştirmişti. Yıpranan tümenlerin geriye alınması veya değiştirilmesi yedek kuvvet bulunmadığı için mümkün değildi. Su meselesi durumu daha da güçleştiriyordu. En sıcak günlerde kilometrelerce uzaktan su getirmek gerekiyordu. Cepheledeki ihtiyacı giderebilmek için gerilerde kurulması gereken teşkilat yoktu. Binek ve koşum hayvanlarına da yeteri kadar su bulunamıyor, bu hayvanları günde bir defa olsun sulayabilmek için çok gerilere götürmek gerekiyordu. Bu ay içerisinde Musallabe bölgesine bir başka taarruz düzenlenmiş, Alman Avcı Taburu kendisine verilen görevi başarıyla yerine getirmiş fakat Osmanlı birlikleri ilerleyemediği için Alman birlikleri önde yalnız kalmışlardı. İngilizlerin karşılık vermesi üzerine Alman birlikleri geri çekilmek zorunda kalmışlardır. 11 nci Alman Avcı Taburu büyük zayıyat vermişti. Osmanlı birliklerinin savaş kabiliyetlerinin azaldığı açıkça görülmüştü. O günün şartları içinde Osmanlı birliklerin en fazla yapabileceği iş, ancak düşman karşısında bir süre dayanmaktan ibaretti. Liman Paşa bu sebepten dolayı yapmayı planladığı taarruzlardan vazgeçmişti. Liman Paşa’ya göre Osmanlı birliklerinin bu başarısızlığının bir sebebi de; bu sırada Kafkas Cephesinde yapılacak harekate katılmaya istekli bazı subayların, buradaki birliklerinden ayrılmalardı (Sanders 1968:287-288). Enver Paşa’nın emrine göre Kafkasya’ya gidecek subaylara bir üst terfi ve bir misli maaş zammı vaat edilmişti. Bunu duyanlardan çoğu Kafkasya’ya gitmek istemişlerdi. Çünkü Ordular Grubu’ndaki subaylar normal aylıklarını dahi alamıyor ve ailelerinin geçim sıkıntısı çektiğini

biliyorlardı. Bu sebeple böyle bir vaat karşısında fazla dayanamazlardı. Harp ateşi içerisindeki bir cephenin subaylarına nispeten daha elverişli ve uzun süre harp ihtimalinden uzak bir cephede bir üst rütbe ve bir misli fazla maaş vaadi ile hizmet teklifi harp tarihinde rastlanacak biricik örnek olsa gerekti. Subayların bir kısmının cephede bulunmamasının bir başka sebebi de o sırada İstanbul'daki bir yangında evleri yanan ve aileleri evsiz kalan subaylara verilen izin idi. Bu subaylara aradan aylar geçtikten sonra görevlerine dönüyorlardı. Temmuz ayı boyunca sıcakların etkisiyle cephelerde başka önemli bir faaliyet olmamıştı. Fakat Arap asilerin devamlı hareketleri görülüyordu (Sanders 1968:283-288).

Ağustos ayı içerisinde, Osmanlı ordusunun durumu daha da kötüye gidiyordu. Sıcaklık genel olarak +55-56 santigrat dereceye çıkıyordu. Bu nedenle kıtaların hareketleri, saat 08.00'den akşam geç vakte kadar yasaklanmıştı. İkmal yetersizliğine sıcakların da eklenmesiyle oluşan çeşitli bulaşıcı hastalıklar, Osmanlı ordusunu tam anlamıyla bir iskelet haline getirmişti. Ordu, bu durumyla artık Filistin cephesini savunamayacak durumdaydı. Bir çare olarak birliklerden ve karargahlardan bazılarını feshederek yeniden dolgun mevcutlu birlikler kurmak gerekiyordu. Filistin cephesinin savunulabilmesi için Hicaz hattının boşaltılması, feshedilen kuvvetler kadar yeni kuvvetlerin getirilmesi lazımdı. Bu kuvvetler verilmediği takdirde, Filistin ve Suriye'de bir oyalayıcı savunma yapmak bunun içinde ordunun hareket yeteneğini arttırmak gerekliydi. Alınacak bu ve buna benzer tedbirlerle bile harbin kaderini değiştirmek mümkün değildi. Çünkü düşman, giderek güçleniyor, Osmanlı ordusuyla her geçen gün gücünden bir parça kaybediyordu (Genelkurmay 1986:612-613).

1 Ağustos günü Yıldırım Ordular Grubu komutanı Liman Von Sanders, Alman Genel Karargahına durum açıklaması adı altında bir rapor göndermişti. Bu raporda; kendisinin ve kurmay başkanı Kazım Bey'in cephenin artık tutulamaz olduğu yönünde ortak görüşleri olduğu, bu düşüncenin de Osmanlı Devleti'nin elindeki imkanlarla Filistin cephesi ile Doğu Kafkasya gibi çok uzak iki cephede birden hareket yapabilecek olmamasından ileri geldiğini belirtmiştir (Sanders 1968:289). O'na göre; *"Filistin Cephesine mutlaka verilmesi gereken birçok savaş araç gereci, Doğu Kafkasya'ya gönderilmiştir. Az kömür sarfi ile Ordular Grubuna ulaştırma mümkün iken bu kömür Karadeniz'de harcanmaktadır., Doğu Kafkasya hareketinin başarıya ulaşmayacağından eminim. Cephenin muhafazası isteniyorsa, Alman birliklerinin*

cephede kalması gerekmektedir. Düşman esirlerinin ifadelerine göre, düşman saflarında Almanların çekildiği söylenmekte ve artık İngilizlerin geri kalan Alman birlikleri ile ve Hintlilerin de zayıf ve işe yaramaz Osmanlı birlikleriyle kolayca başa çıkacağına inanılmaktadır” (Sanders 1968:289-290). Liman Paşa'nın bu raporunda, cephe kaderinin Alman birliklerine bağlı olduğu, düşmanında sadece Almanlardan çekindiği yoksa Hintlilerin bile, zayıf Osmanlı askerini çok kolay yenebilecek güçte olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Oysa bu cepheye Almanlar gelmeden önce de Osmanlı askeri Gazze'de düşmanı başarıyla durdurmuşlardı.

Başkomutanlık Karargahının 1918 yılı, Doğu Kafkasya ve Azerbaycan politikasının, Filistin Cephesinin ve Yıldırım Ordular Grubu'nun faaliyetlerini çok olumsuz etkilediği, Türk yazarlar tarafından da kabul edilmiştir. Bu dönemde Filistin'de bir tek askere bile ihtiyaç duyulurken, Kafkasya'da 9 bin askerin ve bir çok değerli subayın kullanılması büyük yanlıştı. Ayrıca bu birlikler için kullanılan malzemelere Filistin cephesinde çok ihtiyaç vardı. Demir yolların işleyebilmesi için çok önemli olan kömür ise Kafkasya'ya gidecek birliklerin nakli ve beslenmesi için kullanılıyordu. Kömür sıkıntısından dolayı, odun temini için Ordular Grubu depo alaylarından pek çok eri bu işe ayırmak zorunda kalmış ve erlerin çoğu da firar etmişti. Osmanlı askerlerinden, yiyecek maddesi azlığı yüzünden gerilere firar edenler özellikle Ağustos ayında artmıştı. Ağustos ayı içerisinde İngilizler birkaç taarruz girişiminde bulunmuşsa da çok önemli bir başarı kazanamamışlardır. Osmanlı askeri, İngiliz ölü erlerinin çizme yada postallarının tabanlarına, taşlık arazide yürürken ses çıkarmasın diye keçe çivilenmiş olduğunu gıpta ile seyretmişti. Kendi tabanlarında ise yırtık çarıklar vardı. Hatta çok defa çarık bile yoktu, ayaklarını paçavralarla sarıp savaşıyorlardı. Subayların çoğu bile düzgün bir ayakkabıdan yoksundu (Sanders 1968:292-295).

Başkomutanlık Karargahı, muhtemel İngiliz saldırısının yaklaştığı bir zamanda Toroslardaki son büyük tünelin tamamlanması için Eylül'ün son 10 gününde hattın güney kesimini tamamen kapatmayı düşünmüştü. Liman Paşa, bu duruma büyük tepki göstererek, hem Enver Paşa'ya hem de Alman sefirine birer telgraf göndermiştir. Enver Paşa'ya gönderdiği 17 Ağustos 1918 tarihli bu telgrafında *“İngilizlerin casusları vasıtasıyla cephedeki bütün haberleri öğrenebildiğini ve ordular grubunun tek ulaşım yolu olan tünelin kapalı kalacağını da öğrendikleri ve bu durumdan kesinlikle yararlanacaklarını söyleyebilirim. Tünelin kapatılmasından sonra İngilizlerin büyük bir*

hücuma geçeceklerini şimdiden bildiriyorum. Bunun için Toros'un güneyinde büyük ölçüde malzeme depo edilmesine çalışılırken Osmanlı Karargahı tam tersini yapmaktadır” (Sanders 1968:296) diyerek uyarıda bulunmuştur. Nitekim uyarılarında da haklı çıkacaktır. Ayrıca general Ludendorff'a da durum hakkında bir rapor yazmış sonuç olarak; “işî savsaklamak kısa bir süre için mümkündür. Fakat buradaki durum yarım tedbirlerle idare edilemez. Bu tutumda ısrar edilirse cephe tutulamaz” demişti (Sanders 1968:297).

Liman Paşa, Ağustos'un ikinci yarısında 4 ncü Ordu Komutanı Cemal Paşa aracılığıyla Şerif Faysal'dan bir teklif aldığını, buna göre Osmanlı Devleti şayet Faysal'a bağımsız bir Arap devleti kurulması konusunda teminat verilirse, Şerif Faysal'ın 4 ncü Ordu'nun Şeria cephesini savunacağını bildirdiğini yazmaktadır. Liman Paşa bu durum hakkında Enver Paşa'ya bilgi verdiğini fakat cevap alamadığını, Osmanlı Hükümeti'nin bu teklifi ciddiye almadığını belirtmiştir. Bunun bir hile olma ihtimalinin olabileceği üzerinde durulmuştur. Bu arada Suriye ve Lübnan'da her geçen gün İngiliz etkisinin genişlediği Yıldırım Ordular Grubundan gelen raporlardan anlaşılmaktadır. Bu bölge halkının düşmanla iş birliği yaparak ticari kazanç sağladığı, İngiliz propagandasının Osmanlılara karşı düşmanlığı körüklediğini bildirmiştir (Sanders 1968:297-298).

Alman Askeri Heyeti Başkanı olarak Osmanlı Devleti'ne gelen Liman Von Sanders ile Enver Paşa'nın yıldızları tam olarak barışmamış, zaman zaman gerginlikler yaşanmıştır. Liman Von Sanders hatıralarında, Enver Paşa ve uygulamalarını sürekli eleştiren bir tutum içerisindeydi. Fakat Almanların Osmanlı politikasının temel direği Enver Paşa'ya dayandığı için, Alman Hükümeti, Liman Paşa'yı sık sık Enver Paşa ile bozuşmaması için uyarmıştır. Buna rağmen Enver Paşa ile Liman Paşa kendi bildiklerini okuyan bir tutum içerisinde girmişlerdir. Bu durum da çatışmayı kaçınılmaz kılmıştı. Temeli daha önceye dayanan anlaşmazlıklar, Enver Paşa'nın Liman Von Sanders'in Yıldırım Ordular Grubu Komutanı olarak atanmak istenmesine karşı çıkmasıyla devam etmiştir. Liman Paşa ise, Enver Paşa'ya ve Alman Genel Karargahına karşı sık sık istifa kozunu kullanmak istemişti. Fakat her seferinde Alman İmparatoru Liman Paşa'ya, istifasının büyük davaya ters düşmüş olacağını bildirmiş ve mevcut anlaşmazlığı giderecek çarelerin bulunmasını tavsiye etmiştir (Wallach 1977:219).

Liman Paşa hatıralarında bu durumu şu şekilde açıklamaktadır: *“Hep böyle olurdu Türk Başkomutanının saçma önerilerine cephe aldığım ve son çareye başvurduğum zaman bana daima uysal olmam tavsiye edilir bende yerimde kalmaya mecbur olurdum.”* (Sanders 1968:199).

Nisan 1918’de daha öncede belirtildiği gibi Enver Paşa, Liman Von Sanders’e Alman birliklerinin gelişini geciktirdiği ve Osmanlı birliklerinin daima öne sürüldüğü iddiasını ortaya atmıştı. Ayrıca Osmanlı Genel Karargahının devamlı surette bilgi alabilmesi için Ordular Grubu Karargahında bir irtibat subayının bulunmasını ve bu subayın her şeyden haberdar edilmesini istiyordu. Bu duruma Liman Von Sanders ile birlikte Ordu Kurmay Başkanı Kazım Bey de büyük tepki göstermiştir. Hatta her ikisi de bunu kendilerine güvensizlik meselesi sayarak istifalarını sunmuşlarsa da Enver Paşa tarafından kabul edilmemiştir. Enver Paşa çektiği bir başka telgrafta Liman Paşa’ya cephedeki taarruza yönelik hedeflerin neler olduğunu soruyordu. Liman Paşa da buna çok kızarak: *“Taarruz hareketimi gerçekleştirebilecek yetenekli bir ordu kurulmadan bu hedefleri açıklayamayacağımı”* (Wallach 1977:221) bildirmişti. Hatta Enver Paşa’yı yazı stili konusunda General Von Seeckt’te şikayet etmiştir. Liman Paşa, çok ağır koşullar altındaki bu görevi üzerine almış olduğu ve dikkatini düşmanın üzerinde yoğunlaştırması gereken bir dönemde, bu görevinin Enver Paşa tarafından güçleştirilecek olması durumunda bunu General Ludendorff’a bildirmek zorunda kalacaktı. Bu anlaşmazlık henüz yatıştırılmıştı ki Liman Von Sanders, Ürdün Vadisi ve Doğu Ürdün’deki savaşlar hakkında Osmanlı ordusunun Mayıs 1918 başındaki raporlarını parça parça etti ve Seeckt’i, Alman telsiz subaylarını bu önemli(!) sorunla devamlı meşgul olmaya zorladı. Nihayet General Ludendorff’a da şikayette bulundu ve son günlerdeki Osmanlı harp raporlarını *“çok ciddi sonuçları olabilecek kaba yanlışlarla dolu olduğundan”* soruşturma açılmasını istedi. Haziran ayı içerisindeki Alman birliklerinin geri alınması sorunu da, Enver Paşa ile Liman Paşa arasında gerginlik yaratmış, Liman Paşa yine istifa tehdidinde bulunmuşsa da Alman İmparatoru tarafından verilen emirle yerinde kalmıştı (Wallach 1977:220-222).

Görüldüğü gibi, Osmanlı Devleti ile Almanya savaşta birlikte hareket etmesine rağmen Osmanlı Genel Karargahı, Osmanlı ordu komutanları ile Alman Genel Karargahı ve Alman subayları arasında tam anlamıyla uyum sağlanamamıştı. Bu durumun ortaya çıkmasındaki en önemli etken ise Alman komutanların, her şeyi

Osmanlılardan daha iyi bildiklerini öne sürerek Osmanlıları küçük görmeleri idi. Hatta daha evvel Enver Paşa uygulamaları konusunda Falkenhayn'ı uyarmak istediği zaman Falkenhayn Enver Paşa'ya sert çıkarak Başkomutan Vekilinin kendisine karşı hiçbir ihtar hakkı olmadığını ileri sürmüştü (Erkilet 2002:309). Aynı şekilde Liman Paşa'da Enver Paşa'nın uyarılarına çok sert tepki göstermişti. İşin ilginç tarafı Osmanlı Devleti'nde görev yapan Alman komutanlara, Osmanlı Genel Karargahı tarafından uyarı yapıldığı zaman bunu bir gurur meselesi sayarak tepki göstermelerine karşın, Osmanlı subaylarının kendilerine karşı aynı davranışlarını “*sorun çıkarma*” olarak göstermişlerdi.

Sonuç olarak ortak hedeflere ulaşmada nasıl hareket edileceği konusunda sürekli tartışmalar yaşanmış ve bu durum cephedeki zor şartları daha da güçleştirmiştir.

3.13. Mustafa Kemal Paşa'nın Yeniden 7 nci Ordu Komutanlığına Atanması

Sina-Filistin Cephesinde Temmuz-Ekim 1917 içerisinde 7 nci Ordu Komutanı olarak görev yapan Mustafa Kemal Paşa'nın Falkenhein ile anlaşmazlığı ve istifa ederek İstanbul'a tekrar dönmesi konusuna, çalışmamızın “*Mustafa Kemal Paşa 7 nci Ordu Komutanı*” başlığı altında değinilmişti. Tekrar 7 nci Ordu Komutanlığına atanma emrine kadar geçen sürede şehzade Vahdettin'in yanında Almanya gezisine çıkan Mustafa Kemal Paşa, Almanya da cepheleri gezmiş, Alman ordusunun durumunu görmüş ve üst düzey yetkilileriyle görüşmesinde düşüncelerini aktarmıştı. Görüşmeler sonucunda savaşın ittifak devletleri açısından olumsuz geliştiği kanısına varmıştı. İstanbul'a döndükten sonra Genel Karargahta görevlendirilmiş bu arada Enver Paşa ile de zaman zaman gerginlikler yaşanmıştı. İstanbul'da bulunduğu süre içerisinde Enver Paşa tarafından, buradan uzaklaştırılmak istenmişti. Mayıs 1918 de rahatsızlanarak Viyana'ya giden M. Kemal Paşa, 2 Ağustosta tekrar İstanbul'a dönmüştü (Kocatürk 1988:61-64). Bu esnada Suriye Cephesinde, 7 nci Ordu Komutanı Fevzi Paşa hastalanarak İstanbul'a dönmüştü. 7 nci Ordu komutanlığının boşalması üzerine, Enver Paşa yeni padişah Vahdettin üzerinde etkili olarak, M. Kemal Paşa'nın yeniden 7 nci Ordu komutanlığına atanmasını sağlamıştı (Bayur 1963:154). M. Kemal Paşa, bu oldu bittiye kızmışsa da, Tezer (1999:171)'e göre; O, padişah tarafından kendisine yapılan Grup Komutanlığı vaadi üzerine, görevi kabul etmiştir.

26 Ağustos 1918'de İstanbul'dan hareket eden M. Kemal Paşa, 28 Ağustos'ta Nablus'daki 7 nci Ordu Karargahına gelerek komutayı ele almıştı (Kocatürk 1988:65-66). O, Suriye'deki durumu çok iyi biliyordu. Hatta buraya gelmeden önce Enver Paşa'ya da söylemişti. M. Kemal Paşa 7 nci Ordu Komutanı olduktan sonra ilk izlenimlerini şöyle anlatmakta idi:

“Nablus karargahında, ikinci defa Yedinci Ordu Kumandanıyım. İlk işim çok üzücü ve yorucu seyahatlerle cepheyi dolaşmak ve vaziyeti tetkik etmek oldu. Bu teftiş neticesindeki kanaatim şu idi ki, her şey bitmiştir. Yakın felaket, önlemek için esaslı tedbir bulmak güç idi. Düşününüz yüzlerce kilometre üzerinde üç ordu vardı, adları ordu... Zayıf dağınık bir takım kuvvetler...Daha İstanbul'dan ayrılmazdan önce düşündüğüm, şekiller içinden çıkmak ve hakikatler içine girmektir. Yani bütün bu kuvvetlerle ufak da olsa kıymetli bir kitle halinde tek bir ordu teşkil etmeli idi. Madem ki ben buraya memur ediliyordum, kendime güvenerek lazım gelenlere daha önce, İstanbul'dan hareketten önce bildirdim ki, bu kuvvet benim emrime verilmelidir. Bu yoldaki tekliflerim ciddiye alınmadı...” (İğdemir 1988:125).

Buradan da anlaşılacağı gibi Mustafa Kemal Paşa, durumu çok ümitsiz görmektedir fakat yetkilerin kendisine verilmesi halinde ise en azından ileride yaşanacak bozgunu kurtarmak için gerçekçi planlar uygulayabilirdi.

9 Eylül'de 7 nci Orduya bağlı tümenleri gezen M. Kemal Paşa, 11 Eylül 1918'de, İstanbul'da bulunan yakın arkadaşı Dr. Rasim Ferit (Talat) Bey'e Nablus'tan yazdığı mektupta durumun vahametini bir kez daha gözler önüne sermektedir: *“Nablus'a geldim. Suriye'yi baştan başa bir defa daha etüt ettim, muharebe hatlarını baştan başa geçtim. Komutan, subay, erbaş ve erlerimizi gördüm. Gözlemlerimi şöyle özetleyebilirim: Suriye genel olarak acınacak hale gelmiştir. Vali yok, komutan yok, İngiliz propagandası çok, İngiliz gizli teşkilatı her yerde faaliyet halinde, halk hükümetten nefret ediyor, bir an önce İngilizlerin gelmesini istiyorlar. Düşman kıtalarıyla, vasıtalarıyla kuvvetli, biz onun karşısında pamuk ipliği”* (Bayur 1963:156).

Bu mektup, büyük İngiliz taarruzu öncesi şartların İngilizler lehine hazır olduğunu göstermekteydi. Nitekim M. Kemal Paşa'nın mektupta yazdığı gibi İngilizler kısa sürede Suriye'yi ele geçirecekler ve Araplar da İngilizlerle birlikte hareket edeceklerdir.

3.14. Suriye'nin Boşaltılması

İngiliz Ordusu Kumandanı General Allenby, Temmuz ayında sonuncu Hint Takviye Kuvvetlerini de almış ve ordusunu düzene koymuş bulunuyordu. Sıcaklar geçtikten sonra Eylül ortalarına doğru taarruza geçmeye karar vermişti. Bu taarruz için Mısır ve Filistin'deki şu birlikler emri altında bulunuyordu:

-226.900 İngiliz ve Avustralyalı, 111.800 Hintli, 128.950 Mısırlı olmak üzere toplam 467.650 insan ve 159.900 hayvan.

Allenby 30.000 tahmin ettiği düşmanına taarruz için şu birlikleri tahsis etmişti: 4 süvari tümeni (her biri 6-7 alay), 7 piyade tümeni (12'şer taburlu), 8 müstakil Hint taburu, Suriye-Filistin Fransız müfrezesi ve bunların muharip mevcudu ise sadece Filistin'de 211.000 insan idi (Larcher 1927:221).

Allenby böyle bir güç ile düşman ordularını imha edebileceğini düşünüyordu. Böyle bir zafer için İlbahardaki İngiliz kuvvetlerinin hareketleri yeterli olamazdı. Bunun için süvarinin süratle ve uzaklara ilerleyebilmesine müsait bir sahadan cepheyi yarmak lazımdı. Bu saha ise sahil boyundaki 14 km. genişliğine sahip mıntıkaydı. General Allenby'in planı şu idi: 21 nci Kolordusu sahil mıntikasında 5 piyade tümeni ile birlikte 8 nci Osmanlı Ordusu Cephesini yaracak, Yafa etrafında toplanmış olan 3 süvari tümeni ise açılan gedikten geçecek ve Osmanlı ordusunun hayati önem taşıyan mevzilerine saldırdığı gibi Nasıra'daki Yıldırım Karargahını da basacaktı. Bu esnada 20 nci Kolordu ise sahil ile Şeria arasındaki dağlarda 7 nci Osmanlı ordusunu tespit edecek ve bu orduyu taciz ederek süvari kolordusunun kucağına atacaktı. Anzak Süvari Tümeni de 4 ncü Orduyu Faysal'ın çeteleriyle İngiliz Süvari Kolordusunun arasına sıkıştıracaktı. Osmanlı ordularının tamamı kuşatıldıktan sonra süvari kolordusu da Şam'ın işgaline yürüyecek ve böylece sefer son bulacaktır. Bu plan İngiliz ordusunun sahip olduğu imkanlara ve Osmanlı ordusu ile ilgili alınan malumata uygundu. Pek zayıf ve tamamen hareketsiz bir Osmanlı ordusu karşısında uygulanması da zor değildi. Bu plan büyük bir gizlilik içerisinde uygulanacak ve taarruz 15 Eylül'de baskın şeklinde gerçekleşecekti (Larcher 1927:222).

Mareşal Liman, Eylül'de büyük bir güce sahip olan İngilizlerin saldırıya geçeceğini tahmin ediyordu. 17 Eylül'de bir Hintli mülteci, sahil mıntikasında bir taarruz tehlikesi olduğunu bildirmişti. Fakat İngilizlerin asıl kuvvetlerinin nereye sevk edileceği kesin

olarak bilinmiyordu. Hatta Yıldırım Karargahı'nın 2 nci Şubesinin 18 Eylül tarihli raporu, bu konuda hiçbir şüpheli ihtimal bile göstermiyordu. Mareşal Liman, İngiliz taarruzunun ilkbaharda olduğu mintikalara yani Nablus yolu civarında olacağını düşünüyor ve tedbiri ona göre aldırıyordu. Liman Paşa, İngilizlerin nereden taarruz ederlerse etsinler nihayet durdurulacağını ve neticede olsa olsa yeni bir cephe açılacağını az arazi kaybından ibaret kalacağına ümit ediyordu. Genel kuvvetin azlığı, Liman Paşa'yı cepheyi daha fazla zayıflatmamak için yedek kuvvet ayırmamaya sevk etmişti. Yalnız 8 nci Ordu için yedek kuvvet olarak 46 ncı Tümen ayrılmıştı. Bu kuvvette 10'ar km.lik bir cepheyi savunacaktı. Bu vahim vaziyette İngiliz taarruzunu karşılayacak Osmanlı ordusunun genel kuvveti şöyleydi:

- 4 ncü Ordu : 6.000 tüfek, 2.000 kılıç
- 7 nci Ordu : 7.000 tüfek
- 8 nci Ordu : 10.000 tüfek
- Yedekler : 3.000

Toplam : 26.000 tüfek, 2.000 kılıç (Larcher 1927:223).

Bu rakam bazı kaynaklarda 40.598 er, 19.819 tüfek, 273 hafif ve 196 ağır makineli tüfek olarak gösterilmektedir (ATASE; Kls.3718, Dos.38, F.1-12).

Bunlardan başka Maan'dan Dera'ya kadar Hicaz hattı boyunca 5.000 insan varsa da bu kuvvetler siyasi ve dini sebeplerle Medine hattının muhafazasında bulunacağından meydan muharebesine iştirak edemezlerdi.

Sonuç olarak Yıldırım Ordular Grubu İngiliz taarruzunu böyle geniş bir cephe üzerinde, kordon halinde zayıf kuvvetlerle ve düşmanın kuvvet ve kudretinden başka bir şey bilmeksizin, arkasını savunmasız geçitlere çevirmiş bulunuyor, yedeksiz, süvarisiz bekliyordu (Larcher 1927:224).

M. Kemal Paşa, büyük İngiliz saldırısı öncesi, saldırı gününü tahmin ettiğini ve Grup Komutanını uyardığını fakat bunun dikkate alınmadığını şöyle anlatmaktadır:

"Bir gün erkan-ı harbiye reisi bana o günün raporlarını okudu, basit raporlar, her zamanki gibi... Yalnız raporlar içinde bir nokta dikkatimi çekti: bir İngiliz esirinin ifadesi... bundan sezdim ki bir veya iki gün sonra İngilizler bütün cephe üzerinde büyük taarruzlarını yapacaklardı.

" _ Biraz sonra erkan-ı harbiyemi toplu olarak göreceğim, dedim.

Yataktan kalktım, giyindim, çalışma odasına giderek bir muharebe emri yazdırdım. Bu emire “Düşman 19 Eylül günü akşamı umumi taarruz yapacaktır” diye başlıyor ve buna karşı ordumca alınacak tedbirleri sıralıyordum.

Emri malumat edinmesi için gürup kumandanı bulunan Liman Von Sanders Paşa'ya da gönderdim. Çok hürmet ettiğim bu zat benim raporlardan çıkardığım neticeyi uzak görmüş ve gülmüş. Bununla beraber ihtiyattan zarar gelmez diyerek bana da fazla bir şey söylemeye lüzum görmemiş.

Ben verdiğim emrin uğrayabileceği anlayışsızlıkları tahmin etmiştim. Bu sebeple düşmanın işaret ettiğim zamandaki taarruzunu çok dikkatle takip ediyordum.19-20 Eylül gecesi Kolordu Kumandanlarını (İsmet ve Ali Fuat Paşalar) telefon başına çağırdım ve sordum :

“ _Verdiğim emri ve ona göre icabeden tedbirleri aldınız mı?

“ _Emriniz yapılmıştır, cevabını verdiler.

“ Ben daha telefon konuşmasını bitirmeden düşman topçusu muharebe hatlarımız üzerine ateş etmeye başladı...” (İğdemir 1988:125-126).

Değişik kaynaklarda ve bizzat M. Kemal Paşa'nın ağzından bu durum açıkça ifade edilmişse de Liman Von Sanders hatıratında bu konuya hiç değinmemiştir. Ayrıca 8 nci Ordu Komutanı Cevat Paşa'da Liman Paşa'yı uyarmış, İngilizlerin sahil boyunca demiryolu yapımına devam ettiğini söylemiştir. Liman Von Sanders ise cevap olarak düşmanın her taraftan demiryolu uzattığını söylemişti ki, aslında diğer bölgelerde böyle bir faaliyet yoktu. Yine 17 Eylül'de 8 nci Ordu komutanı Cevat Paşa İngilizlerin yakında taarruz edeceğini ve bu taarruzun büyük ihtimalle 8 nci Ordu'ya yöneleceğini ordu komutanına bildirmişti (Genelkurmay 1986:620-621). Liman Von Sanders'te demiryolunun çeşitli yerlerinde Arapların harekete geçerek tahribatta buldukları haberinden büyük bir muharebenin başlangıcı olduğunu anladığını yazmıştır (Sanders 1968:313).

Nitekim beklenen İngiliz saldırısı gerçekleşmişti. Bu saldırı öncesi İngilizler, iki şaşırtma hareketi yapmışlardı. Öncelikle Şeria'nın doğusundaki Araplar, İngilizlerinde araç-gereç desteğiyle her yönden saldırıya geçerek demiryollarını kesmişlerdi. Bu saldırılar karşısında Liman Paşa elindeki ufak birliklerin çoğunu o yönlere yani asıl İngiliz saldırısının yapılacağı bölgeden uzaklara göndermişti. İkinci olarak da iki İngiliz tümenini karargahının bulunduğu Nablus'a saldırtılar. Bu saldırıdaki amaç da; Liman

Paşa'nın dikkatini bu yöne çekerek, Osmanlıların doğuya doğru çekilmelerini önlemeyi (Doğruer 1927:130). İngilizler kıyı bölgesindeki yığınağına gece yapmakta, gündüz aksi istikamette hareketler göstermekteydi (Genelkurmay 1986:620).

19 Eylül sabahı ise 8 nci Ordunun cephesine karşı ezici bir kara ve deniz topçu ateşi başlar. Gün aydınlanır aydınlanmaz da İngiliz uçakları da cephe gerilerine, ordu, kolordu ve tüm karargahlarına, bütün ulaştırma ve haberleşme merkezlerini bombalayarak cephe ile geri yani grup karargahı ile ordu karargahları arasındaki bağlantıları kesmişlerdi (Bayur 1983:455). Bu saldırı sırasında 8 nci Ordu Komutanı Cevat Paşa (Çobanlı), 4 ncü Ordu Komutanı Mersinli Cemil Paşa, 7 nci Ordu Komutanı M. Kemal Paşa'nın emri altındaki 3 ncü Kolordu Komutanı İsmet Bey (İnönü) ve 20 nci Kolordu Komutanı Ali Fuad Paşalar (Cebesoy), taarruza karşı koymaya çalışıyorlardı (Görgülü 1993:152).

20 Eylül'de 8 nci Ordunun sağ kanadı tamamen etkisiz hale getirilmiş, diğer kısımları da perişan bir şekilde çekilmekteydiler. İngiliz süvarisi Nasıra'ya kadar ilerleyip Liman Von Sanders'in karargahını bile basmışlardı. Liman Paşa ve subayların çoğu güçlülükle kaçabilmişlerdi. 21 Eylül'de Nablus Meydan Savaşı sona ermiş 8 nci Ordu neredeyse imha edilmiş, 4 ncü ve 7 nci Ordular geri çekilmeye başlamışlardı. 7 nci Ordu Komutanı M. Kemal Paşa, 21 Eylül 1918'de Enver Paşa'ya çektiği telgrafta:

"8 nci Ordu kalmamıştır. 7 nci Orduyu kuzeye çekmeye çalışıyorum, ordu halen düzenini korumaktadır fakat yiyecek ve cephaneye meselesi çok ciddi boyuttadır. 4 ncü Ordu olduğu gibi durmaktadır. Kuzeyden cepheye kuvvet yetiştirilmesi ölüm-kalım meselesidir. Grup kumandanlığı ile irtibat yoktur (Doğruer 1927:165) demektedir. Bu arada Faysal'ın kuvvetleri de demiryollarına, yollara ve kolaylıkla el koyabilecekleri her yere ve her şeye saldırılmaktaydılar (Bayur 1983:455).

29 Eylül günü Liman Paşa'nın emriyle M. Kemal Paşa, 7 nci Ordu ile 8 nci Ordunun Şam'a gelmekte olan kalıntılarının toplanmasıyla kurulacak Rayak Cephesi Komutanlığına getirildi. Bu birliklerde Şam'da kısa bir duruş ve toparlandıktan sonra geri çekilmeye devam edeceklerdi (Sanders 1968:338). M. Kemal Paşa, 29 Eylül 1918 sabahı Enver Paşa'ya durumla ilgili çektiği telgrafta ; 8 nci Ordunun yok olduğunu, kendisinin de yoğun baskı altında bulunduğundan geri çekilmeye mecbur olduğunu, Ordular Grubu Komutanı Liman Paşa ile bağlantısının koptuğunu ve kendisine herhangi bir talimat gelmediğinden, ordusunu Şam'ın güneyine doğru çektiğini, burada Liman

Paşa'dan aldığı emirle Rayak'a gideceğini bildirmişti. İngilizlerin, Osmanlı ordusunun kuvvet toplamasına izin vermeyecek şekilde taarruzlarının devamı halinde, Şam'ın da elde tutulmasının zor olduğunu., bu yüzden gerekirse Şerif Faysal ile anlaşılmasının da bir tedbir olarak düşünülebileceğini raporuna eklemiştir (Doğruer 1927:204).

Bu telgrafın içeriğinden de anlaşılabilceği gibi Osmanlı ordusunun geri çekilmesi sırasında, Grup Komutanı Liman Paşa ile bağlantı kurulamamış, ordu komutanları kendi başlarına kararlar almak zorunda kalmışlardır. Bunun yanında Şerif Faysal'ın da, Osmanlı Devletine yaklaşıp ikili oynadığını, belki de İngilizlerin vaat ettiğinden daha fazlasını, Osmanlı Devleti'nden koparma arayışı içerisinde olduğu görülmektedir.

Faysal ile Osmanlı hükümeti arasında bir anlaşma olmamış, İngilizler ve Araplar ileri hareketlerine devam etmişlerdi. Bu sırada Şam'da güvensizlik ve düzensizlik gittikçe artmaktaydı. Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal'ın adamları zaten merkezi yönetimden çoktan soğumuş olan şehir halkını Osmanlı yönetimine karşı kıskırtmaktaydılar. Şam'daki bazı evlerde Şerif Hüseyin'i simgeleyen bazı bayraklar asılı bulunmaktaydı. Şerif'in adamları ağırlık kollarını durdurup talan ediyorlardı (Sanders 1968:339-340).

30 Eylül 1918'de, İngiliz kuvvetleri Şam'a girmişlerdi. Liman Paşa'nın, Arap milliyetçiliği yaptığı bilinen ve Osmanlılara karşı düşmanlığıyla tanınan Rikabizade Ali Rıza Paşa adında birine, Sa'sa bölgesindeki birliklerden bir cephe kurup son ana kadar dayanmasını istemesinin ardından, bu kişinin düşmana katılması durumu daha da zorlaştırmıştı. Şam'ın İngiliz işgaline uğraması tam bir panik havası yaratmış, Alman birlikleri eşyalarını trenlere yükleyip kaçarlarken, kaçamayanlar ise İngiliz-Arap ateşi arasında kalıp can vermişlerdi (Bayur 1983:459).

Osmanlı erlerinin ağırlıkları ve değişik arabalardan oluşan kollarının geriye doğru akışı, 1 Ekim'e kadar devam etmişti. Nablus Meydan Muharebesi'nde ve müteakiben yapılan çekilme hareketinde Yıldırım Ordular Grubu'nun 3/4'ü imha ve esir edilmişti (Görgülü 1993:153). Geride kalan kuvvetlerden yeni birlikler kurulması teşebbüsü, çok az yerde başarıya ulaşmıştı.

1 Ekim'de İngilizlerin Beyrut'u işgali haberi gelmiş ve şehir, Arap hükümetine katıldığını ilan etmişti.

2 Ekim günü istasyondaki su tesisleri ve makaslar havaya uçurulduktan sonra Osmanlı kuvvetlerine ait son trende Rayak'tan hareket etmişti (Sanders 1968:342).

3-4 Ekim 1918'de 7 nci Ordu Karargahı Humus'tan Halep'e taşınmış ve Halep'te, güneyden gelecek birlikleri durdurarak bunları yeniden düzenleyecek bir tensik (düzenleme, düzene koyma) grubu kurulmuştu. Bu grubun çalışmalarını düzenleyecek emir ve direktifler hazırlanıp yayınlanmıştı. Bu çalışmaların sonucunda 20 Ekim 1918'de yeni bir 7 nci Ordu oluşturuldu (Cebecioğlu1992:105). Bu arada 4 ncü Ordu'da feshedilerek Halep'e doğru çekilen birlikleri, M. Kemal Paşa'nın emrine verilmişti. 14 Ekim günü İngiliz süvarileri, Humus'a girmiş ve burada Araplar tarafından iyi karşılanmışlardı çünkü Halep'in güneyindeki bütün yerlerde Osmanlı düşmanlığı yaygındı (Sanders 1968:348).

8 nci Ordu'nun tamamen imha olması ve Liman Paşa tarafından 8 nci Ordu karargahına artık lüzum kalmadığı gerekçesiyle bu ordu karargahının İstanbul'a gönderilmesi, 4 ncü Ordunun feshedilerek birliklerinin M. Kemal'in emrine verilmesiyle, Yıldırım Ordular Grubu, M. Kemal'in Halep'teki 7 nci Ordusu ile Adana da bulunan 2 nci Ordudan ibaret kalmıştı. Suriye Cephesi artık 7 nci Ordunun yani M. Kemal Paşa'nın emrindeydi (Sanders 1968:348).

Ekim ayının ortalarında Liman Paşa, Yıldırım Ordular Grubu Karargahının Adana'ya nakli emrini vermiş, 22 Ekim'de kendisi de Halep'ten ayrılmıştı (Sanders 1968:349). Halep'e gelen bedevilerin artması üzerine burada sıkıyönetim ilan edilmişti. Halep'te bulunan M. Kemal Paşa hatıralarında, başlangıçta Halep'te savunma yapmayı düşündüğünü fakat burada Arapların sürekli taciziyle karşılaşıldığını hatta sokak muharebelerinin yapıldığını, bu yüzden birliklerini Halep'in 5 km. kuzeyindeki Katma'ya çektiğini anlatmıştır. Ertesi sabah 26 Ekim 1918 günü Türk kuvvetlerinin geri çekildiğini sanan Arap ve İngilizler, sevinerek saldırıya geçmişler fakat M. Kemal Paşa'nın aldığı düzen karşısında şiddetli bir mukavemetle karşılaşarak, mağlup ve perişan edilmişlerdi. Böylece Halep'in kuzeyinde İngiliz Süvari Ordusu ve silaha sarılmış asi Arap kuvvetleri ile 26 Ekim 1918'de yapılan ve Birinci Dünya Savaşı'nın son muharebesi olan **Katma Meydan Muharebesi** kazanılarak düşman ordusunun ilerleyişi bugünkü güney sınırimız üzerinde durdurulmuştu (Hatipoğlu 1997:11-12). Böylece Mustafa Kemal Paşa, Suriye'yi savunmanın gereksizliğini daha iyi anlamış bulunuyordu. O'na göre asıl savunulması gereken yer Anadolu idi (Hatipoğlu 2001:25). Katma da İngiliz ve Araplara karşı son başarılı savunma örneği gösteren M. Kemal Paşa: *"İşte burada bu zafer neticesi bir hat tespit ettim ve kuvvetlere emir verdim ki*

düşman bu hattın ilerisine geçmeyecektir. Nitekim geçememiştir.” (Hatipoğlu 1997:12; İğdemir 1988:131) sözleriyle, Misak-ı Milli sınırlarının burada süngü ile çizildiğini belirtmiştir. Bu arada Arap grupların, Müslimiye’den Antep istikametinde ilerlemeleri ve İngilizlerin de bu kuvvetlerin takip ettiği yolundaki haberler üzerine M. Kemal Paşa Kilis’e giderek, orada bir direniş teşkilatı kurdurmuş, Antep’deki askeri makamlara bu konuda gerekli direktifleri vererek, direniş teşkilatının temelini oluşturması 43 ncü Tümenen küçük bir müfrezeyi Kilis’e göndermişti (Cebecioğlu 1992:106).

28 Ekim 1918 de M. Kemal Paşa, 7 nci Ordu Komutanı olarak son emrini verdiğinde 7 nci Ordu, İskenderun Körfezi ve kıyılarıyla birlikte, İskenderun-Beylan-Der el Cemal-Tel el Rifat ve doğu uzantısı genel hattını koruyordu (Genelkurmay 1986:730).

3.15. Liman Paşa’nın Grup Komutanlığını M. Kemal Paşa’ya Devretmesi

M. Kemal Paşa’nın Katma’daki başarılı muharebelerinden sonra 30 Ekim 1918’de Mondros Mütarekesi imzalandı. Sadrazam İzzet Paşa, 30 Ekim tarihli bir telgrafla Liman Paşa’ya, komutayı M. Kemal Paşa’ya bırakarak İstanbul’a dönmesini bildirdi (ATASE; Kls.4522, Dos.17, H-15, F.26-32). Alman subayı ve birliklerinin de İstanbul’a gönderilmesi lüzumu bu telgrafta bildiriliyordu. Almanların kendi memleketlerine gönderilmesi hususunu da sadrazamın ısrarıyla mütarekede karşı tarafa kabul ettirilmişti (Sanders 1968:353).

31 Ekim günü Liman Paşa, Grup Komutanlığını Mustafa Kemal Paşa’ya devretmek üzere kendisini, Adana’daki Yıldırım Ordular Grubu Karargahı’na davet etmişti. Burada son kez yüz yüze görüşen iki komutan, uzun yıllar birlikte mücadele etmiş olmanın verdiği bir samimiyetle, dostça bir sohbet gerçekleştirmişlerdi. Fakat savaştan mağlup olarak ayrılmış iki ülkenin komutanı durumunda olmakta, kendilerine ağır geliyordu. Komutayı devrederken Mareşal Liman hüzünlü idi ve sözleri bu hislerini belli ediyordu (Villalta 2000:175). Bu görüşmede Liman Paşa, Mustafa Kemal Paşa’yı her zaman için takdir ettiğini ve komutayı kendisine bırakmaktan dolayı memnun olduğunu belirtmişti. Komutayı Mustafa Kemal Paşa’ya devreden Liman Paşa, o tarihe kadar emrinde olan birliklere de bir veda mektubu yayınlamıştı. Bu mektupta Liman Paşa duygularını şöyle ifade ediyordu:

“

Adana : 31 Ekim 1918

Ordular Grubunun sevk ve idaresini Mustafa Kemal Paşa'nın birçok harpte şeref kazanmış kudretli ellerine bırakmak zorunda olduğum şu anda, emrim altında Osmanlı İmparatorluğunun yararına savaşmış bütün subay, memur ve erlerin hepsine candan teşekkürlerimi sunarım.

Beni Ordular Grubunun pek çok subay ve erlerine sıkı sıkıya bağlayan Gelibolu Muharebelerinin şan ve şeref dolu günleri, bütün tarih boyunca unutulmayacaktır. Keza Anadolu sahillerindeki birçok cesaretli teşebbüste unutulmayacaktır.

Bizim başarılarımızın bir zinciri olan ve fasilasız altı buçuk ay devam eden Filistin'deki çetin savunma, özellikle Tell el Azur, Turmusaya, El Kefir ve iki Şeria muharebesi –ki hepsi ayrıca bizden çok üstün düşmana karşı kazanılmıştır-, Osmanlı Ordusunun ve onunla omuz omuza çarpışan Alman ve Avusturya birliklerinin cesaretinin bir örneğidir.

Bu süre içinde olup bitenleri hatırlayınca, Osmanlı Devleti'nin kendi cesur evlatlarına dayanarak geleceğe güvenle bakabileceğini düşünüyorum. Allah'ın Osmanlı Milletinin ve onun müttefiklerinin harp yaralarını, geleceğin sulh ve sükun dolu yıllarında iyileştireceğine inanıyorum.

Liman Von Sanders”

Liman Paşa bu veda mektubunda, M. Kemal Paşa'ya ve Osmanlı askerine övgülerde bulunmakta ve kendi dönemindeki mücadeleleri başarı olarak değerlendirmektedir.

Liman Paşa, bu veda mektubundan sonra aynı gün öğle üzeri yanındaki birkaç Alman subayı ile birlikte Adana'dan ayrılmıştır. Mustafa Kemal Paşa ile birlikte Adana'da bulunan bütün subaylar kendisini yolcu etmek için istasyona gelmişlerdi. Buraya kendisi için gelen bölüğü de son kez selamlamıştır (Sanders 1968:354).

Mareşal Liman Von Sanders, Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığına tutulan mevzileri elden çıkarmamak görevi ve talimatı ile gelmişti. Bu amaçla daha Filistin'e varmadan “hiçbir birlik emrim olmadan geri çekilmeyecek, her karış toprak adım adım savunulacaktır” diye yazmıştı (Belen 1967:115). Liman Paşa Çanakkale Cephesi'nde yaptığı savunmayı Suriye-Filistin Cephesi'nde de yapmak istiyordu. Fakat bu iki cephe arasındaki farkları görememişti. Çanakkale'de bir tümen iki kilometrelik bir cepheyi savunurken, Filistin'deki zayıf tümenler on kilometrelik cepheyi savunmak zorunda idi.

Bir karış toprağı terk etmemek düşüncesinden dolayı 12 tümeni 100 km.lik bir cepheye yaymıştı. Bu durumun tehlikesine dikkat çeken komutanların görüşlerine itibar etmemişti. Şeria Nehrinin doğusuna daha fazla önem verdiğiinden sahil kesimini zayıf bırakmıştı. Osmanlı komutanları her şeye rağmen Liman Paşa'nın İngiliz taarruzunda orduları imha etmekten kurtarabileceğini iddia etmişlerdir. M. Kemal Paşa'nın taarruz günü konusundaki uyarısını dikkate almamış ve İngilizlerin, Yıldırım Karargahı baskınından güçlükle kurtulabilmiştir. Osmanlı ordusunun geri çekilmesi sırasında ordu komutanlarına gerekli direktifleri verememişti. Düşmanın takibine rağmen yine de Suriye'yi tam olarak boşaltmak istemiyordu. Oysa elde düşmanı karşılayabilecek bir kuvvet dahi kalmamıştı. Ancak M. Kemal Paşa'nın önerisiyle Halep'e çekilmeyi kabul etmişti (Belen 1967:119-120).

Liman Paşa'ya yöneltilen suçlamalara karşılık, kendisi hatıralarında bazen hatalarını itiraf etmekle beraber, daha çok Başkomutanlık Karargahı'nı suçlamaktadır. Sonuç olarak Liman Paşa, elindeki imkanlarla en iyisini yapmaya çalışmıştı.

3.16. Mustafa Kemal Paşa'nın Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı

Mustafa Kemal Paşa, Katma'da İngiliz ve Arap kuvvetlerini son kez durdurduğunda Türk askerinin çekildiği son hat; Marata'dan başlayıp İskenderun'a giden yol üzerinde Babulit-Halili üzerinden Tatmaraş'ı ve demiryolunu geçerek, Cirbin doğusuna kadar uzanıyordu (Genelkurmay 1986:729).

Mustafa Kemal Paşa, Liman Von Sanders'in İstanbul'a çağrılmasından sonra, Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı gün (30 Ekim 1918), Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı'na tayin edildi (ATASE; Kıs.4522, Dos.17, F.26,26-1). Bu sırada Adana'da bulunan 2 nci ve 7 nci Ordular Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı emrine verildi. Ayrıca Hicaz Seferi Kuvvetleri ile Suriye'nin kuzeyinde bulunan kuvvetlerin bir kısmı da Mustafa Kemal Paşa'nın emrinde idi. Grup Karargahı olarak da Adana şehri seçilmişti (Türkmen 2000:406).

Mustafa Kemal Paşa, yeni görevini en iyi şekilde değerlendirmenin hesabı içerisindeydi. Yeni makamının hükümetle doğrudan doğruya görüşme imkanı yaratacağını, düşüncelerini onlara anlatma ve bir zamanlar reddedilmiş bulunan tekliflerini yenileme fırsatı doğacağını düşünüyordu (Villalta 2000:175). Görevi

devralmasından itibaren Osmanlı Hükümeti ile karşılıklı yazışmalar başlatmıştı. Mustafa Kemal Paşa'nın bundan sonraki amacı; Mondros Mütarekesi'nin, Osmanlı Devleti'nin elini kolunu bağlayan maddeleri konusunda hükümeti uyarmak ve savunduğu hattın, İngilizler tarafından işgalini önlemektir. Ayrıca, vekaleten yürütülen Harbiye Nazırlığının kendisine verilmesini, Ahmet İzzet Paşa'dan rica etmişse de kabul edilmemişti. M. Kemal Paşa, emrindeki savaş yorgunu kuvvetleri gerçek kuvvet haline getirerek her ihtimale karşı hazırlığa koyulmuştu. Bununla da Osmanlı ordusunun gücünü korumaya çalışıyordu (İğdemir 1988:134). Bu amaçla da bulunduğu bölge halkına silah dağıtarak teşkilatlanmaya çalışıyordu ki, bu teşkilatlar daha sonraları kurulacak olan Kuvay-ı Milliye'nin alt yapısını oluşturacaktı (Hatipoğlu 2001:48). Bununla beraber maiyetindeki komutanlara gönderdiği emirde, mütareke hükümlerinin uygulanmasının Türk milleti için daha ağır sonuçlar doğurmamasını sağlamak üzere gerekli tedbirlerin alınmasını istiyor, Toros Tünellerinin Osmanlı Devleti için stratejik açıdan çok büyük öneme sahip olduğunu hatırlatarak buranın elde tutulması gerektiğini ve terhis işlerinin geçiştirilmesi veya geciktirilmesini tavsiye ediyordu (Türkmen 2000:407).

Mondros Mütarekesini inceleyen M. Kemal Paşa, mütareke şartlarında gördüğü sakatlıkları ve bunların Türk Milleti için doğurabileceği sonuçları Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'ya bildirmişti. 3 Kasım 1918 tarihli telgrafında özetle; Toros Tünellerinin işgaline izin verilmemesi, Suriye sınırının mütarekenin imzalandığı gün itibariyle belirlenmiş şekilde kalması, askerlerin terhis edilmemesi gibi noktaların önemine değinmişti (İğdemir 1988:137; Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri 1964:14-15). 6 Kasım'da gönderdiği telgrafta ise mütareke konusundaki anlaşmazlıkları giderecek tedbirler alınmadan, orduların terhis edilerek İngilizlerin her dediğine razı olunmamasını istemiştir (ATASE; Kıs.4, Dos.16, F.14). Bununla birlikte düşmanların kendisinden isteyeceği her şeyi yapmağa yaradılışının müsait olmadığını da İstanbul'a açıkça bildirmişti (Hatipoğlu 2001:31). Bu doğrultuda İngilizlerin İskenderun'a çıkarma yaparak, İskenderun-Halep yolunu kullanmalarına izin verilmemesi gerektiği konusunda uyarılarda bulunur. Aynı dönemde İngilizler de, İskenderun'un direniş gösterilmeden kendilerine teslimi konusunda hükümete baskı yapmaktaydılar (Hatipoğlu 2001:52; Kınross 1984:213-214; Villalta 2000:250). İngilizlerin bu isteklerine karşı direnmekten yana olan M. Kemal Paşa, emrindeki kuvvetlerin takviye edilmesi halinde her şeye

rağmen, milletin sesinin duyurulabileceğini ifade ediyordu (ATASE; Kls.51, Dos.203, F.7; Atay 1998:145; Hatipoğlu 2001:52). İngiliz baskısının artması karşısında M. Kemal Paşa, İngilizlerin İskenderun'a çıkmaları karşısında gerekirse ateşle karşılık vereceğini belirterek, emrindeki birlik komutanlarına da bu doğrultuda emirler vermişti (Atay 1998:148; Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri 1964:19-20). Böylece İskenderun bölgesinin işgaline engel olabilmek için, elinden gelen her türlü tedbire müracaat ediyordu (Türkmen 2000:408). Mondros Mütarekesi hükümlerinin doğurabileceği feci sonuçları, itiraz ve muhalefetini Sadrazam İzzet Paşa'ya her fırsatta telgrafla bildiriyor ve mütareke hükümlerinin dışına çıkan uygulamaları şiddetle protesto ediyordu. Bu durum, sadrazamın müdahale edici emirler vermesine yol açıyordu (Hatipoğlu 2001:31; Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri 1964:21-22). Oysa Osmanlı Hükümeti bu dönemde, özellikle İngilizlere sert davranılmamasını, İngilizlere karşı hoşgörülü olmanın ileride Osmanlı lehine bazı çıkarlar sağlayabileceğini düşünüyordu. Bu sebeple hükümet İngilizlerin İskenderun-Halep yolunu kullanmalarına izin veriyor fakat Mustafa Kemal Paşa bunu reddediyordu. Görüldüğü gibi, Mustafa Kemal Paşa bir yandan Osmanlı Hükümeti, diğer yandan İngiltere'nin baskılarına karşı direnmeye çalışıyordu.

Sonuçta bu durumun ciddi bir problem haline gelmesini istemeyen Harbiye Nezareti, 7 Kasım 1918 tarihli emriyle Yıldırım Ordular Grubu'nu lağvederek, Mustafa Kemal Paşa'yı da Harbiye Nezareti emrine vermiştir (ATASE; Kls.327, Dos.318, F.10). Bu konudaki padişah iradesi de kendisine 10 Kasım 1918 de tebliğ edilmişti, bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, emrindeki birlikleri 2 nci Ordu Komutanı Nihat Paşa'ya terk ederek aynı günün akşamı Adana'dan trenle İstanbul'a hareket etmiştir (Türkmen 2000:410).

3.17. Yıldırım Ordular Grubu Ve Suriye-Filistin Cephesi Yenilgileri Hakkında Genel Değerlendirme

Büyük umutlarla ortaya atılan ve Almanya'nın askeri ve ekonomik yardımlarıyla kurulan Yıldırım Ordular Grubu, sonuç olarak ne Bağdat'ı geri alabilmiş, ne de Suriye-Filistin'in elden çıkmasına engel olabilmişti. Bu başarısızlığın sebepleri konusunda bizzat Ordular Grubu bünyesinde görev yapan veya mevkileri itibarıyla durumu

yakından takip eden Osmanlı ve Alman komutanlar tarafından farklı görüşler ortaya atılmıştır. Osmanlı kuvvetlerinin imkansızlıkları ve Başkomutanlık Karargahı'nın hataları konusunda genelde ortak görüş hakimken, Yıldırım Ordular Grubuna bağlı birliklerin sevk ve idaresi, Alman komutanların bölgedeki faaliyetleri konularında farklı değerlendirmeler yapılmıştır. Yıldırım Ordular Grubu'nun başarısızlığı ve Suriye-Filistin'in kaybına yol açan sebepleri tahlil etmeye çalışacağız.

3.17.1. Başkomutanlık Karargahı'nın Hataları

İngilizlerin İkinci Gazze mağlubiyetinden sonra esaslı bir hazırlık devresine girdikleri ve taarruza hazırlandıkları bilinmesine rağmen, bir türlü ne yapılacağına karar verilememesi ve uzun süren yazışmalar da çok değerli zaman kaybına yol açmıştı. Başkomutanlık, Bağdat'ın geri alınması görüş ve tezini ortaya atarak gereksiz bir tartışma ortamı yaratarak hazırlıklara girişeceği yerde, Filistin'i kaybetmemek amacına yönelmiş olsaydı; alınması gereken tedbirlere beş ay öncesinden başlanabilecekti. Taarruz günü dahi, Yıldırım Ordular Grubu içerisinde esaslı bir düzenleme yapılamamıştı. Bunun yanında Osmanlı Ordusu'nda, Yıldırım Ordular Grubu'nu yönetebilecek değerli komutanlar mevcut iken Almanya'dan beklenen yardım karşılığında, Grup Komutanlığı'nın bölgenin coğrafi yapısını ve kendine özgü şartlarını bilmeyen Alman komutanlara bırakılması, cephelerin idaresi konusunda olumsuz sonuçlar doğurduğu gibi; Osmanlı ve Alman komutanlar arasındaki anlaşmazlıklarda durumu daha fazla güçleştirmiştir. Özellikle hiç kimseyle anlaşamadığı bilinen Falkenhayn'ın bu göreve atanmasının, Osmanlı komutanları üzerindeki olumsuz sonuçları düşünülemediği. Başkomutanlık, cephenin idaresi hakkında gereksiz müdahalelerle komutanların zor olan işlerini daha çok zorlaştırmıştır (Genelkurmay 1986:769-770).

Başkomutanlığın, Hicaz'ı sonuna kadar savunmaya çalışması da bir başka yanlış olarak gösterilmektedir. Yüzlerce kilometre uzakta ve isyancı Arapların topraklarının ortasında, çok büyük müfrezelerle korunması gereken bir demiryolu ile Osmanlı Devleti'ne bağlı bulunan Medine'nin savunulması fikri daha çok siyasi ve dini nedenlere dayanıyordu. Fakat o günün şartları içerisinde geçerliliğini yitirmişti. Gerçekleri çok önceden gören Mustafa Kemal Paşa bu konuda Enver Paşa'yı uyarırsa

da sonuç alamamıştı (Selek 1969:185-186). Nitekim Medine'nin savunulması fikri, Amman'ın düşman eline geçmesinden sonra, buradaki 4 tümenin esir olmasına neden olmuştu (Belen 1967:117). Oysa buradaki birliklerden Filistin Cephesi için yararlanılabilirdi.

Sanders (1968:360)'e göre; askeri yönetim altında bulunan Türkiye kendi öz hedefleri ile maddi imkanlarını bağdaştırmayı beceremediği için en büyük sorumluluğu taşımaktadır.

Başkomutanlık Karargahı'nın 1918 yazından itibaren büyük kuvvetlerle Kafkasya'ya ilerlemesi de, Suriye-Filistin Cephesi aleyhine sonuçlar doğurmuştur. Oysa bu dönemde Osmanlı Ordusunun gücü iki cephede birden savaşmaktan çok uzak idi. Filistin ve Suriye'nin kaybı an meselesi iken, sınırlı olan ülke kaynaklarının önemli bir kısmının Kafkasya'da kullanılması Suriye-Filistin Cephesi'nin geleceğinden vazgeçmek anlamına geliyordu. Bu cepheden en azından 2 tümen Suriye Cephesi'ne nakledilebilirdi. Fakat Kafkasya'yı istila etmek amacıyla Romanya'da bulunan 15 nci Tümen Kafkasya'ya sevk edildi. Yani Başkomutanlık Karargahı, Kafkasya'dan iki, Romanya'dan bir ve İstanbul'da bulunan bir tümenle birlikte dört tümeni daha Suriye Cephesi'ne gönderme şansına sahipti. Sonuç olarak Başkomutanlık Karargahı, var olan kuvvetlerini gerektiği gibi kullanamamış ve bu durum Suriye-Filistin'in elden çıkmasında büyük ölçüde etkili olmuştur (Belen 1967:64-66).

Suriye-Filistin Cephesi'ndeki bütün imkansızlıklara rağmen, Enver Paşa'nın Filistin'in kesinlikle savunulması emrini vermesi de, Yıldırım Ordular Grubu'nu zor durumda bırakmıştı. Bunun içindir ki, Liman Von Sanders 100 km.lik bir cephe oluşturmuştu. Oysa düşmanın üstün gücü karşısında bir oyalama taktiğine başvurulabilirdi (Belen 1967:116).

1917 yılı sonuna doğru Osmanlı Devleti'nin nüfus ve ekonomik gücü giderek azalırken, silahlı kuvvetlerindeki tümen, kolordu ve ordu sayısı artmaktaydı. Bu çok sağlıksız bir artış idi. 7 nci ve 8 nci Orduların kuruluşuyla 3, 1918 de 2 nci Ordunun katılmasıyla Suriye Cephesi'ndeki ordu sayısı 4'e çıkmıştı. Bu sadece kağıt üzerinde bir artış idi ve işleri daha fazla karıştırmaktan başka bir işe yaramamıştı (Boğuşlu 1990:139).

Liman Von Sanders, "Türkiye'deki Askeri Çöküntünün Sebepleri" adlı raporunda, bütün başarısızlıklarda öncelikle Enver Paşa'yı suçlamaktadır. O'na göre: "*Almanya*

Enver Paşa'nın manevi ve askeri kabiliyetlerine güvenmekle büyük hata işlemiştir. Oysa Enver Paşa, kendini beğenmiş, şahsi servet kazanma hırsıyla, şahsi menfaatlerini vataninkinden öne koymuştu. Enver Paşa'nın yerine daha az uysal fakat kendi vatanının menfaatlerini candan benimsemiş olan başka biri Harbiye Nazırı olsaydı daha faydalı olabilirdi. Enver Paşa'nın yanında bulunan Alman müşavirleri de gerçekleri görememiş, Osmanlı Ordusunun ikmal vasıtaları ve hareket imkanları hakkında yanlış bilgiler vermişti. Oysa bunların yerine tecrübeli ve denenmiş Osmanlı subaylarının işbirliği gerekiyordu. Yıldırım projesi ise baştan yanlışti. Çünkü, Yıldırım Ordusu çok iyi teçhiz edilmiş Alman birliklerine karşın tamamıyla yanlış bir şekilde tasarlandığından bu teşebbüsten herhangi bir başarı beklenemezdi. Osmanlı kurmay subaylarının Yıldırım Harekatının dışında bırakılması da anlaşılır gibi değildi. Yıldırım Ordusu için gerekli bilgi ve belgeler önceden değil, çok sonradan hazırlandığı için, bu harekatın harita üzerinde tasarlanıp yapılamayacağı geç de olsa fark edilmişti. Alman birlikleri içerisinde en iyisi olan 11 nci Avcı Taburunun da cepheye gelir gelmez geri alınması, Filistin Cephesi'ni zor durumda bırakmıştı” (Kurat 1966:76-85).

Liman Von Sanders'in bu değerlendirmeleri karşısında Enver Paşa'nın en yakın askeri müşavirlerinden olan General Bronsart Von Schellendorff ise Enver Paşa hakkında doğrudan eleştiride bulunmamıştır. Bronsart'ın iddiasına göre; o günlerde Osmanlı Devleti'nde Enver Paşa'nın yerini alacak hiçbir kumandan yoktu (Kurat 1966:13).

Sina-Filistin Cephesinde görev yapan komutanlardan biri olan Albay İsmet Bey'de (İnönü) hatıralarında, Osmanlı Hükümetini suçlayarak, Suriye halkının dört yüz yıldan beri beraber yaşadığı Türk Milletine düşman hale getirildiğini ve bu durumu merkezi idarenin fark edip tedbirler alamadığını belirtmiştir. Başkomutanlık Karargahı'nın ise Filistin Cephesi için hiçbir çaba göstermeden bütün fedakarlığın Osmanlı askerinden beklendiğini ifade etmiştir (Selek 1969:193-194).

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Genel Karargahı'ndaki etkili kişilerin çoğu vatansever, cesur ve çalışkan olmalarına rağmen, askeri sevk ve idaresinde, ikmalinde ve iaşesinin sağlanmasında önemli kusurları vardı. Bunların en önemlisi de, askerlik ilim ve sanatının imkanlarla kayıtlı olduğunu göz önünde bulundurmamalarıydı. Geniş savaş plan ve hareketlerini hazırlamaktaki maharetlerini bunların gerçekleştirilmesiyle ilgili olanakların sağlanmasında gösteremiyorlardı. Yıldırım Projesini de buna en iyi

örnek olarak gösterilebilir. Askerlik ilim ve sanatının ayrıntıları ile uğraşmayı fazla önemsemiyorlardı. Askerlik sevk ve idaresi için klasik fakat mantıksız düşüncelere sahiptiler. “*Asker acıkmaz, asker yorulmaz, asker üşümez*”. Doğanın kanunlarına aykırı olan bu felsefe, Birinci Dünya Savaşı’nın birçok cephesinde asker ihtiyaçlarının ihmal edilmesinde kendisini göstermişti. Askerlik eğitimine gereği kadar önem verilmez, yiyeceği, giyimi, sağlık durumu ile ilgili tedbirler alınmazdı. Teftişlerde bu durumun, mümkün olduğunca ve kısa bir süre için üst komutanlardan gizlenmesi marifet sayılırdı. Böyle bir gizlemeyi yapmayan veya yapamayan birlik komutanı daha üst mevkide bulunanlar tarafından değiştirilirdi (Karal 1983:409-410). Enver Paşa savaşın sonuna kadar Sina-Filistin Cephesi’nin önemini tam olarak kavrayamamıştı. Bağdat Harekatına hazırlık yapıldığı günlerde kendisine Filistin’deki İngiliz tehlikesi konusunda uyarılarda bulunanlara “*Düşmanın Filistin’e işgaline engel olunmazsa, bu ne genel durum üzerine kesin bir etki meydana getirir, ne de Osmanlı Devleti için tehlikeli olur*” (Kressentein 1943:168) demekteydi. Oysa savaşın sonu büyük ölçüde bu cephede belli olmuştu.

3.17.2. Osmanlı Ordusu’nun Durumu

Sina-Filistin ve Suriye Cephelerindeki başarısızlıkları gerçek anlamı ile değerlendirebilmek için, bu cephelerde çarpışan kuvvetlerin her bakımdan esaslı bir karşılaştırılmalarının yapılması gerekmektedir. Bu dönem hakkında en iyi bilgiyi verecek olanlar şüphesiz cephede veya komuta heyetinde bulunan, ordunun her türlü ihtiyaçlarını karşılamaya çalışan ve eksikliklerin farkında olan komutanlardır. Çalışmamız içerisinde zaman zaman orduların kuvvetleri hakkında bilgi verilmiştir. Fakat sadece bu kuvvetlerin rakamlarına bakmak da kıyaslama yapma açısından yeterli olmayabilir. Bunun yanında bu kuvvetleri oluşturan Osmanlı askerinin bu dönemdeki psikolojisi, sağlık durumu ve yaşesinin de ne durumda olduğunun bilinmesi gerekmektedir. Yıldırım Ordular Grubu’nda görev yapan Osmanlı ve Alman komutanların raporlarının incelenmesi, durumun aydınlatılmasında yararlı olabilecektir. Bu raporlardan özellikle Hüseyin Hüsnü Emir’in (Yıldırım Ordular Grubu Kurmay Başkan Yardımcısı), Gazze-Birüssebi yenilgisini hazırlayan faktörler raporu, Osmanlı ve İngiliz Ordusunu kıyaslanması ve değerlendirme yapılması bakımından büyük önem taşımaktadır:

“...İngiliz subayı ve eri iâşe, teçhizat ve hayati harp araçları açısından mükemmel durumdaydı. Osmanlı subayı ve eri, sözü edilen konularda pek geri bulunmaktaydı. Ordumuzun büyük bir kısmını aylarca belki de yıllarca ailelerinden bir mektup, bir selam hatta sadece hayırlı bir haber alamayan subay ve erlerimiz oluştuyordu. Onların gündüzleri kızgın güneşin, geceleri ilikleri donduran ayazın tesirlerini değiştiremeyecek, delik ve dayanıksız bir çadır bezinin altında veyahut bir toprak kovuğunun rutubetli boşluğunda geçen, sert ve tehlikelerle dolu hayatlarını ara sıra değiştirecek hiçbir vasıtaları, hatta kuvvetli ve sıhhi denebilecek sınırlı ve sade yemekleri bile yoktu. (Yetersiz ekme, pek az et, az miktarda yağ, nadiren şeker ve ekseriya yalnız bir çeşit kuru sebze...)

Cephe gerisinde bir sinemanın, ara sıra memleketten, meçhul ve lütfekar bir limandan gelen bir paket ile, bir kutu sigaranın, ordu denilen o büyük insan topluluğuna yapabileceği etki, bazen binlerce ikmal erinden daha kıymetli olur. Bizimkiler asrın getirdiği bu nimetlerden yoksundular.

Cephenin gerilerinde, subay ve erlerin top ve tüfek sesleri dışında biraz dinlenme, düşünme, müzik, serbest spor ve maçlarla siperlerde bozulan sinirlerini tedavi etme, zayıflayan güç ve kuvvetlerini toparlamada ihtiyaçlarını tatmin etmesine müsait ferahlatıcı yerler, dinlenme yerleri, mesire yerleri tedarik edilir ve hazırlanır. Buralarda subay ve erler, sessiz bir bahçeye bakan bir oda içinde temiz ve yumuşak bir yatağa yatmak, beyaz bir sofranın üzerinde temiz tabaklar içinde yemeğini almak fırsatına erişmiş olur. Halbuki, Sina hudutlarının kızgın kum ve toprakları içinde haftalar ve belki de aylarca değişmeksizin düşmanı beklemek durumunda kalan subay ve erlerimizin her türlü meşakkatli hayat ile zayıflayan ruhun biraz kuvvetlendirme ve sürekli top, bomba ve tüfek sesleriyle bozulan sinirlerini tedavi edebilme olanağı yoktu. Sina Cephesi'nde de diğer cephelerimizde olduğu gibi, yalnız sertlik geçerliydi. Subay ve erden her şey ve her şey istenir fakat onlar için hiçbir şey yapılamazdı.

Sina Cephesi'ndeki düşmanımıza gelince, medeniyetin her türlü nimetlerinden yararlanıyordu. Asrın en güzel ömür artıran şehrini, mesire yerlerini ve hamamlarını cepheye bağlayan seri ve geniş bir çift demir yolu vardı. Karşı tarafta nefis yiyecek ve içeceklerle birçok giyecek vardı. Yaşam şartları ile diğer ihtiyaçları, maddi ve manevi açıdan mükemmeldi. Bütün bunları mümkün kılan para, beceri ve çok sayıda, güvenilir deniz ve kara ulaşım araçları, hep karşı tarafta bulunuyordu.

Harpte düzenli ve değişimli izin usulü Avrupa ordularında, özellikle harbin son yıllarında ihtiyaçtan doğan bir kaide ve kanun hükmüne girmiş, özellikle cephedeki subayların uzun müddet geride kalmış olanlarla değiştirilmesi ve bu şekilde cephedeki hizmet şerefiyle bunun ağır sorumluluğunun herkese mümkün olduğu kadar eşit olarak dağıtılması mühim bir sevk ve idare kaidesi olmuştur. Bizde ne yazık ki ne o, ne bu yapıldı. Düzenli ve değişimli izin usulü memleketimizde, Avrupa'da olduğu gibi yapılamazdı. Buna ne memleketin geniş olan yüzölçümü ne de vasıtalarla münasip olmayan ulaşım araçları müsaitti. Fakat cephedeki subayların ve hatta erlerin zayıflayanlarını bile geridekilerle değiştirmek her zaman mümkündür ve çok gereklidir.

İki taraf ordularının maddi ve manevi durumları arasındaki bu büyük farklılık, sayı farklarında da kendini gösterir. Belki de bunlar ötekilerden daha etkilidir. Özellikle İngilizlerin önemli bir kısım kuvvetlerinin atlı olduğunu (3 ncü Süvari Tümeni ile bir hecin süvari müfrezesi) ayrıca katırları ve bizim buna karşılık bütün cephede, süvari kuvveti olarak yalnız sekiz zayıf süvari bölüğü ile bir hecin süvari bölümümüzün bulunduğunu göz önüne getirirsek 1917 Ekiminin sonunda Sina Cephesi'nde mücadele için karşı karşıya duran her iki taraf ordularının, kuvvet ve kudretleri hakkında bir fikir edinebiliriz..." (Erkilet 2002:177-179).

Hüseyin Hüsnü Emir'in yukarıda bir kısmı verilen ifadeleri, Osmanlı Ordusunun her alanda düşmanından zayıf olduğunu, düşmanın sınırsız imkanlarının, cephede kendisine nasıl bir üstünlük sağladığını açıkça ortaya koymaktadır.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı Liman Von Sanders'in raporlarında değindiği hususlarda, Suriye-Filistin hezimetini öncesi Osmanlı Ordusunun durumunu açıkça ortaya koymaktadır:

“

Bandırma :13/12/1917

Türk Ordularının Bugünkü Durumu:

Birçok yanlış tedbirin sonucu olarak, Türk Ordularındaki muharip birliklerin mevcudu azalmıştır ve bu birliklerin harp kabiliyeti, önemli ölçüde gerilemiştir. Esasen yol ve nakil vasıtalarının memnuniyet verici olmaktan çok uzak haller ki, bizi birçok zorluklara katlanmaya mecbur etmektedir.

Türk Ordusu, çeşitli harp cephelerinde büyük kayıplar verdi. Bundan başka, birçok yanlış hareket dolayısıyla da kayıplara uğradı. Bunların pek çoğundan sakınmak mümkündür. İlerisi için bu hatalardan ders almak gerekir.

Türk Ordusunda her türlü ölçüyü aşan firarlar:

Türk Ordusunda asker kaçaklarının sayısı 300 bini aşmış bulunuyor. Bunlar düşmana sığınmak için kaçmış değillerdir. Aksine kendi memleketlerine kaçıyor ve oralarda hırsızlık, yağmacılık ve her türlü asayiş bozucu hareketlere girişiyorlar. Bunların takibi için her tarafta müfrezeler teşkil olunuyor.

Türk Ordularındaki muharebe birlikleri mevcudunun bugünkü seviyesine düşmesinin sebebini, ancak Türkiye'nin özel durumunu bilenler anlayabilir.

Harp kabiliyetinin azalması:

Türk askeri, özellikle Anadolu askeri mükemmeldir. Bu insanlara biraz itina göstermekle, gereği kadar yiyecek sağlamakla ve iyi bir talim, sakın ve güvenli bir sevk ve idare ile en büyük görevler yaptırılabilir.

Arapların da büyük bir kısmı – eğer yetiştirmenin başından itibaren sert, fakat adil bir muameleye tabi olurlarsa – iyi asker olarak yetiştirilebilir.

Ordunun birçok kısımlarında harp kabiliyetinin zayıflaması, Türk Genel Karargahının aldığı hatalı kararların sonucudur. Hemen iki yıldan beri birliklerin çoğu, yetişmek için gerekli zamanı bulamamışlardır. Küçük ve büyük birlikler, daha sağlam bir hale gelmeden durmadan bölünmüş ve parçalanmışlardır. Münferit bölük ve taburlar, makineli tüfek bölükleri ve bataryaların erleri durmadan kendi birliklerinden alınmış, öteye beriye dağıtılmışlardır. Cephelere gönderilecek birlikler, bazen hiç yetişmemiş veya pek az yetişmiş erlerle ikmal edilmektedir. Bu birlikler dahi, henüz sağlam bir şekil almadan, başka yerlere adam veya birlik vermek zorunda kalmaktadır.

Birlikler bir yere sevk edilmek üzere trenler bindirildiğinde ekseriya ne erler, ne de bunların başındakiler birbirini tanımaktadır. Bu yüzden erler, vurulma tehlikesine rağmen, her an birliklerini bırakıp kaçabilmektedirler. Firarlar, trenden atlayarak veya koldan ayrılarak ve ordugahlar ile karargahlardan kaçmak suretiyle yapılmaktadır.

Hiçbir tümen yoktur ki, Doğuya giderken ya da Toros Güneyindeki cephelere giderken binlerce firari vermemiş olsun.

Şimdi görülen bu büyük ölçüdeki firar, Türklere eskiden miras kalmış değildir. Her bakımdan güvenilecek bir kimse olan Kafkas Ordular Grubu Komutanı İzzet Paşa'nın

bana söylediğine göre, eskiden bu şekilde firar görülüş değıldir. Yolların, nakil vasıtalarının ve iaşenin kötülüğü de, hiç şüphe yok ki, bu duruma sebep olmaktadır. Türk Ordularının bugünkü durumu, şimdiye kadar uygulanan metotların hatalı olduğunu ortaya çıkarmıştır. Başarı için başka yollar seçilmelidir. Erlerin ikmal kaynaklarının da pek daraldığı gözden uzak tutulmamalıdır.” (Sanders 1968:219-224).

Liman Paşa, 20 Haziran 1918 tarihli raporunda ise: *”...Bugün Türk asker kaçaklarının sayısı, silah altındakilerden çoktur. Birliklerin iâşe sorumluluklarını Türkler üzerlerine almıyorlar, alsalar bile vaatlerini tutmuyorlar. Emrim altındaki birliklerin üst-başları o kadar fenadır ki, bir çok subay yırtık elbiselerle geziyor. Öyle tabur komutanları var ki, çizme bulamadıkları için çarık giyiyor...” (Sanders 1968:276) ifadelerini kullanmaktadır.*

Yine Liman Paşa'nın 27 Mart 1919 tarihli başka bir raporunda :

”...Filistin Cephesinde 19 Eylül tarihinden itibaren çöküntü baş göstermişti; çünkü bu cephe 1918 yılının başından beri azıcık olsun yeter derecede ikmal görmüş değildi. Zayıf Türk birlikleri altı buçuk aydan beri değıştirilmeksizin ve istirahat ettirilmeksizin ve hiçbir yedekleri olmaksızın, cephede tutulmuşlardı. Bunların yiyecekleri ve giyecekleri kötü olup, takat ve kudretlerinin son haddinde idiler...” demekteydi.

Von Kress'in şu ifadeleri Osmanlı Ordusunun o günkü durumu hakkında fikir vermesi açısından önemlidir:

”...24 ncü Tümen'in harp kıymeti hakkında yanlış bir tahmin yapılmaması için bu tümenin Haydarpaşa'yı kol ve katarları hariç olmak üzere 10.057 er ile terk ettiğı halde cepheye yalnız 4.635 er ile geldiğini bildiriyorum, bu birliğin tahminen yüzde on dokuzu yolda hastanelere teslim edilmiş, yüzde yirmi dördü firar etmiş ve yüzde on sekizi izinden dönmemiş veya diğler tümenlerin birlikleri tarafından yakalanarak alıkonulmuştur. Son zamanlarda soğuk algınlığından hastalananların sayısı dikkati çekecek derecededir. Mesela ayın altısında 84, yedisinde 125 tir. Tümenin 5 subayı ile 516 er i halen hastanelerde tedavi edilmektedir. Hastalık neticesinde bu zayıtın olmasına sebep tümene, cepheye hareketinden önce hiç battaniye verilmemiş yalnız eratin yüzde otuz üçüne yetişecek kadar beylik ve ancak üç ere iki çadır bezi dağıtılmıştır...” (Kressentein 1943:173).

3.17.3. Alman Komutanların Tutumu

Osmanlı Devleti, Alman askeri yardımından büyük faydalar beklerken, bu durumun olumsuz sonuçlar doğurabileceğini çok fazla hesaba katmamıştı. Gittikçe kötüleşen savaş durumuyla birlikte, Osmanlı ve Alman subaylar arasındaki ilişkiler de kötüleşiyordu. Osmanlı Ordusundaki Alman birliklerinin artmasıyla da Osmanlı ve Alman birliklerinin arası açılıyordu. Alman komutan ve askerleri, müttefikleri Osmanlıların duygularını anlamak ve bu duygulara saygı göstermek konusunda fazla gayret göstermiyorlardı. Osmanlı insanı, artık asıl sorunun devletin bağımsızlığını korumak olduğunu düşünmeye başlamıştı (Pomiankowski 1990:184). Bu durum başta M. Kemal Paşa olmak üzere bir çok Türk komutanın raporlarında açıkça görülmektedir.

Almanların bu yaklaşımı, Alman Başkomutanlığı Harekat Şubesi Müdürü Wetzell'in 1917 sonlarında bir muhtıraya koyduğu notta çok iyi anlaşılıyordu. Bu notta "*Türkiye bize tabidir*" deniliyordu. 6 ncı Ordunun karargah subayı Kiesling de, karargahta çalışan Türk ve Alman subaylar arasında büyük ayrılık olduğunu, Alman subaylarının çoğunda, Türk adetlerini ele alan ve düşmanlık yaratan çok kuvvetli bir eleştiri eğilim bulunduğunu söylüyor. Osmanlı Devleti'ndeki durum ve şartlar sık sık Alman ölçülerine vuruluyor ve Müslümanların duyarlılıkları dikkate alınmıyordu. Çoğu kez Türklere kötü lakaplar takılıyordu. Hatta bir süre sonra Türklere, "Banausen" (adi ruhlu insan, cahil olduğu halde alim gibi görünmek isteyen adam) denmesi kesin bir emirle yasaklanmıştı" (Wallach 1977:223). Verilen emirlere körü körüne itaat isteyen şekliyle Prusya karakteri, Türklerin karakteriyle hiç uyuşmuyordu. Bu bakımdan Almanların Türkleri kendi düşüncelerine göre yönetmeye çalışmaları milletin temsilcisi olan orduda tepki yarattı ve bu tepki zamanla bir milli gurur meselesi haline geldi (Villalta 2000:133).

Almanların çok iyi beslenmelerini sağlayan özel ikmal de –ki bu dönemde Osmanlı ordusunun durumu göz önüne alınırsa- ilişkilerde olumsuz etki yapıyordu. Kendi isteklerini Türk meslektaşlarına "zorla ve saygısızca" kabul ettiren ve bu suretle "üstünlüklerini ortaya koyan" Alman menzil makamlarının tutumu da iyi ilişkilerin gelişmesine engel oluyordu (Wallach 1977:223-224).

Wallach (1977:245-246)'a göre "*Osmanlı Devleti'nde görevlendirilen Alman subayların, böyle bir görevi kabul etmelerinde, kişisel yeteneklerden çok, para hırsı*

veya macera hevesi ya da tekdüze çalışmaktan ve kendi ordusundaki yükselme imkansızlığından kurtulmak gibi maddi hususlar ön planda gelmektedir. Bu şekilde gönderilen eğitimci subaylar, yardım etmeleri gereken ve gerçektende yardım etmek istedikleri ülke hakkında çoğu kez hiçbir şey bilmeyen; halkın özel sorunlarını, yaşam tarzını, adetlerini kavrayamamış kişilerdi. Bu cehalete bir de ülkenin dilini bilmemek eklenir. Bunların sonucu olarak da, bu subaylar belirgin bir büyüklük duygusuna kapılmışlardı. Yabancı bir ordunun eğitimi ve desteklenmesi için gönderilmiş olduklarından, eğitilen ve yetiştirilen orduya tepeden bakmak gibi bir hissin etkisi altındaydılar; eğitilen ordudan daha iyi olmasalar çağrılmazlardı. Ülke ve halk hakkındaki bilgisizlikle birleşen bu kibirlilik, askeri alanı aşarak bütün alanlara yayılmış ve hizmetine girilmiş hatta verdiği maaşla geçinilen ev sahibi ülkenin küçümsenmesine bazen de hor görülmesine kadar gitmiştir. Bu tutum da yardım edilen ülke halkından çok fazla gizlenemez ve er geç çeşitli şekillerde su yüzüne çıkar ve sürtüşmelere düşmanlıklara neden olmuştur”.

Osmanlı Devleti’nde görev yapan Alman komutanlar, çoğu kez kendi ordularındaki yöntemleri, yardım edilen ülkede de uygulamaya çalışmak gibi bir yanılda ısrar ederek, yenilgilerin artmasına katkıda bulunmuşlardır. Oysa Osmanlı Devleti’nin ekonomik durumu eğitim düzeyi, düşünce tarzı ordunun değişik görevleri gibi özel şartlar, çok fazla dikkate alınmamıştır. Bu yüzden Alman komutanların emirleri ve önerileri çoğu kez Türkler tarafından anlaşılmamış ve tepkiyle karşılanmıştır.

Osmanlı Devleti’nde görev yapan Alman komutanlar, Osmanlı askeri ile daha fazla bütünleşip, askeri konuların dışında başka faaliyetlerde bulunmasalardı, şüphesiz Osmanlı Devleti’ne çok daha yararlı olabileceklerdi. Yıldırım Ordular Grubu oluşturulup Alman komutanların geldiği dönemde, Osmanlı kuvvetleri artık savaştan yorulmuş, ümitsiz ve bezgin bir durumdaydılar. Böyle bir ortamda görev yapan Alman komutanların, Osmanlı askerini motive etmesi gerekirken, Osmanlı askerini küçümseyip, sertlikle idare etmek gibi büyük bir yanlış içerisine girmişlerdi. Bu durum da Osmanlı subay ve askerleri arasında daha fazla savaş şevkinin kırılmasına yol açmıştı. Bu sebeple yardım amacıyla ve büyük masraflarla geldikleri Filistin’de Osmanlı Devleti’nin savaş hedeflerinin gerçekleşmesinde önemli bir katkıları olmamıştır.

M. Kemal Paşa, 14 Mart 1926 da Hakimiyet-i Milliye Gazetesinde yayınlanan beyanında Alman Askeri Heyeti ve komutanları hakkında şunları söylemişti (Askeri Tarih Seminerleri 1985:141-142):

“ ...Zaten daha önce Türk milletini ve ordusunu gayri tabi bir vaziyete sokmuşlardı. Bu gayri tabi vaziyet, ordunun ecnebi bir heyeti askeriye eline terk ve tevdi edilmesidir. Bu noktayı nazardan Almanları ve Alman askeriyesini tenkit etmek istemem, asıl tenkide layık olanlar, bittabi bizim devlet reisimiz ve bilhassa devlet adamlarımızdır. Türk ordusunun aciz ve kabiliyetsiz olduğu kanaatiyle, o heyetin ayaklarına kadar giderek ve rica ederek memleketimize davet eden onlar idi. Bu heyete Türk milletinin kabiliyetsizliğinden ve beceriksizliğinden sarih suretle bahsedilmiş, kendilerine adeta gelip bizi adam etmeleri teklif edilmiştir. Böyle bir müracaat üzerine gelen bir heyet, dahil olduğu muhiti ve o muhite hakim olanları aciz, hatta haysiyetsiz telakki ederse mazur görülebilir.”

Mustafa Kemal Paşa'nın ifadelerinde de anlaşıldığı üzere Alman komutanlar ile Türk komutanları arasında yaşanan anlaşmazlıklar kaçınılmaz olup burada sorumluluk daha çok Osmanlı devlet adamlarında gösterilmektedir.

4. SONUÇ

Bu çalışmamızda Birinci Dünya Savaşı'nda Yıldırım Ordular Grubu faaliyetleri hakkında bilgi verilmiş ve değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Yıldırım Ordular Grubu, Türk ve Alman kuvvetlerinin katkılarıyla oluşturulduğundan, her iki tarafa ait değerlendirmelerin yanında, tarafsız harp yazarlarının değerlendirmelerine de yer vermeye çalışılmıştır. Burada ulaşabildiğimiz bilgilerle, kesin sonuçlara ulaşmak veya böyle bir iddiada bulunmak, şüphesiz tarih bilimi açısından doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Bunun için Alman Arşivlerinin de incelenmesi ve daha kapsamlı bir araştırma yapılması gerekmektedir.

Birinci Dünya Savaşı başladığında, Osmanlı Devleti ve Almanya oluşturdukları ittifakta, birbirlerinden çok şey beklemişlerdir. Fakat işler ters gitmeye başladığında, doğal olarak her iki tarafta da yaşanan huzursuzluklar, güvensizliğe ve bu ittifakın sorgulanmasına yol açmıştır. Bu durumun en fazla hissedildiği bölgeler ise, Suriye-Filistin ile Kafkaslar olmuştur. Bu çalışmamızda daha çok Suriye-Filistin bölgesindeki Türk-Alman ilişkileri incelenmiştir.

Almanya'nın Yıldırım Ordular Grubu'na katkıları, Mezopotamya ve Orta Doğudaki çıkarları doğrultusunda gerçekleşmişti. Bunun yanında İngilizlerin bu cepheye büyük kuvvet ayırmak zorunda bırakılması ve Almanya'nın Avrupa cephelerinde rahatlaması da, beklentiler arasındaydı. Süveyş Kanalı'na yapılan taarruzların başarısız olması, Arap isyanı sonucu, İslam dininin merkezi olan Mekke'nin ve bir yıl sonra da Bağdat'ın kaybı, Osmanlı Devleti'nin siyasi ve dini otoritesini fazlasıyla sarsmıştı. Osmanlı ordusu, maddi bakımdan olduğu kadar manevi bakımdan da sarsılmıştı. Sina-Filistin Cephesi'ndeki ordu, her türlü yokluklar içerisinde güçsüz bir haldeydi. Hastalıkların ve firarın artması orduyu eritmişti. Orta Doğu'da Arap isyanı her geçen gün büyüyordu. Bu durum, ordu saflarındaki Arap subay ve erlerinin durumlarını olumsuz etkilediği gibi, zafer ümidini kaybeden ve uzun süren harpten bıkan Osmanlı erlerini düşman propagandasına müsait hale getiriyordu.

Osmanlı ordusu'ndaki bu durumu gören Almanya, Osmanlı Devleti'nin savaştan çekilerek, İtilaf Devletleriyle ayrı bir mütareke imzalamasından korkmaya başlamıştı. Alman Genel Karargahı, Osmanlı Devleti'nin savaşa devamını sağlamak için büyük fedakarlık yapması gerektiğine karar vermiş ve Yıldırım Ordular Grubu böyle bir

ortamda oluşturulmuştu. Türk harp yazarlarının bir kısmı kabul etmese de, Alman Genel Karargahı, Yıldırım Ordular Grubu'nun oluşturulmasına büyük katkıda bulunmuştu. Fakat Sina-Filistin Cephesinde başarılı olmak için bu destek de yetmemişti. Almanya'nın vaat ettiği yardımların tamamı cepheye ulaşamamıştı. Alman birliklerinin bir kısmı Kudüs'ün kaybindan sonra cepheye gelebilmiş, bir kısmı da büyük İngiliz taarruzu öncesi Alman Genel Karargahı tarafından başka yerlerde kullanılmak üzere geri çağırılmıştı.

Yıldırım Karargahı'nın kurulması ve çalışmalara başlamasıyla birlikte, Osmanlı komutanları arasında farklı sebeplerden dolayı büyük tepki oluşmuştur. Grup Komutanlığı'na atanan Falkenhein'in tutumu, bu tepkilerin daha fazla büyümesine yol açmıştır. Osmanlı komutan ve askerleri, kendi vatanlarında yabancı bir karargah tarafından idare edilerek, atıl durumda bırakılmalarını kabul edememişlerdir. Bunun yanında Yıldırım Karargahı'nın Osmanlı içişlerine de karışmaya çalışması, Osmanlılar arasında Almanlara karşı şüphe ve güvensizliğe de yol açmıştır. Alman komutanların, Osmanlı ordusunun, Osmanlı siyasi yapısının ve coğrafyasının özelliklerini tam olarak kavrayamadan faaliyetlere başlamasının sakıncaları kısa sürede ortaya çıkmıştır. Bir süre sonra Alman ve Osmanlı komutanları birbirini anlamamaya ve emirleri tam olarak yerine getirmemeye başlamışlardır. Ordu'nun Genel Karargahı ile ast karargahlar ve erler arasında bütünlük sağlanamamıştır. Bazı Osmanlı subayları, Alman subayların gelmesiyle birlikte, sahip oldukları mevkileri Alman komutanlara bırakmak veya paylaşmak istememişlerdir. Osmanlı ordusunda görev yapan Alman subaylara, kendi rütbelerinden bir üst rütbe verilmesi geleneği, Alman komutanların kendilerini Osmanlı subaylarında üstün görmelerine yol açmış ve Osmanlı subayları arasında da kızgınlığa neden olmuştur. Alman komutanları, Osmanlı subaylarından daha iyi oldukları için çağrıldıklarını düşünmüşlerdi. Osmanlı subaylarında ise tam tersi bir durum söz konusu olmuştu. Alman komutanların ordu komutanı olarak görevlendirilmelerinin, kendilerinin askeri yeteneklerinin küçümsendiği anlamını çıkarmışlardı. Başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere, gururlu Osmanlı paşaları bu durum karşısında tepkilerini dile getirmekten çekinmemişlerdir. Bu paşalara göre asıl suçlu, Almanları Osmanlı Devleti'ne çağırın Başkomutanlık Karargahı ve Başkomutan Vekili Enver Paşa idi.

Osmanlı ordusunun durumu, özellikle 1916 yılından sonra, cephelerde mücadele ettiği İngilizlerle kıyaslanamayacak kadar kötüydü. Almanya'nın gönderdiği kuvvetler

ancak Sina, Filistin ve Suriye'nin boşaltılmasını geciktirerek, İngilizlerin daha fazla oyalanmasına yaramıştır. Bu açıdan bakıldığında, Yıldırım Ordular Grubu'nun oluşturulmasıyla, Almanya'nın savaş hedeflerinden bir kısmını gerçekleştirdiği ileri sürülebilir.

Yıldırım Ordular Grubu'nun başarısızlığında Osmanlı Ordusu'nun İngilizler karşısında güçsüzlüğünün yanında Başkomutanlık Karargahı'nın hatalarının da etkisi olmuştur. Başkomutanlık Karargahı var olan ülke kaynaklarını gerektiği gibi değerlendirmeden, büyük askeri hedefleri gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bu hedefleri o günkü şartlar içerisinde gerçekleştiremeyeceğini anlamalı ve kendisine daha sınırlı hedefler belirlemeliydi. Oysa savaşın ilk yarısında orduların büyük kısmı, Başkomutanlığın zamansız siyasi hedeflerini gerçekleştirmek uğruna eritilmişti. Buna rağmen Başkomutanlık Karargahı, Avrupa'ya seçme Osmanlı askerini göndermekte bir sakınca görmemiştir. 1917 yılına gelindiğinde Osmanlı Ordusu ancak savunma yapabilecek durumda iken, Başkomutanlık Karargahı, halen taarruz planları yapmaktaydı. Yıldırım Ordular Grubu da böyle bir amaç uğruna oluşturulmuş fakat Bağdat'ın geri alınması veya Sina-Filistin Cephesi'nin takviyesi konusundaki kararsızlıkla geçirilen zaman, İngilizlerin taarruz için hazırlanmalarına imkan tanımış ve bu durum Kudüs'ün kaybına neden olmuştur. Bağdat'ın geri alınması düşüncesine, Osmanlı subayları ve bazı Alman komutanları karşı çıkmasına rağmen Başkomutanlık Karargahı, gereksiz şekilde ısrarını sürdürmüştür. Almanya'dan gelmesi beklenen yardım uğruna Falkenhein'in Grup Komutanlığına atanması ve karargahın büyük çoğunluğunun Almanlardan oluşmasının Osmanlı subayları üzerindeki olumsuz etkisi düşünülmemiştir. Alman komutanlar ile Osmanlı komutanları arasındaki anlaşmazlıklarda ise, Alman yardımını kaybetmemek için Osmanlı komutanları aleyhine kararlar alınmıştır.

Arap isyanının zamanında fark edilip gerekli önlemlerin alınamaması Sina-Filistin Cephesinde Yıldırım Ordular Grubu'nun işini daha fazla zorlaştırmıştır. Suriye-Filistin'in kaybedilmesinin an meselesi olduğu bir dönemde Kafkaslarda gerçekleştirilen askeri hareket, bu cephenin çökmesindeki en önemli nedenlerden birisi olmuştur. Suriye-Filistin Cephesi, Başkomutanlık Karargahı tarafından adeta kaderine terkedilmiştir. Sonuç olarak Başkomutanlık Karargahı memleket kaynaklarının kullanılmasında, askeri ve siyasi hedeflerin belirlenmesinde ve orduların sevk ve

idaresinde büyük zaaf göstermiştir. Yıldırım Ordular Grubu ve faaliyetlerinin, Türk ve Alman cephelerinde tamamen farklı yorumlandığı görülmektedir. Türkler, Almanları “yardım” adı altında bu bölgeleri sömürge haline getirmeye çalışmakla suçlarken, Almanlar ise Osmanlı ordularını zor durumdan kurtarmak için her şeyi yaptıklarını fakat Osmanlı Ordusu’nun çok zayıf, kaynakların yetersiz ve Başkomutanlık Vekaleti’nin beceriksiz olmasından dolayı istenilen başarıyı sağlayamadıklarını ileri sürmüşlerdir. Bu konuda kesin bir yargıda bulunmak zordur. Fakat bu durum, masa başında ittifak kurulmasına rağmen gerçekte istenilen birlikteliğin sağlanamadığını ortaya çıkarmaktadır. Osmanlı Devleti, sömürgeciliğin devlet politikası haline geldiği ve bu yüzden dünya savaşının yapıldığı bir yüzyılda, Almanya’dan çok daha farklı bir politika beklememeliydi. Başkomutanlık Karargahı, bunun bilinciyle hareket etmeli, özellikle bağımsız devlet anlayışına ters düşecek müdahalelere maruz kaldığında, gereken tepkiyi gösterebilecek duyarlılıkta olmalıydı. Almanya’dan beklenen yardım karşılığında Osmanlı Ordusu’na müdahale etmelerine izin verilmemeliydi. Osmanlı yönetimi kendi subaylarına güvenerek orduları onlara teslim emeliydi.

Almanya ise Osmanlı Devleti’ne yardım amacıyla geldiği bölgede farklı amaçları gerçekleştirmeye çalışmakla iki yüzlü bir politika izlemiş oluyordu. Bu durum Almanya’ya karşı kuşkuyla yaklaşılmasına ve güvensizliğe sebep olmuştu. Ayrıca Yıldırım Karargahındaki Alman komutanların, Osmanlı Devleti’ni Almanya’ya muhtaç, kendi ordularını iyi idare edemeyecek kadar aciz bir millet olarak görme, Osmanlı subayını ve askerini küçümseme eğiliminde olmaları da, Almanlara son dönemlerde ne kadar taviz verildiğini de göstermekteydi. Yine de Osmanlı Devleti’ne gelen Almanların tutumlarını çok fazla suçlamak, doğru bir yaklaşım olmayabilir. Sonuçta bu kişiler Osmanlı Devleti ile Almanya arasında yapılan askeri anlaşmalar çerçevesinde Osmanlı Devleti’nde görevlendirilmişlerdir ve doğal olarak kendi ülkelerinin çıkarlarını müttefiklerinden daha üstün tutmuşlardır. Burada asıl sorgulanması gereken; Alman komutanları Osmanlı Devleti’nde görevlendiren kişiler veya Almanya’dan yardım istenilmesine yol açan şartlar olmalıdır.

Sonuç olarak, Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Devleti’nin Almanya’dan askeri ve ekonomik yardım istemekle, bir bakıma aczini ortaya koymuştur. Almanya’nın askeri ve ekonomik gücünün her şeyi değiştirebileceğine inanan Osmanlı devlet adamları gerçekleri görememişlerdir. Belki o günün şartları içerisinde başka şansı da

yoktu fakat Osmanlı Devleti sadece kendi gücüne güvenerek savaş hedeflerini gerçekleştirmeye çalışmalı, başka devletlere muhtaç görünümünden kurtulmalıydı. Nitekim bunu başarabilecek güçteydi.

KAYNAKÇA

1- ATASE ARŞİVİ:

- Kls.3221, Dos.H-63, F.1-11;
 Kls.3221, Dos.H-67, F.1-11;
 Kls.3221, Dos.H-68, F.1-20;
 Kls. 211, Dos 892, F.17;
 Kls.3221. Dos.H-72, F.1-7;
 Kls. 3221, Dos,H-73, F.1-30;
 Kls.3221, Dos. H.78, F.1-14;
 Kls.3221, Dos.H-81, F.1-5;
 Kls.3221, Dos.H-81, F.1-4;
 Kls. 1137, Dos, 66, F.80;
 Kls. 1137, Dos. 66, F.85;
 Kls.33, Dos.13-16/A, F.19-56;
 Kls.33, Dos.12-16/A, F.19-57;
 Kls.33, Dos.12-16/A, F.19-59;
 Kls. 3704, Dos. H-1, F.1;
 Kls.3712, Dos.15, F.1-18,1-34;
 Kls.3712, Dos.15, F.1-17,1-37;
 Kls.3712, Dos.15, F.1;
 Kls.4522, Dos.H.11, F.1-20;
 Kls.3221, Dos.H-90, F.7;
 Kls.3221, Dos.H-92, F.8;
 Kls. 3704, Dos. H-19, F. 1-16;
 Kls. 3704, Dos. H-16, F. 1-22;
 Kls.3718, Dos.38, F.1-12;
 Kls.3704, Dos.H-19, F.1-26;
 Kls.4522, Dos.17, H-15, F.26-32;
 Kls.4, Dos.16, F.14;
 Kls.327, Dos.318, F.10;

Kls.33, Dos.101, F.36;
 Kls.3221, Dos.892, F.1/11;
 Kls.33, Dos.101, F.36-1;
 Kls.33, Dos.101, F.41;
 Kls.4522, Dos.17, F.26,26-1;
 Kls.51, Dos.203, F.7;

AKBAY, C., 1988, "Birinci Dünya Harbinde Türk Cepheleindeki Harekatın Sevk Ve İdaresinde Bazı Olumsuz Uygulamalar Üzerine Genel Bir Değerlendirme", **Askeri Tarih Bülteni**, Yıl:13, Şubat 1988, Sayı 24, s.29-38, Ankara.

ARI, K., 1997, **Birinci Dünya Savaşı Kronolojisi**, Genelkurmay Basımevi, s.412, Ankara.

ARMAOĞLU, F., 1984, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, s.851, Ankara.

ATATÜRK'ÜN TAMİM, TELGRAF VE BEYANNAMELERİ IV (1917-1938), 1964, Haz: Nimet Arsan, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, s.649, Ankara.

ATAY, F. R., 1955, **Atatürk'ün Bana Anlattıkları**, Sel Yayınları, İstanbul.

ATAY, F. R., 1965, **Atatürk'ün Hatıraları 1914-1919**, Ajans-Türk Matbaacılık, s.125, Ankara.

ATAY, F. R., 1997, **Zeytin Dağı**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 4. Baskı, s.179, İstanbul.

ATAY, F. R., 1998, **Çankaya**, Bates Atatürk Dizisi, Bates A.Ş., Baskı I, s.586, İstanbul.

AYDEMİR, Ş.S., 1972, **Enver Paşa**, Remzi Kitabevi, Cilt III, s.696, İstanbul.

AYDEMİR, Ş. S., 1976, **Tek Adam**, Remzi Kitabevi, Baskı 6, 1.Cilt, s.423, İstanbul.

BAYUR, Y. H., 1963, **Atatürk Hayatı Ve Eserleri**, Güven Basımevi, Ankara.

BAYUR, Y. H., 1983, **Türk İnkılabı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 3. Baskı, Cilt III Kısım 3, Ankara.

BELEN, F., 1966, **Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi 1917 Yılı Hareketleri**, Genelkurmay Basımevi, IV. Cilt, Ankara.

- BELEN, F., 1967, **Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi 1918 Yılı Hareketleri**, Genelkurmay Basımevi, V. Cilt, Ankara.
- BOĞUŞLU, M., 1990, **Birinci Dünya Harbinde Türk Savaşları**, Kastaş Yayınları, Türk Savaşları Belgeseli, İstanbul.
- BORAK, S., 1961, **Atatürk'ün Özel Mektupları**, Varlık Yayınları, s.85, İstanbul.
- CEBECİOĞLU, G., 1992, "Birinci Dünya Savaşında Atatürk ve Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı", **Genelkurmay Başkanlığı Yayınları**, Atatürk Haftası Armağanı, s.17-24 (Kasım 1992), C.1, Ankara.
- CEBESOY, A., F., 1938, **Büyük Harpte Osmanlı İmparatorluğunun 1916-1917 Yılındaki Yaz**, Askeri Matbaa, s.80, İstanbul.
- CEMAL PAŞA, 1977, **Hatıralar**, Tamamlayan Ve Düzenleyen: Behçet Cemal, Hilal Matbaası, s.369, İstanbul.
- ÇALIŞLAR. İ., GÖRGÜLÜ, İ., 1997, **On Yıllık Savaşın Günlüğü, Balkan, Birinci Dünya ve İstiklal Savaşları**, Orgeneral İzzettin Çalışların Günlüğü, Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- ÇELİKER, F., 1989, "Atatürk'ün Yaşamından, Falkenhein-M. Kemal Anlaşmazlığı", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt:V, Sayı:13, Kasım 1988, Türk Tarih Kurumu Basımevi, s.167-182, Ankara.
- DOĞRUER, S., 1927, **Yıldırım'ın Akıbeti**, Askeri Matbaa, s.322, İstanbul.
- ERDEN, A. F., 1954, **Birinci Dünya Savaşında Suriye Hatıraları**, Halk Matbaası, C.I, s.283, İstanbul.
- ERENDİL, M., BAYCAN, N., ÖKSE, N., KABASAKAL, H., ÜNSAL, H., 1981, "Askeri Yönüyle Atatürk", **Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları**, Sayı 140, Ankara.
- ERKAL, Ş., 1989, "Sina-Filistin Cephesinde M. Kemal (Atatürk)", **Atatürk Haftası Armağanı**, 10 Kasım 1989, s.76-79, Ankara.
- ERKİLET, H.H.E., 2002, **Yıldırım**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, s.433, Ankara.
- ESİN, N., 1973, "Birinci Cihan Savaşında Osmanlı İmparatorluğunun Son Yıllarında Atatürk'ün Görüşleri", **Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan**, Ankara.
- GENELKURMAY ASKERİ TARİH VE STRATEJİK ETÜT BAŞKANLIĞI, 1959, **Harp Tarihi Vesikaları Dergisi**, Genelkurmay Basımevi, S.27, V.696.

- GENELKURMAY ASKERİ TARİH VE STRATEJİK ETÜT BAŞKANLIĞI, 1985, **Askeri Tarih Seminerleri**, 16-18 Mayıs 1985, Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- GENELKURMAY BAŞKANLIĞI, 1986, **Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Sina-Filistin Cephesi**, Genelkurmay Basımevi, Baskı I, IV. Cilt 2 nci Kısım, s.823, Ankara.
- GÖRGÜLÜ, İ.,1993, **On Yıllık Harbin Kadrosu**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s.359, Ankara.
- HALİL PAŞA, 1972, **Bitmeyen Savaş**, Hazırlayan: M. Taylan Sorgun, Yaylacık Matbaası, s.381, İstanbul.
- HATİPOĞLU, S.,1997, "I. Dünya Savaşı Sonunda Halep Sokak Muharebeleri Ve Mustafa Kemal Paşa", **Hatay Tarih Ve Folklor Sempozyumu Bildirileri (18-19 Ekim 1996)**, Zirem Basımevi, Antakya.
- HATİPOĞLU, S., 2001, "Atatürk'te Kuva-yı Milliye Ve Misak-ı Milli Fikrinin Şekillenmesi", **Misak-ı Milli'nin 80. Yıldönümünde İskenderun Ve Çevresi Paneli**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- HATİPOĞLU, S.,2001, **Türk-Fransız Mücadelesi (Orta Toros Geçitleri, 1915-1921)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, s.167, Ankara.
- HİLLGRUBER,A., "Birinci Ve İkinci Dünya Savalarında Almanların Savaş Hedefleri," **Belleten**, Cilt XXXVI(Sayı 141), s.85-87.
- İĞDEMİR, U.,1969, "Birinci Dünya Savaşında Atatürk'le Mareşal Falkenheim Arasında Çıkan Anlaşmazlığa Dair Yeni Belgeler", **Belleten**, Türk Tarih Kurumu, Cilt:XXXIII, Sayı 132, s.505-515, Ankara.
- İĞDEMİR, U., 1988, **Atatürk'ün Yaşamı 1. Cilt 1881-1918**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Baskı, s.196, Ankara.
- İNÖNÜ, İ., 1969, **İnönü'nün Hatıraları**, Hazırlayan: Sabahattin Selek, Burçak Yayınları, İstanbul.
- İSLAM ANSİKLOPEDİSİ, 1978, "Atatürk Maddesi", **Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları**, Baskı 5, c.1, İstanbul.
- KARABEKİR, K., 1937, **Cihan Harbine Neden Girdik? Nasıl Girdik? Nasıl İdare Ettik?**, Tecelli Matbaası, s.212, İstanbul.
- KARAL, E. Z., 1983, **Osmanlı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Cilt. V, Ankara.

- KINROSS, L., 1984, **Atatürk, Bir Milletten Yeniden Doğuşu**, Çeviren: Necdet Sander, İstanbul.
- KOCATÜRK, U., 1988, **Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Birinci Baskı, s.432, Ankara.
- KRESSENTEİN, K., 1943, **Türklerle Beraber Süveyş Kanalına**, Çeviren: M. B. Özalpsan, Askeri Matbaa, s.201, İstanbul.
- KURAT, A. N., 1966, **Birinci Dünya Savaşında Türkiye’de Bulunan Alman Generallerinin Raporları**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları:23 Seri III, Sayı 33, Ankara.
- LARCHER, 1927, **Büyük Harpte Türk Harbi**, Hazırlayan: Kaymakam Mehmet Nihat, Askeri Matbaa, 2. Cilt, s.235, İstanbul.
- POMIANKOWISKI, J., 1990, **Osmanlı İmparatorluğunun Çöküşü 1914-1918, I. Dünya Savaşı**, Çeviren:Dr. Kemal Turan, Kayıhan Yayınları, s.391, İstanbul.
- RENOUVİN, P., 1969, **Birinci Dünya Savaşı Tarihi 1914-1918**, Haz. Niyazi Akşit-Adnan Cemgil, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- SABİS, A. İ., 1990, **Harp Hatıralarım: Birinci Dünya Harbi**, Yayına Hazırlayan: Nehir Yayınları, 5. cilt, İstanbul.
- SANDERS, L., 1968, **Türkiye’de Beş Sene**, Çeviren: M. Şevki Yazman, Burçak Yayınevi, s.360, İstanbul.
- SORGUN, M. T.,1972, **İttihat Ve Terakkiden Cumhuriyete Halil Paşa, 7 Gün** Yayınları, İstanbul.
- STAUBER, 1932, **Yıldırım**, Çeviren:Kay. Nihat, Askeri Matbaa, s.124, İstanbul.
- TEZER, Ş., 1999, **Atatürk’ün Hatıra Defteri**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 4. Baskı, s.223, Ankara.
- TÜRKMEN, Z., 2000, “Mustafa Kemal Ve Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt:XVI, Sayı:47, Temmuz 2000, Ankara.
- VİLLALTA, J. B., 2000, **Atatürk**, Çeviren: Fatih Özsu, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2. Baskı, s.552, Ankara.
- WALLACH, J. L., 1977,**Bir Askeri Yardımı Anatomisi**, Genelkurmay Basımevi, s.266, Ankara.
- YILMAZ, V., 1993, **Birinci Dünya Harbinde Türk-Alman İttifakı Ve Asker Yardımları**, Genelkurmay Basımevi, s.330, İstanbul.

EKLER

EK-1 :

4 ncü Ordu Komutanlığına

21.9.1917

Son zamanlarda erler arasında çok fazla bağırsak hastalıkları görülmeye başlandı. Bu bağırsak hastalıklarının şekli ağırdır ve çoğunlukla ölümlle sonuçlanmaktadır.

Doktorların fikirlerine göre bu bağırsak hastalıklarının nedeni gecelerin çok serin olmasına bağlanmaktadır.

Erlerin yalnız pek basit olarak yazlık elbisesi vardır. Bunun için mümkün olduğu kadar kalın kışlık elbisesinin gönderilmesini rica ederim. Bundan başka 30.000 ile 50.000 yün battaniyenin Avusturya ve Almanya'ya sipariş edilmesi lazımdır.

Hastalığın bu şekli pek ağırdır. Çünkü erlerimiz kötü besleniyor. Erler aylardan beri yalnız bulgur ve un çorbası ile noksan ekmek yemektedir. Bu erzak ara sıra değiştirilmediğinden ve artık insanlar bunu yememekte olduğundan pek zayıf ve kuvvetsiz hale gelmişlerdir. Bunun için ara sıra gıdayı değiştirebilmek için mümkün olduğu kadar fazla miktarda mercimek, fasulye ve bezelye tedarik edilmesi ve gönderilmesini rica ederim.

Uzun süren bu harp sırasında portatif çadırlardan da hayır kalmamıştır. Bunlardan pek eskimiş olanların kısmen yenilenmesi istenmektedir.

Sina Cephesi Komutanı
Von Kress

Sina Cephesi Komutanı Von Kress'in 4 ncü Ordu Komutanlığına Gönderdiği Ve Cephesindeki Osmanlı Askerinin Hangi Şartlarda Savaşıldığını Gösteren Telgrafı*

* ERKİLET, H.H.E., 2002, **Yıldırım**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, s.341, Ankara.

EK-2 :

16 Ekim Tarihli Yıldırım İstihbarat Subayının Raporundan

Düşmanın cephedeki yerleşimi, hemen bir taarruz yapacağına delalet etmiyor. Bununla beraber düşmanın bir taarruz hazırlığı yaptığı görülüyor. Özellikle İngiliz sol yanında İngiliz uçak filolarıyla uçmaya başladılar. Cephe gerisinde Osmanlı siperlerine benzer modellere karşı taarruz tatbikatları yapılıyor.

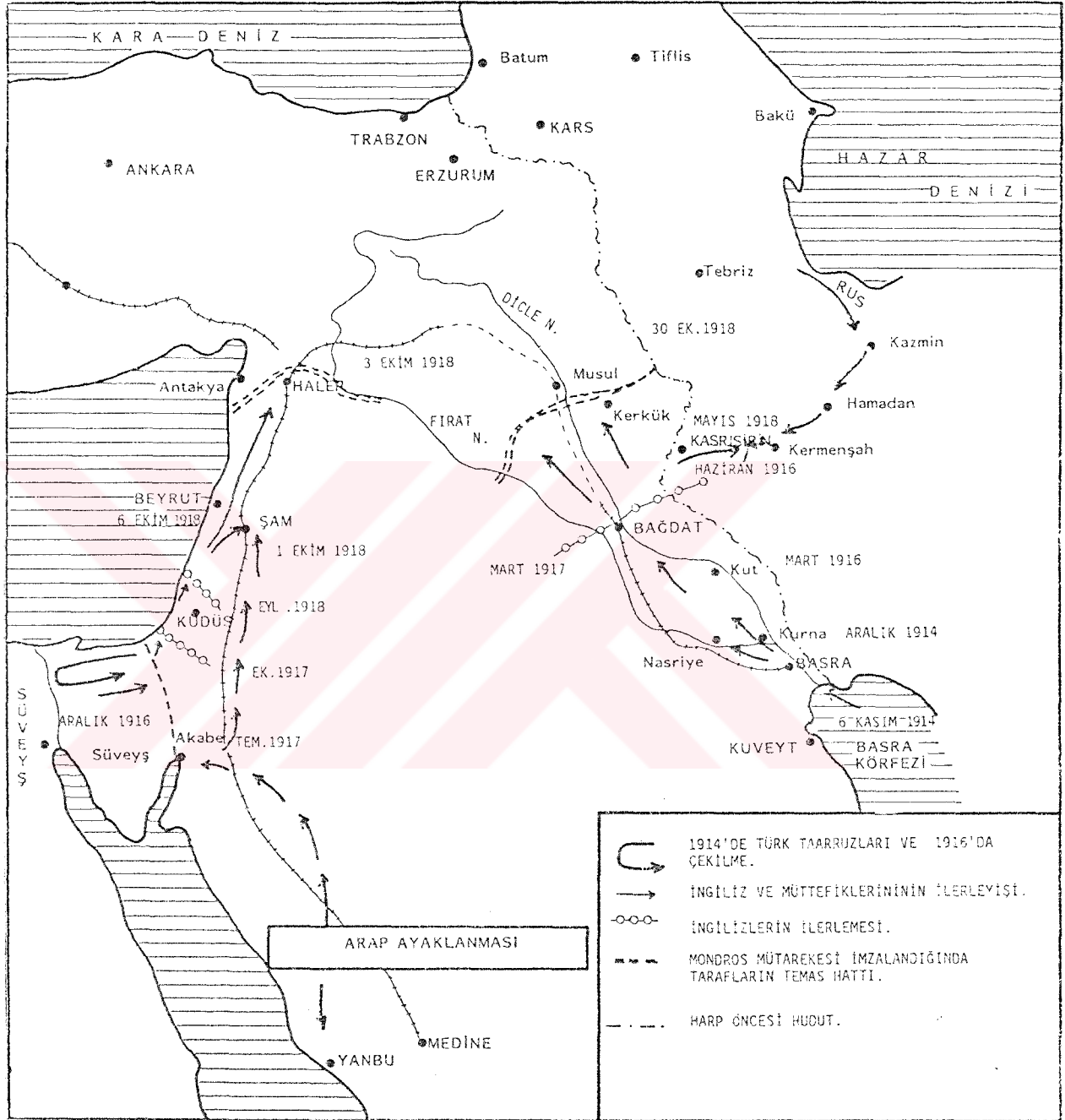
.... Kıbrıs üs olmak üzere, Ekimde çıkarma yapacaklarına dair alınan duyular doğrulanmadı. “Ruslara, artık güvenemediklerinden İngilizler, Irak’ta taarruzdan vazgeçiyorlar...” ifadesine göre, bunun yerine Filistin’de taarruz kesinleşti. Bunun 20 Ekim’de yapılacağı haber alındı.

Es Sane’de bulunan evrakın kesin olarak sahte olduğunu gösterir hiçbir delil yok. Bunun İngiliz istihbarat subayına ait olması kuvvetle muhtemeldir....

Birüssebi Muharebesi Öncesi Yıldırım’ın, İngiliz Savaş Hilesinin Etkisinde Kaldıklarını Gösteren Rapor*

 * ERKİLET, H.H.E., 2002, **Yıldırım**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, s.353, Ankara.

EK-3:

HARİTA: SURIYE VE IRAK CEPHELERİ HARİTASI*

* GÖRGÜLÜ, İ.,1993, *On Yıllık Harbin Kadrosu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

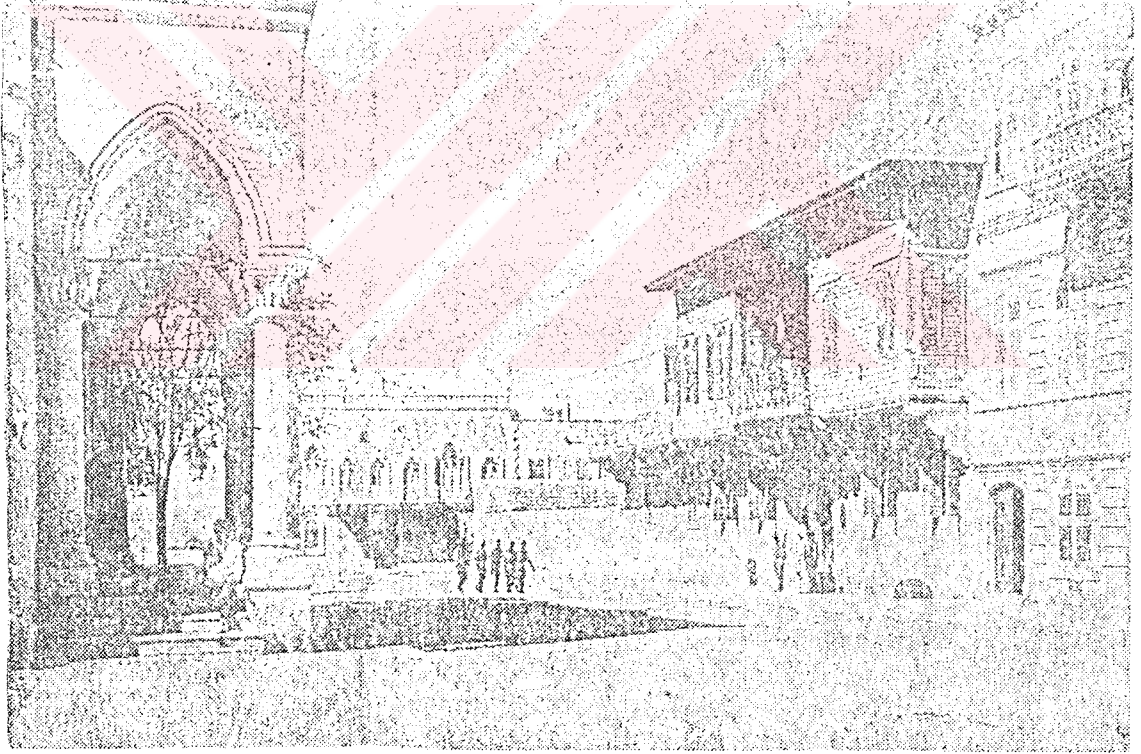
EK-4:

RESİM 1 : Başkomutan Vekili Ve Harbiye Nazırı Enver Paşa*

* GENELKURMAY BAŞKANLIĞI, 1986, *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Sina-Filistin Cephesi*, Genelkurmay Basımevi, Baskı I, IV. Cilt 2 nci Kısım, Ankara.

EK-5:

RESİM 2 : Halep'te Yıldırım Ordular Grubu Karargahından Bir Kısım*

* ERKİLET, H.H.E., 2002, **Yıldırım**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, s.353, Ankara.

EK- 6:

RESİM 3 : Yıldırım Ordular Grubu Komutanı Mareşal Von Falkenheim ve Karargah Subayları*

* GENELKURMAY BAŞKANLIĞI, 1986, **Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Sina-Filistin Cephesi**, Genelkurmay Basımevi, Baskı I, IV. Cilt 2 nci Kısım, Ankara.

EK-7:

RESİM 4 : Yıldırım Ordular Grubu Komutanı Mareşal Von Falkenhein *

* GENELKURMAY BAŞKANLIĞI, 1986, **Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Sina-Filistin Cephesi**, Genelkurmay Basımevi, Baskı I, IV. Cilt 2 nci Kısım, Ankara.

EK-8:

RESİM 5: Bahriye Nazırı ve 4 ncü Ordu Komutanı Ahmet Cemal Paşa

* GENELKURMAY BAŞKANLIĞI, 1986, Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Sina-Filistin Cephesi, Genelkurmay Basımevi, Baskı I, IV. Cilt 2 nci Kısım, Ankara.

EK-9:

RESİM 6: Sina Cephesi ve 8 nci Ordu Komutanı Von Kress*

* GENELKURMAY BAŞKANLIĞI, 1986, **Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Sina-Filistin Cephesi**, Genelkurmay Basımevi, Baskı I, IV. Cilt 2 nci Kısım, Ankara.

EK-10:

RESİM 7: 7 nci Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa (Atatürk)*

* GENELKURMAY BAŞKANLIĞI, 1986, **Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Sina-Filistin Cephesi**, Genelkurmay Basımevi, Baskı I, IV. Cilt 2 nci Kısım, Ankara.

EK-11:

RESİM 8 : Alman Askeri Heyeti Başkanı, 5 nci Ordu Komutanı ve Yıldırım Ordular Grubu Komutanı Liman Von Sanders*

* GENELKURMAY BAŞKANLIĞI, 1986, **Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Sina-Filistin Cephesi**, Genelkurmay Basımevi, Baskı I, IV. Cilt 2 nci Kısım, Ankara.